

Aktualne doktrinarne i teološke pozicije u Katoličkoj i Pravoslavnoj crkvi s obzirom na interkonfesionalnu zajedničku molitvu

Pleše, Ivan

Doctoral thesis / Disertacija

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Catholic Faculty of Theology / Sveučilište u Zagrebu, Katolički bogoslovni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:222:383223>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-19**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Catholic Faculty of Theology](#)
[University of Zagreb](#)

Sveučilište u Zagrebu

Katolički bogoslovni fakultet

Ivan Pleše

**AKTUALNE DOKTRINARNE I
TEOLOŠKE POZICIJE U KATOLIČKOJ I
PRAVOSLAVNOJ CRKVI S OBZIROM
NA INTERKONFESIONALNU
ZAJEDNIČKU MOLITVU**

ISTRAŽIVAČKI LICENCIJATSKI RAD

Mentor:

Prof. dr. sc. Juro Zečević-Božić

Zagreb, 2021.

University of Zagreb

Catholic Faculty of Theology

Ivan Pleše

**CURRENT DOCTRINAL AND
THEOLOGICAL POSITIONS IN THE
CATHOLIC AND ORTHODOX CHURCH
REGARDING INTERCONFESSIONAL
COMMON PRAYER**

THE RESEARCH LICENTIATE THESIS

Supervisor:

Prof. Juro Zečević-Božić, PhD

Zagreb, 2021.

ŽIVOTOPIS MENTORA

Jure Zečević (Juro Zečević-Božić) rođen je u Gornjem Zoviku u Bosni i Hercegovini 21. kolovoza 1958. Osnovnu školu završio je u Drenovcima, u Slavoniji, kamo se obitelj preselila 1965. Zatim odlazi u sjemenište otaca karmelićana u zagrebačkim Remetama te nakon završene gimnazije 1976. upisuje Katolički bogoslovni fakultet u Zagrebu, gdje završava prve tri godine studija. Godinu novicijata 1980. provodi u Beču, gdje nakon prvih redovničkih zavjeta nastavlja studij i magistrira 1984. iz duhovnosti na temi *Gott in Reichweite der Seele. Die Übung der Gegenwart Gottes und ihre Verwirklichung bei Nicolas Herman* (Bog nadohvat duše. Vježba nazočnosti Božje i njeno ostvarivanje kod Nikole Hermana). Iste godine polaže i doživotne zavjete, a sljedeće biva ređen za svećenika.

U doktora teologije promovira ga bečko sveučilište 17. svibnja 1989., nakon položenih ispita i obrane radnje iz područja ekumenske teologije i istočnog bogoslovlja na temi „*Die Autokephalieerklärung der Makedonischen Orthodoxen Kirche*“ („Proglašenje autokefalnosti Makedonske pravoslavne crkve“). Disertacija mu je vrednovana najvišom ocjenom i dana joj je kvalifikacija *Summa cum laude*, te je kao najbolja 1990. nagrađena nagradom „Bischof Dr. Stefan Laszlo-Preis“, koju dodjeljuje „Arbeitsgemeinschaft Katholischer Verbände“ („Radna zajednica katoličkih društava“).¹

Zadnjih godina studija i nakon završetka obnaša različite službe unutar Hrvatske karmelske provincije sv. Oca Josipa i šire. U periodu od 1987. do 1993. prior je karmelićanskog samostana u naselju Kamen (Split). Kao župnik Župe sv. Mihovila na Kamenu od 1990. do 1993. u teško ratno vrijeme, karitativno i humanitarno skrbi za veliki broj prognanika i izbjeglica. Kao župnik Župe Kamen izabran je i imenovan Delegatom svećenstva solinskog dekanata u Svećeničkom vijeću Splitsko-makarske nadbiskupije.

Kada je 1992. pozvan za predavača na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, prvo je jednu akademsku godinu putovao iz Splita u Zagreb i nastavu u Zagrebu održavao u nekoliko blokova predavanja.

¹ Disertaciju je 1994. u cjelini (396 stranica) objavio Augustinus-Verlag iz Würzburga, kao 42. svezak u uglednom nizu *Das östliche Christentum* (Istočno kršćanstvo) koji izdaje Das Ostkirchliche Institut der deutschen Augustiner (Istočnocrkveni institut njemačkih augustinaca) iz Würzburga (usp. prikaz: B.Z., Objavljena knjiga hrvatskog karmelićanina, u: Glas Koncila, br. 18/1995 od 30. travnja 1995., 6).

Disertaciju je 1994. u cjelini (396 stranica) objavio Augustinus-Verlag iz Würzburga, kao 42. svezak u uglednom nizu „*Das östliche Christentum*“ („Istočno kršćanstvo“) koji izdaje „*Das Ostkirchliche Institut der deutschen Augustiner*“ („Istočnocrkveni institut njemačkih augustinaca“) iz Würzburga (usp. prikaz: B.Z., Objavljena knjiga hrvatskog karmelićanina, u: *Glas Koncila*, br. 18/1995 od 30. travnja 1995., 6).

Na Provincijalnom kapitolu 1. lipnja 1993. biva ponovno izabran za priora Zajednice karmelićana u Splitu i župnika Župe Kamen u Splitu, no nakon što je Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu ponudio da ga trajno zaposli na Katedri ekumenske teologije, Provincijalni savjet HKP-a na sjednici održanoj 4. rujna 1993. odlučuje da preda ostavku na te dvije službe i za njih imenuje drugu dvojicu karmelićana, a on ponovno dobiva konventualnost u remetskom samostanu otaca karmelićana u Zagrebu. Te akademske godine putuje iz Zagreba u Split kako bi držao blok-predavanja na Teologiji u Splitu, dok njeno vodstvo ne osigura drugoga predavača.

Od 1993. do 1996., 2002. do 2008. i 2017. do 2020. obnaša dužnost provincijalnog savjetnika u Hrvatskoj karmelskoj provinciji sv. Oca Josipa, zatim od 1993. do 2005. i od 2008. do 2017. dužnost savjetnika u karmelićanskom samostanu u Remetama. Od 1993. do 2021. član je odgojne skupine, od 1996. do 2011. i od 2020. prefekt studija HKP-a, od 1996. do 1999. i od 2008. do 2011. tajnik HKP. Od 1996. do 1999. i od 2008. do 2011. uređuje glasilo Provincije Karmelski vjesnik. Pokreće i izdaje interni niz Karmel, u kojem objavljuje preko 30 sveščića karmelskih tekstova. Od 1998. do 2009. izrađuje, postavlja i održava mrežnu stranicu „Hrvatski Karmel“ (www.karmel.hr), koju popunjava raznim sadržajima iz života Karmela i s područja duhovnosti, te sve do 2014. ostaje članom uredništva te stranice.

Godinama je istovremeno ili naizmjenično redoviti i/ili izvanredni ispovjednik karmelićanki u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini te Sloveniji (npr. Dekretom Nadbiskupskog Duhovnog Stola br. 2073/1994 od 5. srpnja 1994. potvrđen je za redovitog ispovjednika klauzurnih Karmelićanki u Brezovici, koju službu obnaša šest godina, do 2000. godine). Od 2002. do 2015. imenovanjem Svete stolice (Dekret Prefekta Kongregacije za Ustanove posvećenog života i društva apostolskog života, Eduarda kard. Martinez Somala br. 1680/2002 od 7. rujna 2002.) duhovni je asistent Udruge samostana bosonogih karmelićanki u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini do 2015.

Od 1999. do 2010. i od 2013. do 2014. provincijalni je delegat za klauzurne karmelićanke. Od 2005. do 2009. duhovni je asistent Zajednice karmelskih laika Božanskog

Srca Isusova (ZKL BSI-a). Od 2002. član je Upravnog vijeća Duhovnog centra sv. Ivana od Križa. Od 2006. do 2015. član je Vijeća Duhovnih centara HKP-a sv. Oca Josipa. Od 2006. do 2021. član je vijeća Sustavnog studija duhovnosti Karmelskih studija duhovnosti.

Od 2006. do 2021. član je Povjerenstva za nagrađivanje studenata Sustavnog studija Duhovnosti Karmelskih studija duhovnosti. Od 2004. do 2015. član je uredništva, od 2010. do 2011. izvršni te od 2011. do 2021. glavni urednik Karmelskih izdanja. Od 1990. do 1991. član je provincijalnog Odbora za proslavu stoljetnice sv. Ivana od Križa. Od 1994. do 1995. imenovanjem Provincijalnog savjeta član je Inicijativnog odbora za upućivanje molbe Hrvatskoj biskupskoj konferenciji da Svetoj Stolicu uputi molbu za proglašenje sv. Terezije od Djeteta Isusa naučiteljicom Crkve. Od 2004. do 2005. član je provincijalnog Povjerenstva za proslavu stoljetnice Karmela u Somboru. Od 2009. do 2012. član je uredništva časopisa (glasila) „Otac Gerard“. Od 2009. do 2015. član je Provincijalnog povjerenstva za medije.

Održao je brojne duhovne vježbe redovnicama i redovnicima, svećenicima, bogoslovima i sjemeništarima, kao i velik broj duhovnih obnova, nagovora i predavanja.

U znanstveno-nastavno zvanje višeg asistenta izabran je 1993., docenta 1997. (Dekretom br. 19/VK97 od 24. lipnja 1997., kojim mu je Veliki kancelar Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, nadbiskup zagrebački, sluga Božji kardinal Franjo Kuharić dao kanonsku misiju i imenovao ga u sveučilišnog docenta na Katedri ekumenske teologije KBF-a Sveučilišta u Zagrebu), izvanrednog profesora 2008. godine i redovitog profesora 13. ožujka 2018.

Predaje na Teologiji i na Teološko-katehetskom Institutu u Splitu Ekumensku teologiju i Istočno bogoslovlje (1990. – 1993.); na KBF-u Sveučilišta u Zagrebu Ekumensku teologiju (1992. – 2021.) i Istočno bogoslovlje (1992. – 2021.), kao i Istočnu liturgiku i ikonografiju (1997. – 2021.), Istočnu liturgiku (2011. – 2015.), Komparativnu ikonografiju (2011. – 2015.) i Konfesiologiju (2007. – 2020.), a vodi i čitav niz seminara na različite teme; na Katehetskom Institutu KBF-a Sveučilišta u Zagrebu Ekumensku teologiju (1999. – 2021.) kao obvezatni i prethodno navedene kolegije kao izborne; na Institutu za kršćansku duhovnost KBF-a Sveučilišta u Zagrebu Duhovnost istočnih crkava (1991. – 2004.), Ekumensku teologiju (2003. – 2005.) i Istočnokršćansku i protestantsku duhovnost (2004. – 2006.); na Sustavnom studiju duhovnosti (SSD) Karmelskih studija duhovnosti (KSD) u Zagrebu Duhovnost kršćanskog Istoka (2006. – 2021.), Duhovnost protestantskih crkava (2006. – 2021.), Komparativna duhovnost (2006. – 2021.), Vježba Božje prisutnosti (2006. – 2021.) i Meditacija nad slikom

(2006. – 2010.); na Institutu za teološku kulturu laika KBF-a Sveučilišta u Zagrebu Ekumensku teologiju (2005. – 2021.); na Poslijediplomskom studiju KBF-a Sveučilišta u Zagrebu (1.) Genezu i teologiju ekumenizma, (2.) Pravoslavnu teologiju i jedinstvo Crkve, (3.) Teologiju i praksu Isusove molitve, (4.) Hrvatski protestantizam, (5.) Teološko iščitavanje ikone, (6.) Granična pitanja ekumenizma i dijaloga (nositelj kolegija s izvršiteljem), (7.) Istočnokršćanska teološka baština u Hrvatskoj (nositelj kolegija s izvršiteljem), (8.) Izabrane teme komparativne liturgike (nositelj kolegija s izvršiteljem) i (9.) Protestantizam i jedinstvo Crkve (nositelj kolegija s izvršiteljem); na Filozofsko-teološkom Institutu Družbe Isusove u Zagrebu (1.) Ekumensku teologiju i (2.) *Theologia orientalis* (2004. – 2021.); na Sveučilišnom studiju za protestantsku teologiju (Teološki fakultet) „Matija Vlačić Ilirik“ u Zagrebu (1.) Ekumensku teologiju, (2.) Pravoslavlje i (3.) Duhovno iskustvo kao ekumensko, međureligijsko i svjetonazorsko susretnište (2008. – 2021.); u Školi molitve Karmelskih studija praktične duhovnosti (KSPD-a) u Zagrebu (1.) Vježbu Božje prisutnosti i (2.) Meditaciju nad slikom (2004. – 2006.); na studiju Teologije posvećenog života u Zagrebu Posvećeni život u istočnim crkvama (2013. – 2021.); na Pravoslavnom bogoslovskom fakultetu Univerziteta u Beogradu Komparativnu liturgiku kao supredavač (2007. – 2015.); na KBF-u u Đakovu Sveučilišta „J. J. Strossmayer“ u Osijeku Istočno bogoslovlje (2008. – 2012.); na KBF-u Westfalskog Sveučilišta u Münsteru u Njemačkoj seminare (1.) Ciljevi i putovi ekumenizma i (2.) Kriza katoličko-pravoslavnih odnosa (supredavač) (2002.).

Prof dr. sc. Jure Zečević vršio je ili vrši također i sljedeće službe i bio je članom sljedećih tijela: član znanstveno-nastavnog vijeća KBF-a Sveučilišta u Zagrebu (1997. – 2021.); član Povjerenstva za poslijediplomski znanstveni studij KBF-a Sveučilišta u Zagrebu; predsjednik Povjerenstva za međufakultetski ekumenski simpozij KBF-a (1993. – 2021.); član Povjerenstva za nagrađivanje studenata KBF-a Sveučilišta u Zagrebu; član Povjerenstva za razredbene ispite KBF-a Sveučilišta u Zagrebu; član Komisije KBF-a Sveučilišta u Zagrebu za priznavanje istovrijednosti stranih diploma; pročelnik Katedre ekumenske teologije KBF-a Sveučilišta u Zagrebu, imenovan Dekretom Velikog kancelara, nadbiskupa zagrebačkog, mons. Josipa Bozanića br. 732/2000-VK od 11. srpnja 2000. (2000. – 2021.); voditelj specijalizacije u ekumenskoj teologiji na poslijediplomskom studiju KBF-a Sveučilišta u Zagrebu (2005. – 2021.); predstojnik Instituta za ekumensku teologiju i dijalog „Juraj Križanić“ KBF-a (2000. – 2021.); član Instituta za ekumensku teologiju i dijalog KBF-a u Zagrebu, imenovan Dekretom Slavomira Miklovša, vladike križevačkog, od 25. ožujka 1989. (1989. – 2021.); redoviti član Odjela za kršćanski Istok IETD-a, imenovan Dekretom Slavomira Miklovša, vladike

križevačkog, od 25. ožujka 1989. (1989. – 2021.); pročelnik Odjela za ekumensku teologiju IETD-a (1998. – 2021.); tajnik Vijeća za ekumenizam i dijalog HBK-a (1997. – 2021.); predsjedatelj Ekumenskog koordinacijskog odbora Crkava u Hrvatskoj (1998. – 2021.); član Hrvatskog biblijskog društva (1999. – 2021.); član Europskog društva za katoličku teologiju (2006. – 2021.); član Predsjedništva Hrvatske sekcije Europskog društva za katoličku teologiju (2014. – 2015.); član Societas Oecumenica (2000. – 2021.); tajnik međunarodnoga znanstvenog Simpozija profesora teologije (1999. – 2008.); član vijeća Konferencije profesora dogmatske, fundamentalne, otačke i ekumenske teologije (1998. – 2021.); tajnik Konferencije profesora dogmatske, fundamentalne, otačke i ekumenske teologije (2000. – 2001.); izvršni urednik (i v.d. urednika) časopisa Poslušni Duhu (2012. – 2021.); član međunarodnog uredničkog savjeta revije *Edinost in dialog* Instituta za ekumensku teologiju i međureligijski dijalog na Teološkom fakultetu Univerziteta u Ljubljani (2014. – 2021.); suradnik je u više stranih i domaćih časopisa, poglavito s temama iz područja duhovnog bogoslovlja i ekumenske teologije: *Christliche Innerlichkeit*, *Teresianum*, *Bogoslovska smotra*, *Crkva u svijetu*, *Riječki teološki časopis (Ephemerides Theologicae Fluminensis)*, *Vrelo života*, *Posvećeni život*, *Živo vrelo*, *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, *Marulić*, *Danica*, *Spectrum*, *Ostvarenja*, *Karmelski vjesnik*, *Život remetski*, *Advocata Croatiae*, *Otac Gerard*, *Ost-West*, *Europäische Perspektiven*, *Poslušni duhu* itd.

U sklopu znanstveno-nastavne djelatnosti prof. dr. sc. Jure Zečević vodio je više od 100 diplomskih te nekolicinu magistarskih i doktorskih radova. Sudjelovao je na predavanjima i prinosima na mnogo domaćih i međunarodnih znanstvenih simpozija, npr. na Teološko-pastoralnom tjednu u Zagrebu 1996. i 2005., na znanstvenom skupu o Službenici Božjoj s. Mariji Propetoga Isusa (Petković) u Zagrebu 1996., na riječkom TPT-u 1999., na simpoziju u okviru istraživačkog projekta *Aufbruch* u siječnju 2000. u Berlinu itd. Gostovao je s ekumenskim temama na raznim javnim tribinama i okruglim stolovima (npr. u Zagrebu, Innsbrucku, Osijeku, Đakovu, Vukovaru itd.) te ih i sam organizirao i vodio.

Uvršten je u popis znanstvenika i istraživača Ministarstva znanosti i tehnologije Republike Hrvatske pod matičnim brojem 201003. Otkrio je i hrvatskoj javnosti objavljivanjem predstavio postojanje bosonogih karmelićana-Hrvata u austrijskim arhivima iz XVII. i XVIII. stoljeća. Na njegov prijedlog i preporuku po prvi puta za vanjske suradnike i predavače na KBF-u i na formalno-pravnoj razini prihvaćeni su i pripadnici drugih vjerskih zajednica.

Koordinirao je Susrete visokih predstavnika vjerskih zajednica u Republici Hrvatskoj: održano je 9 takvih susreta koji su obuhvaćali i do 11 vjerskih zajednica. Bio je članom delegacije Hrvatske biskupske konferencije na Drugom europskom ekumenskom susretu u Grazu (Austrija) od 21. do 29. srpnja 1997.2 i jednako tako i na Trećem europskom ekumenskom susretu u Sibinju (Sibiu, Rumunjska) od 4. do 9. rujna 2007.

Bio je članom hrvatske stručne skupine na susretu hrvatskih, srpskih i njemačkih povjesničara i teologa održanom od 5. do 9. travnja 1995. u Freisingu i predvoditelj hrvatske stručne skupine na susretu hrvatskih, srpskih i njemačkih povjesničara i teologa održanom od 24. do 27. listopada 1996. u mjestu Vlotho kraj Hannovera. Suinicijator je osnutka Sustavnog studija duhovnosti HKP-a i suoblikovatelj njegova programa.

Godine 2007. dodijeljeno mu je priznanje Udruge za vjerske slobode za naročiti doprinos u promicanju pravednosti, mira, jedinstva i vjerske slobode u našem društvu.

Katolički bogoslovni fakultet – Sveučilište u Zagrebu
Catholic Faculty of Theology – University of Zagreb

IZJAVA O AUTORSTVU ISTRAŽIVAČKOGA LICENCIJATSKOG RADA

Izjavljujem da je moj istraživački licencijatski rad „**Aktualne doktrinarne i teološke pozicije u katoličkoj i pravoslavnoj crkvi s obzirom na interkonfesionalnu zajedničku molitvu**“ izvorni rezultat mogeg rada te da su svi korišteni izvori, kako objavljeni tako i neobjavljeni, primjereno citirani ili parafrazirani te navedeni u popisu literature na kraju rada.

U Zagrebu, 12. srpnja 2021.

(vlastoručni potpis studenta/studentice)

SAŽETAK

Na interkonfesionalnim zajedničkim molitvama dolazi do susreta kršćana različitih denominacija, među njima i katolika i pravoslavnih. Molitva koja se već danas prakticira u ekumenskom odnosima očituje duhovnu povezanost kršćana i pokazuje da je duhovno-sakramentalna baština koja kršćane međusobno povezuje veća od povijesnih i jurisdikcijskih okolnosti koje ih razdvajaju.

Ipak valja imati u vidu da okupljanja na zajedničku molitvu pojedini predstavnici ili zajednice kršćana katkada ne doživljavaju kao „zajedničku” molitvu, nego kao molitvu „na istome mjestu i u isto vrijeme”, ponekad i sa obrazloženjem da ona „nije usmjerena prema istome Bogu” i stoga ne može biti kvalificirana kao zajednička. Takve stavovi i izjave dolaze i iz pravoslavne crkve i izazivaju zbunjenost, osobito među vjernicima koji prakticiraju molitvu s kršćanima iz drugih crkava. No, osim iz pravoslavnih sredina takvi ili bliski stavovi mogu se katkada čuti i iz nekih drugih kršćanskih crkava i crkvenih zajednica. Ovaj rad želi istražiti i samu službenu doktrinu i teološke stavove i izjave koji izražavaju bilo suzdržavanje bilo potpuno odbijanje prakse zajedničke interkonfesionalne molitve, stavljajući težište osobito na za naš konkretni kontekst relevantne novije očitovane stavove i izjave katoličke i pravoslavne crkve, te njihovih teologa i crkvenih autoriteta.

Cilj ovog istraživačkog licencijatskog rada je dati znanstvenom metodologijom utvrđenu realnu i objektivnu sliku o mogućnosti i naravi „zajedničke molitve” u ekumenskom dijalogu, odnosno na zajedničkim molitvenim susretima gdje se odvija određeni, unaprijed utvrđeni oblik zajedničkog bogoštovlja. Rad će dakako osvijetliti što katolička crkva i njeno Učiteljstvo omogućuje vjernicima u pogledu zajedničke molitve s drugim kršćanima te na koji se način u dokumentima katoličke crkve govori o zajedničkoj molitvi.

Ovaj istraživački licencijatski rad je u postupnom ostvarenju, a završetak cjelokupnog istraživanja planiran je u daljnjem tijeku razvoja ovog znanstvenog rada prema doktorskoj disertaciji. U tom smislu, ovaj rad, osobito izjave crkvenih autoriteta i teologa pravoslavne crkve, bit će detaljno istražen u daljnjem postupku pisanja i razvitka ovog licencijatskog rada.

Ključne riječi: ekumenizam, duhovni ekumenizam, molitva, zajedništvo, interkonfesionalno.

SUMMARY

At inter-confessional joint prayers, Christians of different denominations meet, among them Catholics and Orthodox. Prayer, which is already practiced today in ecumenical relations, reveals the spiritual connection of Christians, and shows that the spiritual-sacramental heritage that connects Christians is greater than the historical and jurisdictional circumstances that separate them.

However, it should be borne in mind that gatherings for common prayer are sometimes not perceived by individual representatives or Christian communities as "common" prayer, but "only" as a prayer "in the same place and at the same time", sometimes with the explanation that it is "not directed towards the same. Such attitudes and statements also come from the Orthodox Church and cause confusion, especially among believers who practice prayer with Christians from other churches. But, except Orthodox backgrounds, such or close attitudes can sometimes be heard. and from some other Christian churches and ecclesial communities. The licentiate thesis seeks to explore both official doctrine and theological views and statements expressing either abstinence or outright rejection of the practice of common interfaith prayer, focusing on the more recently relevant Catholic the Orthodox Church, and their theologians and church authorities.

The aim of this research licentiate thesis is to give a scientific methodology a realistic and objective picture of the possibility and nature of "common prayer" in ecumenical dialogue, or at joint prayer meetings where a certain, predetermined form of common worship takes place. The paper will, of course, shed light on what the Catholic Church and its Magisterium allow believers to pray together with other Christians and how Catholic Church documents speak of common prayer.

This research licentiate thesis is in gradual realization, and the completion of the entire research is planned in the further course of the development of this scientific work according to the doctoral dissertation. In this sense, this work, especially the statements of ecclesiastical authorities and theologians of the Orthodox Church, will be explored in detail in the further process of writing and developing this licensed work.

Keywords: ecumenism, spiritual ecumenism, prayer, communion, inter-confessional.

SADRŽAJ

KRATICE I POKRATE.....	18
UVOD	20
1. POJAM „EKUMENIZAM“ I ODNOS KATOLIČKE CRKVE PREMA EKUMENSKOM POKRETU	26
<i>1.1. Etimologija pojma „ekumenizam“</i>	<i>26</i>
<i>1.2. Povijesne uporabe pojma „ekumenizam“</i>	<i>27</i>
<i>1.3. Kratki povijesni pregled nastanka suvremenog ekumenskog pokreta i odnos katoličke crkve prema pokretu do Drugog vatikanskog sabora.....</i>	<i>28</i>
1.3.1. Pojam „ekumenizam“ ulazi u uporabu u kontekstu želje za sjedinjenjem svih kršćana.....	28
1.3.2. Prvo razdoblje ekumenskog pokreta.....	29
1.3.3. Odnos katoličke crkve prema ekumenskom pokretu u prvom razdoblju.....	30
1.3.4. Drugo razdoblje ekumenskog pokreta.....	31
1.3.5. Odnos katoličke crkve prema ekumenskom pokretu u drugom razdoblju.....	32
1.3.6. Treće razdoblje ekumenskog pokreta i počeci afirmacije od strane katoličke crkve.....	33
<i>1.4. Afirmacija ekumenskog pokreta Drugog vatikanskog sabora u skladu je s ekumenskom dimenzijom Crkve od samih početaka.....</i>	<i>34</i>

2. SLUŽBENI DOKUMENTI KATOLIČKE CRKVE KOJI PROMIČU EKUMENSKO DJELOVANJE I MOLITVU.....	38
2.1. Dekret „ <i>Unitatis redintegratio</i> “ Drugog vatikanskog sabora	39
2.1.1. „ <i>Unitatis redintegratio</i> “, br. 4.....	39
2.1.2. „ <i>Unitatis redintegratio</i> “, br. 7.....	41
2.1.3. „ <i>Unitatis redintegratio</i> “, br. 8.....	41
2.1.4. „ <i>Unitatis redintegratio</i> “, br. 15.....	44
2.1.5. „ <i>Unitatis redintegratio</i> “, br. 18.....	46
2.2. Dekret o istočnim katoličkim crkvama „ <i>Orientalium ecclesiarum</i> “ (OE)	47
2.2.1. „ <i>Orientalium Ecclesiarum</i> “, br. 24.....	48
2.2.2. „ <i>Orientalium Ecclesiarum</i> “, br. 28.....	49
2.3. Zakonik kanonskog prava Katoličke crkve (1983.)	50
2.3.1. Kanon 256.	51
2.3.2. Kanon 463.	51
2.3.3. Kanon 755.	51
2.3.4. Kanon 825.	53
2.3.5. Kanon 844.	53
2.4. Apostolska konstitucija o Rimskoj kuriji „ <i>Dobri pastir</i> “	54
2.5. „Zakonik kanona Istočnih Crkava“	55
2.6. „Katekizam Katoličke Crkve“	57
2.6.1. Broj 821.....	58
2.6.2. Broj 822.....	59
2.6.3. Broj 1126.....	59
2.7. „Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu“ (1994.).....	60
2.7.1. Broj 9.....	61

2.7.2. Broj 19.....	62
2.7.3. Broj 25.....	63
2.7.4. Broj 27.....	63
2.7.5. Broj 34.....	63
2.7.6. Broj 41.....	64
2.7.7. Broj 44.....	64
2.7.8. Broj 50.....	65
2.7.9. Broj 60.....	65
2.7.10. Broj 62.....	66
2.7.11. Broj 63.....	66
2.7.12. Broj 68.....	67
2.7.13. Broj 79.....	67
2.7.14. Broj 89.....	68
2.7.15. Broj 91.....	68
2.7.16. „Zajedništvo u životu i duhovnoj djelatnosti među krštenima“.....	69
2.7.16.1. Broj 102.....	69
2.7.16.2. Broj 103.....	70
2.7.17. Zajednička molitva“ (br. 108. – 115.).....	72
2.7.17.1. Broj 108.....	72
2.7.17.2. Broj 109.....	73
2.7.17.3. Broj 110.....	73
2.7.17.4. Broj 111.....	74
2.7.17.5. Broj 112.....	75
2.7.17.6. Broj 113.....	75

2.7.17.7. Broj 114.....	76
2.7.18. Broj 161.....	76
2.7.19. Broj 187.....	77
2.7.20. Zaključak.....	78
2.8. <i>Ivan Pavao II.: „Ut unum sint“ (UUS)</i>	79
2.8.1. Broj 2.....	79
2.8.2. „Prvenstvo molitve“ (br. 21. – 27.).....	80
2.8.2.1. Broj 21.....	80
2.8.2.2. Broj 22.....	81
2.8.2.3. Broj 23.....	81
2.8.2.4. Broj 24.....	82
2.8.2.5. Broj 25.....	82
2.8.2.6. Broj 26.....	83
2.8.2.7. Broj 27.....	83
2.8.3. Broj 28.....	84
2.8.4. Broj 32.....	85
2.8.5. „Dijalog kao ispit savjesti“ (br. 33. – 35.).....	85
2.8.5.1. Broj 33.....	85
2.8.5.2. Broj 34.....	86
2.8.5.3. Broj 35.....	86
2.8.6. Broj 50.....	88
2.8.7. „Koliki je naš put?“.....	89
2.8.7.1. Broj 82.....	89
2.8.7.2. Broj 102.....	90

2.9. „ <i>Orientale Lumen</i> “	91
2.9.1. Monaštvo i redovništvo kao sinteza zajedničke kršćanske duhovnosti.....	91
2.9.2. Broj 18.....	92
2.10. „ <i>Tertio millennio adveniente</i> “	93
2.11. „ <i>Biskup i kršćansko jedinstvo: ekumenski vademecum</i> “ (EV).....	94
2.11.1. Broj 16.....	95
2.11.2. Broj 17.....	96
2.11.3. Broj 18.....	97
2.11.4. Broj 19.....	98
2.11.5. Broj 20.....	98
2.11.6. Brojevi 21. – 24.....	99
2.11.7. Brojevi 25. – 26.....	100
2.12. <i>Primjer odnosa konkretne partikularne katoličke zajednice prema ekumenizmu</i>	101
2.13. <i>Zaključak</i>	103

3. PROMIŠLJANJA IZABRANIH TEOLOGA O PITANJU INTERKONFESIONALNE ZAJEDNIČKE MOLITVE

3.1. <i>Paul- Irénée Couturier</i>	104
3.2. <i>Yves Congar</i>	106
3.3. <i>Walter Kasper</i>	109

4. PRAVOSLAVNA CRKVA I EKUMENIZAM

4.1. <i>Pravoslavna crkva kao istinska Crkva Božja</i>	113
4.2. <i>Ekumenizam u vremenu preduvjet je ekumenizma u prostoru</i>	115

4.3. Problem neujednačenih stavova prema ekumenizmu u pravoslavnoj crkvi.....	116
4.4. Modeli ostvarenja jedinstva.....	118
4.4.1. Unijatski pokreti sa strane katoličke crkve.....	120
4.5. Stav pravoslavne crkve prema katoličkoj crkvi i protestantima.....	122
4.5.1. „Bogočovečanski ekumenizam“	123
4.6. Temeljni orisi razlika i neslaganja između katolika i pravoslavnih.....	124
4.7. Privremeni zaključak trenutne faze istraživačkog licencijatskog rada.....	129
ZAKLJUČAK.....	130
LITERATURA	132
A) Izvori.....	132
B) Knjige	133
C) Članci.....	135
D) Rječnici i leksikoni.....	137
E) Recenzije i prikazi.....	147
F) Ostalo.....	138
G) Internet.....	138
ŽIVOTOPIS AUTORA.....	139

KRATICE I POKRATE

1 Iv	Prva Ivanova poslanica
1 Kor	Prva poslanica Korinćanima
Br.	Broj
Čl.	Članak
Dekr.	Dekret
Dj	Djela apostolska
Dr. sc.	<i>Doctor scientiae</i> (hrvatski: doktor znanosti)
Ef	Poslanica Efežanima
EV	Ekumenski <i>vademecum</i>
G.	Godina
God.	Godina
Heb	Poslanica Hebrejima
Itđ.	I tako dalje
Iv	Evandjelje po Ivanu
Kan.	Kanon
Kr.	Krist/Krista
LG	DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dogmatska konstitucija o Crkvi „ <i>Lumen gentium</i> “ (21. XI. 1964.)
Lk	Evandjelje po Luki
Mk	Evandjelje po Marku
Mt	Evandjelje po Mateju
Npr.	Na primjer

OE	DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dekret o Istočnim katoličkim Crkvama „ <i>Orientalium Ecclesiarum</i> “ (21. XI. 1964.)
Pr.	Primjerice
Prof.	Profesor
SC	DRUGI VATIKANSKI SABOR, Konstitucija o svetoj liturgiji „ <i>Sacrosanctum Concilium</i> “ (4. XII. 1963.)
Str.	Stranica
Sv.	Sveti/a
Tj.	To jest
Tzv.	Takozvani
Ur.	Uredio/la/li/le
UR	DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dekret o ekumenizmu „ <i>Unitatis redintegratio</i> “ (21. XI. 1964.)
Usp.	Usporedi
UUS	IVAN PAVAO II., Enciklika „ <i>Ut unum sint</i> “ (25. V. 1995.)

UVOD

Povijesni razvoj kršćanstva pun je trenutaka kršćanskog zajedništva i svjedočenja vjere u Krista uskrsluga. No, povijest kršćanstva obilježena je i mnogim trenutcima kada je to kršćansko zajedništvo i unisono svjedočenje vjere u Krista bilo ili još uvijek jest prekinuto. U trenutcima takvih prekida zajedništva kršćani su prekidali ono najveće i najuzvišenije zajedništvo među njima – zajedništvo euharistijskog stola. Gdje se kršćani nisu mogli zajedno okupljati da slave središnje otajstvo vlastite vjere u euharistijskom slavlju, to je bio znak da ondje nema punog zajedništva zbog raznih vjerskih, povijesnih, društvenih ili političkih razloga.

U tim trenutcima kršćanima uvijek ostaje mogućnost da se zajednički okupe na molitvu. Interkonfesionalna zajednička molitva je trenutak kada se kršćani, koji međusobno nisu u punom zajedništvu, okupljaju da mole, odnosno vrše unaprijed određen i uređen oblik bogoštovlja po kojem žele moliti od Boga jedni za druge i za ostvarenje cilja takve molitve – puno i potpuno zajedništvo koje će se očitovati u euharistijskom zajedništvu. Interkonfesionalna zajednička molitva kršćana može se prakticirati uvijek kad je prigodno i uređeno prema crkvenim zakonima, pod vodstvom pastira, a smjera prema uspostavljanju punog zajedništva. Kao takva, interkonfesionalna molitva u okviru duhovnog ekumenizma je postaja koja ima težnju prema potpunom ostvarenju u zajedništvu euharistijskog stola.

Ovaj istraživački licencijatski rad polazi od postavke da kršćani već sada u ekumenskim odnosima i nastojanjima, mogu prakticirati molitvu kao sredstvo postizanja potpunog vidljivog zajedništva. No, to što potpuno i vidljivo zajedništvo, odnosno formalno-pravno zajedništvo među kršćanskim denominacijama nije vidljivo, ne znači da ne postoji zajedništvo među svim krštenim kršćanima. Molitva koja se već danas prakticira u ekumenskim odnosima očituje duhovnu povezanost kršćana i pokazuje da je duhovno-sakramentalna baština koja kršćane međusobno povezuje veća od povijesnih i jurisdikcijskih okolnosti koje ih razdvajaju. Već sada, dakle, ono što kršćane povezuje – a to je Isus Krist u kojega su po krštenju ucijepljeni (usp. 1 Kor, 12, 13) – veće je od svega onoga što ih razdvaja. Interkonfesionalna zajednička molitva želi osvijestiti tu stvarnost kršćanske vjere i potaknuti kršćane na zauzetiji rad oko izgradnje punog i vidljivog jedinstva. Za katolike zajednički molitveni čini između katolika i pravoslavnih mogu pridonijeti boljem međusobnom razumijevanju pravoslavnih kršćana i

usmjeriti daljnju molitvenu suradnju koja proistječe iz postojećeg jedinstva vjere, a time i na snažnije svjedočenje pomoću realno mogućeg prakticiranja zajedničke molitve, po uzoru na Krista koji je na *Posljednjoj večeri* za svoje učenike molio „da svi budu jedno“ – „ut omnes unum sint“ (Iv 17, 21). Interkonfesionalna zajednička molitva želi osvijestiti tu stvarnost kršćanske vjere i potaknuti kršćane na zauzetiji rad oko izgradnje punog i vidljivog jedinstva. Kod pravoslavnih, nema jedinstvenog „službenog“ stava u tome pogledu. Drugim riječima, i tamo gdje pravoslavni već desetljećima prakticiraju okupljati se na molitvu s drugim kršćanima, kao što je slučaj u Zagrebu i Hrvatskoj, ostaje otvoreno pitanje moli li se „interkonfesionalno“ (zajednički) ili samo „multikonfesionalno“ (svatko za sebe unatoč tome što su na istom mjestu i u isto vrijeme).

Ovdje valja precizirati pojmove koji će biti korišteni u radu. Termin „ekumensko molitveno slavlje“ je prihvaćen od velike većine kršćana i koristi se u kontekstu Tjedna molitve za jedinstvo kršćana u kojem se upriličuje više takvih slavlja. Termin je prihvatljiv velikoj većini kršćana. Molitveno slavlje može biti (mono)konfesionalno ili (jedno)konfesionalno – takvo molitveno slavlje odnosi se na ono u kojem sudjeluje jedna ili više konfesija: crkava, crkvenih zajednica, denominacija itd. Potrebno je, nadalje, razlikovati monokonfesionalno molitveno slavlje od multikonfesionalnog i interkonfesionalnog molitvenog slavlja. Multikonfesionalno ili višekonfesionalno molitveno slavlje je oblik molitve pri kojem na istome mjestu i u isto vrijeme, a katkada i istim riječima, više konfesija moli pri čemu takva molitva ne mora nužno biti zajednička. Za razliku od multikonfesionalne molitve, interkonfesionalna ili međukonfesionalna molitva ima obilježje zajedničke molitve. Problem nije u multikonfesionalnoj molitvi, ona je uglavnom prihvaćena i kod pravoslavnih, nego je problem u tumačenju te multikonfesionalne molitve je li multikonfesionalna molitva istovremeno i interkonfesionalna (zajednička) ili crkve ipak mole svaka zasebno, premda na istome mjestu i u isto vrijeme, a eventualno i zajedničkim riječima. Za katolike je multikonfesionalna molitva s pravoslavnima istovremeno i interkonfesionalna, jer ima karakter zajedničke molitve s obzirom na to da katolici priznaju pravoslavnima eklezijalnost, valjanost sakramenata i, iako na nesavršenom stupnju, postojanje zajedništva. Pravoslavni se često pred radikalnijim pripadnicima svojih crkava, kad ih ovi prozivaju zbog uključenosti u ekumenska zbivanja, pravdaju na način da govore kako je narav te molitve multikonfesionalna – nije zajednička, već samo na istome mjestu u isto vrijeme. Paralelno ovom shvaćanju je, u katoličkoj crkvi, razumijevanje multireligijske molitve (primjerice „Duh Asiza“) na kojima se više religija susreće da moli, ne zajednički, nego na istome mjestu i u isto vrijeme, na sebi svojstven način.

Iz tih i sličnih razloga ovaj istraživački licencijatski rad želi sustavno i pregledno istražiti i prikazati aktualne doktrinarne i teološke pozicije katoličke i pravoslavne crkve u pogledu interkonfesionalne zajedničke molitve. Sa stajališta katoličke crkve u ovome radu bit će predstavljeni temeljni dokumenti Učiteljstva katoličke crkve i promišljanja izabranih teologa. Stajališta pravoslavne crkve bit će, zbog pluralnosti mišljenja i nepostojanja središnjeg, dominantnog i jedinstvenog stava, složenije prikazati i obraditi. U ovom istraživačkom licencijatskom radu biti će moguće samo orisati određene doktrinarne i teološke temelje pravoslavnih kršćana koji određuju i njihov stav prema interkonfesionalnoj zajedničkoj molitvi s katolicima, ali i ostalim kršćanima. U pisanju će se naizmjenice koristiti termini „pravoslavna crkva“ i „pravoslavne crkve“. U oba slučaja riječ je o kršćanima koji nisu u punom zajedništvu s katoličkom crkvom, s razlikom da, ovisno o kontekstu rada, termini označuju cjelovitost pravoslavne crkve ili pluralnost pravoslavne crkve s obzirom na njezine autokefalne i autonomne sastavnice – (po)mjesne crkve – i na različitost teoloških tradicija.

Kroz ovaj istraživački licencijatski rad i, općenito kroz dokumente katoličke crkve Drugog vatikanskog koncila i nakon njega, zastupljeni su pojmovi: zajedništvo, jedinstvo i dijalog. Ukratko valja objasniti kontekst svakog od tih termina u ovom istraživačkom licencijatskom radu. Termin „zajedništvo“ u rječniku ima sljedeće odrednice: „1. osjećaj pripadnosti zajednici i njegovo izražavanje 2. ukupnost nastojanja i napora za održanje i dobrobit zajednice“.² U tom smislu, pojam „zajedništvo“ i vezani pridjev „zajednički“ u ovome se radu navodi u kontekstu konkretnih čina ili djela koja se poduzimaju u ekumenskom djelovanju. Tako se ovi pojmovi koriste kao „zajedništvo u molitvi“, „zajednička molitva“, „zajednički molitveni čini“, „zajednička slavlja“. „Zajedništvo“ ima i širi kontekst u kojem se može promatrati na području teologije: „Međutim, pojam zajedništva treba promatrati na najširi način: ono pretpostavlja unutarcrkveno zajedništvo ili hijerarhijsko zajedništvo, zajedništvo s drugim kršćanskim konfesijama ili ekumensko zajedništvo, zajedništvo s ostalim religijskim tradicijama ili međureligijsko zajedništvo, zajedništvo sa svim ljudima dobre volje ili univerzalno zajedništvo. Time Crkva pokazuje da nikoga ne isključuje i da svi ljudi na različite načine pripadaju Božjem narodu – na što aludira *Lumen gentium* – dogmatska konstitucija o Crkvi, osobito u br. 15-16. Crkveno zajedništvo pak proizlazi iz liturgijskog zajedništva, na kojem se Crkva kao zajednica vjernika okuplja oko Krista koji joj se daruje za euharistijskim

² Vladimir ANIĆ, *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb, ²1994., 1197.

stolom i drugim sakramentalnim činima, ostvarujući svojom milošću uvijek iznova obnovljeno zajedništvo Boga i čovjeka.“³

Pojam „jedinstvo“ znači: „1. stanje onoga što čini jedno, što je zajedno, što je sjedinjeno“.⁴ Pojam označava stanje onoga što je već zajedničko, tako da se pojam „jedinstvo“ u ovome radu koristi da označi ono što je kršćanima već sada zajedničko te ono prema čemu se teži: puno i potpuno jedinstvo koje se očituje u zajedničkom slavlju euharistije. Ovaj prilog koristi se u radu se koristi najčešće kao „jedinstvo vjere“, „jedinstvo u Isusu Kristu“ itd.

„Dijalog“ se u rječniku navodi jednostavno kao „razgovor između dviju osoba“⁵. Ovu definiciju, za potrebe ovog rada, potrebno je razumijevati u širem teološkom kontekstu. Dijalog tako ima svoj izvor u Bogu jer se, u kršćanstvu, on objavljuje kao zajedništvo osobâ koje su u neprestanom dijalogu i prožimanju (perihoreza). Dijalog je smisao Božje objave jer po objavi Bog prvi stupa u kontakt s čovjekom i ulazi s njime u dijalog. Tako shvaćen dijalog vodi računa o tome da poštuje osobu u njenoj cjelovitosti i, iznad svega, čuva slobodu mišljenja, govora i savjesti. Sve to, prema kršćanskom shvaćanju, čini i Bog u dijalogu s čovjekom. Dijalog unutar jedne crkve ili između različitih crkava, crkvenih zajednica, denominacija treba uzeti u obzir Božju logiku i način dijalogiziranja: „Taj unutarcrkveni dijalog treba biti 'živ i prisan, osjetljiv za svaku istinu', 'iskren i prožet izvornom svetošću', 'spreman čuti različite glasove ljudi našega vremena', ali također prožet krepošću poniznosti i poslušnošću prema crkvenim vlastima (usp. ES 116–118). 'Silno želimo da unutrašnji razgovor u krilu same Crkve postane gorljiviji, da bude bogatiji temama, da pronade nove sugovornike tako da poraste životna snaga i posvećenje otajstvenoga Tijela Kristova ovdje na zemlji. Sve što pomaže da se u život prenese nauka koju Crkva čuva i širi, Mi bez ikakva oklijevanja odobravamo' (ES 119).“⁶

Čimbenici dijaloga trebaju neprestano voditi računa o *kulturi dijaloga* odnosno načinu na koji treba dijalogizirati: „Jedna od vlastitosti dijaloga ili razgovora jest ta da se ne može nametati. Dijalog pretpostavlja dobru volju uključenih sugovornika, želju za susretom, sposobnost slušanja i uvažavanja drugoga, spremnost za dogovor uz moguće ustupke radi pronalaženja rješenja za zajedničko dobro. Susljedno tomu, dijalog i pomirenje povezani su i obostrani procesi. Ne vodi svaki dijalog pomirenju, ali nema pravog pomirenja bez dijaloga.

³ Tomislav KOVAČ – Serđo ČAVAR, Koncil poziva na obnovljeno, osviješteno i inteligentno kršćanstvo. Uz 50. obljetnicu svečanoga otvorenja Drugoga vatikanskog koncila s mr. sc. Tomislavom Kovačem razgovarao Serđo Čavar, u: *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, 10 (2012.) 3, 513. – 514.

⁴ Vladimir ANIĆ, *Rječnik hrvatskoga jezika*, 322.

⁵ Vladimir ANIĆ, *Rječnik hrvatskoga jezika*, 133.

⁶ Tomislav KOVAČ, Unutarcrkveni dijalog i pomirenje, u: *Bogoslovska smotra*, 87 (2017.) 3, 497. – 498.

Dijalog traži odgovarajući mentalitet i stav, a pomirenje je moralna dužnost bez koje nije moguć zajednički život. [...] U misijskoj perspektivi 'Crkve koja izlazi', papa Franjo potiče kršćane da budu 'učenici-misionari' koji će »preuzimati inicijativu (*primerear*)«, tj. koji će se uključiti i bez straha učiniti prvi korak prema drugima, susreći ih na raskrižjima njihovih životnih putova i strpljivo ih pratiti u svim njihovim tegobama: 'Evangelizacijska se zajednica riječima i djelima uključuje u svakodnevni život drugih ljudi, premošćuje udaljenosti, spremna je poniziti se ako je potrebno i prigrljuje ljudski život, dotičući Kristovo trpeće tijelo u narodu' (EG 24).⁷ Papa poziva na dijalog koji je istovremeno i svjedočanstvo života po Evanđelju. Kršćanski dijalog je Božji dijalog koji neprestano ide prvi ususret svakome čovjeku u ljubavi, pružajući svakome čovjeku jasne znakove poštovanja i služenja. Živeći kao ljudi dijaloga, kršćani istovremeno njeguju ekumensku otvorenost prema svoj kršćanskoj braći i sestrama.

Nakon pojmovnog razjašnjenja, ukratko će biti opisana struktura samoga istraživačkog licencijatskog rada.

Prvo poglavlje rada donosi ukratko značenje pojma „ekumenizam“ i njegov povijesni razvoj, osobito u krilu katoličke crkve koji je tekao od odbacivanja do postupnog prihvatanja i aktivnog sudjelovanja u suvremenom ekumenskom gibanju.

Drugo poglavlje rada prikazuje temeljne dokumente Učiteljstva katoličke crkve s obzirom na stavove prema interkonfesionalnoj zajedničkoj molitvi. Ovdje se želi istražiti što piše u dokumentima katoličke crkve o interkonfesionalnoj zajedničkoj molitvi te na koji se način govori o takvoj vrsti molitvenog međukršćanskog zajedništvovanja.

Treće poglavlje rada bavi se promišljanjima izabranih teologa u pogledu interkonfesionalne zajedničke molitve. Izabrani teolozi odlikuju se promišljanjima o međukršćanskom zajedništvu u molitvi koja su obilježila katoličku teologiju i službene dokumente Učiteljstva katoličke crkve.

Četvrto poglavlje rada je u postupku daljnje razrade i proširivanja, a donosi teološka promišljanja o naravi pravoslavne crkve, njezinoj vjeri i ekleziologiji te, općenito, koje posljedice imaju određena razmišljanja na interkonfesionalnu zajedničku molitvu. Valja imati u vidu da je četvrto poglavlje u procesu daljnje izrade u sklopu doktorske disertacije u kojoj će detaljno istražiti narav i stupanj različitosti stavova pravoslavnih kršćana i njihovih crkvenih i teoloških autoriteta prema zajedničkoj molitvi s katolicima te će, nadam se, na taj način,

⁷ Tomislav KOVAČ, Unutarcrkveni dijalog i pomirenje, 503. – 504.

pridonijeti kvalitetnijem daljnjem razvoju molitvenog zajedništva katolika s pravoslavnima i boljem međusobnom razumijevanju. Također želim napomenuti da postoji mogućnost da daljnje istraživanje i rad na disertaciji učine smislenim i svrsishodnim dodavanje novih poglavlja, cjelina i podcjelina, u svrhu što veće tematske zaokruženosti i konzistentnosti disertacije.

Cilj je dati znanstvenom metodologijom utvrđenu realnu i objektivnu sliku o mogućnosti i naravi „zajedničke molitve” u ekumenskom dijalogu, odnosno na zajedničkim molitvenim susretima gdje se odvija određeni, unaprijed utvrđeni oblik zajedničkog bogoštovlja.

1. POJAM „EKUMENIZAM“ I ODNOS KATOLIČKE CRKVE PREMA EKUMENSKOM POKRETU

U početnom dijelu rada ukratko ćemo izložiti značenje pojma „ekumenizam“ te dati kratki povijesni presjek odnosa katoličke crkve prema ekumenskom pokretu. Prije afirmacije ekumenizma od strane Drugog vatikanskog koncila, crkva je bila skeptična prema ekumenskom gibanju. Nakon Koncila, crkva afirmira ekumenizam i aktivno se uključuje u dijalog s drugim kršćanskim crkvama i crkvenim zajednicama.

1.1. Etimologija pojma „ekumenizam“

Ekumenizam se, u suvremenom svijetu, smatra jednim od temeljnih modusa izgradnje suvremene globalne civilizacije čiji su temelji uzajamno poštivanje u različitosti, tolerancija i dijalog, multikulturalnost i multireligioznost. Može se dogoditi da, rabeći pojam „ekumenizam“, izgubimo njegov izvorni kontekst i značenje koje ima u okružju iz kojega taj pojam dolazi. Zato u ovom prvom dijelu rada želimo razložiti izvorno značenje, ali i neka najraširenija shvaćanja pojma „ekumenizam“.

Termin „ekumenizam“ porijeklom je od grčkih riječi, koje donosimo u nekoliko inačica kako bismo prikazali njihovo uže i šire značenje: *oikos* (οἶκος – kuća, stan), *oikein* (stanovati), *oikumenos* (ono što je nastanjeno) i *oikumene* („οἰκουμένη“ – nastanjeni, naseljeni svijet, odnosno za drevne Grke civilizirani svijet koji je u suprotnosti sa, njima, barbarskim zemljama). Što se vremenskog nastanka tiče pojam *oikumene*, particip pasivni od glagola *oikein*, što znači stanovati, upotrebljavao se, prema dostupnim i poznatim podacima, od 5. stoljeća prije Krista.⁸

⁸ Reinhard FRIELING, *Put ekumenske misli. Uvod u ekumenologiju*, Zagreb, 2009., 13.

1.2. Povijesne uporabe pojma „ekumenizam“

S obzirom na najranije poznato vrijeme uporabe, termin „ekumena“ upotrebljavao je grčki povjesničar Herodot (484. – 424. g. pr. Kr.) u geografskom smislu, tj. kao poznati, naseljeni i civilizirani dio svijeta.⁹

U vrijeme Aleksandra III. Velikog ili Aleksandra Makedonskog (356. – 323. g. pr. Kr.), riječ „ekumena“ zadobiva svojevrsno političko značenje „kada su njegovi nasljednici, dijadosi, podijelili carstvo zadržavajući naslov 'kralj cijele ekumene'“. ¹⁰

„Iz razdoblja carskog Rima sačuvani su na novcima nazivi 'ekumena' zarazna natjecanja i skupove umjetnika, kao npr. 'sveta ekumenska natjecanja' ili 'sveta ekumenska sinoda dionizijskih umjetnika' ili 'glumaca'. Kad je Rim pobijedio Antioha Sirskog, izaslanici s istoka pozdravili su Rimljane kao 'gospodare ekumene'. Car Neron nazvao se 'spasiteljem i dobročiniteljem ekumene'“. ¹¹

U biblijsko-novozavjetnom smislu pojam „ekumena“ pojam označava grčko-rimsku civilizaciju ili kulturni krug, možemo reći Rimsko carstvo, a sve izvan toga je područje barbarskog ili ne-civiliziranog. U Novome zavjetu pojam „ekumena“ susrećemo petnaest puta, a može se odnositi na Rimsko carstvo (npr. Lk 2,1 gdje piše o proglasu cara Augusta da se napravi popis sveg pučanstva na području Rimskog carstva) ili na cijeli svijet (npr. Dj 17,6; Heb 2,5; ili Mt 24, 14 gdje piše o tome da će se Evanđelje propovijedati po svemu svijetu).

Pojam, postupno, od političke i geografske uporabe, ulazi i u crkvenu uporabu. Crkveni pisac Origen (185. – 254. g.) ¹² piše o Crkvi kao kući, ekumeni izvan koje nema spasenja. ¹³ Sada Crkva postupno postaje ekumena „civiliziranih“, odnosno spašenih, svijet u koji je Gospodin Isus Krist poslao svoje učenike da propovijedaju Evanđelje spasenja (usp. Mk 16,15). U tom smislu, Bazilije Veliki poistovjećuje ekumenu s granicama Crkve. ¹⁴

Crkveni sabori od samih su početaka nazivani ekumenskim zbog toga što su na njima sudjelovali biskupi cijele ekumene, domene Rimskog carstva i grčko-rimske civilizacije ili dominacije, a i zbog toga što ga je sazivao rimski car, vladar „ekumene“. Zato, prvi crkveni

⁹ Usp. Juraj KOLARIĆ, *Ekumenska trilogija: istočni kršćani, pravoslavni, protestanti*, Zagreb, 2005., 667.

¹⁰ Juraj KOLARIĆ, *Ekumenska trilogija: istočni kršćani, pravoslavni, protestanti*, 667.

¹¹ Juraj KOLARIĆ, *Ekumenska trilogija: istočni kršćani, pravoslavni, protestanti*, 667.

¹² Pojam: ORIGEN. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Link: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=45501> (20. I. 2021).

¹³ Bilješka: ORIGEN, *Propovijedi o Jošui*, 3, 5; PG 11, 841., unutar knjige: Hans KUNG, *The Church*, New York, 2001., 313.

¹⁴ Juraj KOLARIĆ, *Ekumenska trilogija: istočni kršćani, pravoslavni, protestanti*, 668.

sabor u Niceji 325. godine ekumenski je sabor jer je „podrazumijevao Crkvu čitavoga Rimskog Carstva, a njegovi 'ekumenski' zaključci pretendirali su na sveopću crkvenu valjanost.“¹⁵

Nakon pada Bizantskog carstva termin „ekumena“ opstaje najvećim dijelom u crkvenom govoru i smislu. „'Ekumena' je sada bila sveopća Crkva. U 6. stoljeću carigradski je patrijarhat uzeo naziv 'ekumenski' kao oznaku za primat časti uz onaj rimskoga pape.“¹⁶

1.3. Kratki povijesni pregled nastanka suvremenog ekumenskog pokreta i odnos katoličke crkve prema pokretu do Drugog vatikanskog sabora

Suvremeni ekumenski pokret formira se u protestantskom okružju i teži nadilaženju svih konfesionalnih razlika između kršćana kako bi u potpunosti zasjalo ono već postojeće, ali crkveno-pravno ne-vidljivo jedinstvo koje svi kršćani posjeduju u Isusu Kristu po valjanom krštenju.

Ovdje želimo ukratko prikazati kako se pojam „ekumena“ počeo upotrebljavati u protestantskom okružju, u kojem je taj termin artikulirao težnje ekumenskog pokreta – težnje za jedinstvom i nadilaženjem svih konfesionalnih podjela među kršćanima.

1.3.1. Pojam „ekumenizam“ ulazi u uporabu u kontekstu želje za sjedinjenjem svih kršćana

„Čini se da je njemački pijetist *Ludwig N. Zizendorf* (1700. – 1760.) među protestantima prvi uporabio riječ 'ekumena' u smislu 'sveopće kršćanske crkve koja prelazi denominacijske zapreke'. Međutim, tek je Evangelički savez sredinom devetnaestog stoljeća izraz 'ekumenski' unio u crkvenu terminologiju. Na osnivačkoj konferenciji u Londonu 1846. god. američki je prezbiterijanac Samuel H. Cox uporabio izraz 'ekumenski' zalažući se za stvaranje jedne svjetske, ne samo britanske, vjerske organizacije, koja bi imala svoje ogranke i u drugim zemljama. Tako je i u protestantizam ušao pojam 'ekumenski' ne samo kao zemljopisni, već i crkveni fenomen.“¹⁷ Dotad se pojam 'ekumenski' u protestantskom okruženju rabio kao tehnički pojam za drevne crkvene vjeroispovijedi (Apostolsko vjerovanje i Nicejsko-carigradsko vjerovanje) koji su općeprihvaćeni i sveopći za sve kršćane.

¹⁵ Reinhard FRIELING, *Put ekumenske misli. Uvod u ekumenologiju*, 13.

¹⁶ Reinhard FRIELING, *Put ekumenske misli. Uvod u ekumenologiju*, 13.

¹⁷ Juraj KOLARIĆ, *Ekumenska trilogija: istočni kršćani, pravoslavni, protestanti*, 669.

U 19. stoljeću, uz pojam „ekumenski“, u kontekstu težnji za uspostavom kršćanskoga jedinstva, pojavljuje se i pojam „svekršćanski“ po uzoru na pravoslavne crkve koji izraze „svepravoslavni“, „panortodoksni“ koriste kako bi označili zajedništvo među svim pojedinačnim, autokefalnim, nacionalnim pravoslavnim crkvama.¹⁸

„Na poticaj Nathana Söderbloma (nadbiskupa Uppsale) uvriježio se u 20. stoljeću naziv 'ekumenski pokret' za nastojanja crkava oko ujedinjavanja.“¹⁹ Upravo je Nathan Söderbloma (1866. – 1931.) pomogao da pojam 'ekumena' iskorači iz domene pretežno zemljopisnog značenja i postane oznakom djelovanja usmjerenih prema sjedinjenju razjedinjenog kršćanstva. „Imenicu 'ekumenizam' uveo je Yves Congar 1937. godine. Njegova knjiga *Chrétiens désunis* (Razjedinjeni kršćani) imala je podnaslov 'Principes d'un 'œcuménisme catholique'“.“²⁰

Razvoj suvremenog ekumenskog pokreta moguće je okvirno podijeliti u tri razdoblja. Prvo razdoblje proteže se od gore spomenutih početaka još u 18. stoljeću, a osobito se razvija u 19. stoljeću, pa sve do početka 20. stoljeća.

1.3.2. Prvo razdoblje ekumenskog pokreta

U prvome razdoblju na sekularnom području odvijaju se značajni događaji: formiranje Sjedinjenih Američkih Država (1776. godine), Francuska revolucija (1789. – 1795. godine), a oba događanja prate deklaracije o ljudskim pravima, slobodi mišljenja i vjere te svijest o ravnopravnosti svih ljudi. Uz to, 19. stoljeće obilježeno je liberalizmom, buđenjem nacionalne svijesti i formiranjem modernih država te osnivanje mnogih svjetskih i međunarodnih pokreta. Tako, primjerice, nastaje 1815. Sveta Alijansa, 1864. Crveni križ i Prva Internacionala, 1896. suvremene Olimpijske igre i, nakon strahote Prvog svjetskog rata (1914. – 1918.), Liga naroda (1920.) koju će 1946. zamijeniti, nakon Drugog svjetskog rata, Ujedinjeni narodi (UN).

Manji dio kršćana počinje, u skladu sa sekularnim idejama, postupno graditi razna udruženja i povezivati se na globalnoj razini i to kršćani protestantskog okružja. No, najveći dio kršćanskog svijeta, napose katolici, suzdržani su prema novim idejama i poticajima.

Poticaji na interkonfesionalno kršćansko zajedništvo dolaze, isprva, ne samo zbog suvremenih svjetovnih tokova i ideja, nego i zbog potreba misija, što u pozadini ima, nažalost, kolonijalističke i imperijalističke konotacije. Tako je ekumenski pokret 19. stoljeća misijski

¹⁸ Usp. Juraj KOLARIĆ, *Ekumenska trilogija: istočni kršćani, pravoslavni, protestanti*, 669.

¹⁹ Reinhard FRIELING, *Put ekumenske misli. Uvod u ekumenologiju*, 13.

²⁰ Reinhard FRIELING, *Put ekumenske misli. Uvod u ekumenologiju*, 13.

usmjeren, u smislu da su kršćani različitih denominacija, osobito protestanti koji su unutar pokreta reformacije iskusili mnoge podjele i fragmentacije, postali svjesni da u misijskom radu sukobi koji se pojavljuju među kršćanskim misionarima različitih konfesija nikako ne pridonose vjerodostojnosti Evanđelja, nego čine upravo suprotno. „Ideja ekumenizma javila se na globalnoj razini kroz rad kršćanskih crkava na različitim poljima, ali posebno u misionarskom radu. Slabost kršćanstva pokazala se upravo kroz različite unutarnje podjele. Javila se potreba za udruživanjem razdijeljenih kršćanskih crkava. Prvo udruženje dogodilo se u Londonu 1846. godine - Evanđeoska alijansa. Članstvo je činilo 900 kršćana iz raznih evanđeoskih konfesija. Tada, kao i danas, cilj Alijanse bio je udruživanje na lokalnoj razini u svrhu zajedničke molitve i zalaganja u socijalnom životu Crkve. God. 1857., radi svakodnevne molitve za jedinstvo kršćana, okuplja se udruga, također u Londonu, Association for the Promotion of the Unity of Christendom (APUC), koja je okupila rimokatolike, grkopравoslavce i anglikance. No nije imala velikog učinka s obzirom na to da je Sveti Oficij zabranio 1864. godine sudjelovanje katolicima. [...] God. 1855. osnovan je u Parizu savez Kršćanskih udruga mladih ljudi (YMCA/CVJM). Nadalje, 1893. godine osniva se svjetski savez Kršćanskih udruga ženske mladeži, zatim 1894. godine Omladinski savez za odlučno kršćanstvo te 1895. godine Svjetski kršćanski studentski savez. Od 1854. godine započinju prve nadkonfesionalne misijske konferencije u Engleskoj, SAD-u i Aziji.“²¹ Sva ova udruženja kršćana postupno grade, kako je prije rečeno, temelje suvremenog ekumenskog pokreta.

1.3.3. Odnos katoličke crkve prema ekumenskom pokretu u prvom razdoblju

Što se katoličke crkve tiče u ovom prvom razdoblju (19. pa do početka 20. stoljeća) uočavamo odbijanje i suzdržanost, kako prema suvremenim sekularnim idejama, tako i prema ekumenizmu kao jednoj od tih „novotarija“. U ovome vremenu, obilježenom buđenjem svijesti o slobodi i ljudskim pravima, o sve većoj svijesti povezanosti među narodima, kršćani nisu uvijek u tim događajima gledale *kairos*, ili prepoznale pozitivne vrednote koje ti događaji nose, nego dolazi do uzmicanja i udaljavanja kršćanstva iz javnog života. O tome svjedoče dokumenti s najviših crkvenih razina. Katolička crkva, na koju smo usredotočeni u ovome radu, se kroz „*Syllabus errorum*“ Pia IX. (1864.), „*Lamentabili*“ Pia X. i Rimske Inkvizicije (1907.), „*Pascendi Dominici gregis*“ Pia X. (1907.) te antimodernističku prisegu posve ogradila i

²¹ Loredana FABIJANIĆ, Ekumenizam – prekretnica u Rimokatoličkoj crkvi, u: *Essehist: časopis studenata povijesti i drugih humanističkih znanosti*, 3 (2011.) 3, 49.

udaljila iz suvremenih tokova svijeta. Tako s nepovjerenjem gleda i na suvremeni ekumenski pokret. U ovome vremenu ostaje stav katoličke crkve prema kršćanima drugih konfesija sljedeći: „Praksa službene Crkve u odnosu na druge kršćanske Crkve i crkvene zajednice i u odnosu na interkonfesionalne susrete prije Drugog vatikanskog koncila obično se, ne bez razloga, opisuje kao stav da su se druge vjeroispovijesti odvojile od (Rimo)Katoličke Crkve i Petrove apostolske stolice, te stoga Rim ne može ići k njima, nego je na njima da se vrate u krilo (Rimo)Katoličke crkve.“²²

1.3.4. Drugo razdoblje ekumenskog pokreta

Drugo razdoblje u oblikovanju suvremenog ekumenskog pokreta jest prva polovica 20. stoljeća koje donosi dva važna i konstitutivna elementa zbog kojeg se može reći da je ono svojevrsni rođendan suvremenog ekumenskog pokreta. Prethodno razdoblje bilo je vrijeme pripreme, a ovo je razdoblje formalnog početka. „Ekumenski pokret ranog 20. stoljeća posjeduje dvije karakteristike jedinstvene u kršćanskoj povijesti: prvo, ekumenski pokret okuplja većinu pravoslavnih crkava i protestantskih zajednica; drugo, pokret se centrira u Svjetsko vijeće crkava (WCC), koje u sebi konvergira tri organizacije: Međunarodno misijsko vijeće, Život i rad te Vjera i ustroj. Na Misijskoj konferenciji u Edinburghu (1910.), što se uzima za dan rođenja ekumenskog pokreta, anglikanski i protestantski misionari postali su duboko svjesni kako su podjele među kršćanima snažna zapreka za širenje kršćanstva. Uvidjeli su da su neprijateljstva, prepirke, pa čak i razlike između kršćana skandalozne te, u ne-kršćanskim zemljama, irelevantne. Međunarodno misijsko vijeće osnovano je ne samo zbog širenja informacija o efektivnim načinima misionarenja, nego i da se umani skandal kršćanskog nejedinstva tako da se izbjegava kompetitivnost u ne-kršćanskim zemljama. Godine 1925. u Stockholmu organizacija 'Život i rad' proučavala je aplikaciju kršćanskih principa na međunarodne odnose, na društvene, industrijske i ekonomske aspekte. Gotovo istovremeno organizacija 'Vjera i ustroj' započela je raspravu o doktrinarnim stvarima s pogledom na jedinstvo u vjeri i ustroju. Iz ove tri organizacije godine 1948. formirano je Svjetsko vijeće crkava (WCC) sa sjedištem u Ženevi u Švicarskoj.“²³

²² Jure ZEČEVIĆ, Koncilski ekumenski zamah i današnja traženja, u: *Bogoslovska smotra*, 75 (2005.) 3, 857.

²³ M. A. BROWN – E. DUFF – J. T. FORD – C. V. LAFONTAINE (ur.), „Ecumenical Movement“, u: Thomas CARSON – Joann CERRITO (ur.), ²*The New Catholic Encyclopedia*, V., The Catholic University of America, Washington, DC, 2002., 72.

Katolička crkva nije ni dan danas članica Svjetskog vijeća crkava, kao niti većina pentekostnih crkava, adventisti, konzervativni evangelici te brojne manje kršćanske sinode, crkve, zajednice ili sekte.

1.3.5. Odnos katoličke crkve prema ekumenskom pokretu u drugom razdoblju

U ovom drugom razdoblju stav katoličke crkve možemo pratiti u sljedećim koracima koje donosimo. Papa Benedikt XV. odbio je poziv Episkopalne crkve u SAD-u 1919. godine da sudjeluje na skupu organizacije „Vjera i ustroj“. Nakon konferencije organizacije „Život i rad“ u Laussannei 1927. godine, papa Pio XI. izdao je encikliku „*Mortalium animos*“ (6.I.1928.) u kojoj sudionike ondašnjih interkonfesionalnih konferencija naziva 'pankršćanima', upozorava na njihovu retoriku, koja veliča bratsko zajedništvo u Kristu, ali ne prihvaća vodstvo Kristovog namjesnika. On piše da sudjelovanje Apostolske stolice na interkonfesionalnim konferencijama i razgovorima te vrste nema opravdanja budući da njihovi sudionici nisu spremni napustiti stavove koji su i doveli do njihovog odvajanja od nje. Osim toga, od Boga objavljena istina ne može biti predmetom pregovora.²⁴

Stav kojeg je papa Pio XI. izrazio u enciklici „*Mortalium animos*“ iznijeli su prije, na samoj konferenciji u Laussannei 1927. godine, i pravoslavni delegati. Oni su čvrsto ustvrdili da „kompromis nema mjesta u stvarima vjere i savjesti.“²⁵ Misao Pia XI., slična onoj pravoslavnih delegata, prema nedavno formiranom ekumenskom pokretu mogla bi se sažeti riječima: nema jedinstva u vjeri bez prihvaćanja punine Kristove Objave, ustupci na doktrinarnom području su krajnje nedopustivi te da Kristova Crkva ne može biti neka federacija neovisnih tijela koje imaju različit nauk. Katolicima je zabranio da podupiru ovakve pothvate.²⁶

Nadalje, papa Pio XII. u enciklici „*Mystici corporis*“ (1943.) ostaje na tragu Pia XI.: „Među udove Crkve pak stvarno treba ubrojiti one koji su primili kupelj preporođenja i ispovijedaju pravu vjeru, a nisu sami sebe žalosno odcijepili od cjeline tijela, niti ih je zakonita vlast isključila zbog vrlo teških prekršaja. [...] Zbog toga, onog koji je odbio poslušati Crkvu, treba, prema zapovijedi Gospodnjoj, smatrati za poganina i carinika (Mt 18, 17). Zbog toga oni

²⁴ Jure ZEČEVIĆ, Koncilski ekumenski zamah i današnja traženja, 858.

²⁵ M. A. BROWN – E. DUFF – J. T. FORD – C. V. LAFONTAINE (ur.), „Ecumenical Movement“, 72.

²⁶ Usp. M. A. BROWN – E. DUFF – J. T. FORD – C. V. LAFONTAINE (ur.), „Ecumenical Movement“, 72.

koji su međusobno podijeljeni vjerom i upravom, ne mogu živjeti u jednom te istom tijelu i jednom njegovom božanskom Duhu.“²⁷

1.3.6. Treće razdoblje ekumenskog pokreta i počeci afirmacije od strane katoličke crkve

Stavovi katoličke crkve prema suvremenom ekumenskom pokretu počinju se polagano mijenjati nakon 1948. godine, odnosno osnutka Svjetskog vijeća crkava u Amsterdamu. Za ovo bismo mogli reći da je treće razdoblje suvremenog ekumenskog pokreta, u odnosu prema katoličkoj crkvi. Godine 1949. Sveti Oficij izdaje „Instrukciju o ekumenskom pokretu“ koji je sadržavao nekoliko upozorenja i upute katolicima kako sudjelovati na susretima zajedno s ne-katolicima. Instrukcija Oficija nije po naravi traktat o ekumenizmu, ali važna je u smislu da je prepoznala napore suvremenog ekumenskog pokreta i pozdravila ih. Instrukcija potiče katolike da mole za uspjeh ekumenskog pothvata i da aktivno sudjeluju u njemu, uz dozvolu i nadzor mjerodavnih crkvenih vlasti, osobito biskupa čija je zadaća čuvati od mogućih zabluda u pogledu ekumenizma.²⁸ Vidljivo je da je napredak katoličke crkve, u odnosu na koje desetljeće ranije, bio značajan. Potpuna afirmacija i otvorenost prema suvremenom ekumenskom pokretu započet će s papom Ivanom XXIII. (1958. – 1963).

Stav katoličke crkve prema ekumenskom pokretu, odnosno ekumenizmu, koji je do pedesetih godina 20. stoljeća bio negativan, ne znači nužno da crkva nije u svojoj dugoj povijesti posjedovala otvorenost, dijalog i težnju za vidljivom uspostavom jedinstva među svima onima koji u Krista vjeruju. U poglavlju koje slijedi osvrnut ćemo se na otvaranje katoličke crkve prema ekumenskom pokretu koji se dogodio na Drugom vatikanskom koncilu, i prikazat ćemo neke ključne momente u povijesti crkve gdje se očitovala njena ekumenska dimenzija, kako bismo uočili kontinuitet i stalnost ekumenske dimenzije Kristove crkve.

²⁷ H. DENZINGER, P. HÜNERMANN, Zbirka sažetaka vjerovanja definicija i izjava o vjeri i čudoređu, Đakovo, 2002., 707.

²⁸ Usp. M. A. BROWN – E. DUFF – J. T. FORD – C. V. LAFONTAINE (ur.), *Ecumenical Movement*, 73.

1.4. Afirmacija ekumenskog pokreta Drugog vatikanskog sabora u skladu je s ekumenskom dimenzijom crkve od samih početaka

Što se tiče stava katoličke crkve, odnosno najviših razina Učiteljstva katoličke crkve, po pitanju ekumenizma važno je naglasiti da isprva, do pedesetih godina 20. stoljeća Učiteljstvo ne odobrava sudjelovanje katolika na zajedničkim skupovima s ne-katolicima, kako smo to prikazali u prethodnom poglavlju. U tom vremenu na suvremeni ekumenski pokret katolička crkva ne gleda blagonaklono. No, neposredno prije, a osobito nakon Drugog vatikanskog sabora, katolička crkva počeo će aktivno surađivati u djelu ekumenizma, tj. u suvremenom ekumenskom pokretu. No, to ne znači da ono što suvremeni čovjek podrazumijeva pod pojmom „ekumenizam“, tj. dijalog s kršćanima koji nisu u punom i vidljivom zajedništvu s jednom Kristovom crkvom, nije postojalo od samih početaka. Ekumensku dimenziju Crkva posjeduje u svojoj biti, jer je Gospodin Isus Krist, temelj crkve, na Posljednjoj večeri molio da svi koji vjeruju u njega budu jedno²⁹, a dragovoljnim sudjelovanjem u ekumenskom pokretu modernog doba, crkva svjedoči da je vjerna Isusovoj molitvi i Isusovom načinu ophođenja prema svakome čovjeku što znači dobrohotnost, susretljivost, spremnost na dijalog i molitva za svakoga.

Ovdje je uputno razjasniti pojmove kako bismo uočili što se točno misli kad se kaže da je Kristova crkva oduvijek ekumenska, ali da (rimo)katolička crkva isprva nije blagonaklono gledala na novovjekovni, suvremeni ekumenski pokret. To ćemo učiniti izlaganjem stavova i promišljanja prof. dr. sc. Jure Zečevića, koji objašnjavaju nesporazume oko pitanja kada je ekumenizam počeo i daju ključ za razumijevanje u publikacijama i javnom govoru nerijetko prisutnim „svojatanjima ekumenizma“.

Netko, primjerice, može reći ili napisati da „ekumenizam“ započinje u 19. stoljeću raznim inicijativama koje dolaze iz protestantskog okružja, a koje smjeraju prema nadvladavanju denominacijskih razlika među kršćanima i ujedinjenju. Ako osoba pod pojmom „ekumenizam“ podrazumijeva samo suvremeni ekumenski pokret, onda je to točno, premda dvoznačno ili čak višeznačno. No, ako ta osoba pod time podrazumijeva „ekumensku dimenziju“ ili „ekumeničnost“ Crkve, onda to nije točno. Prof. Zečević razjašnjava: „Prije nego li se donese neka općenita konstatacija poput sljedeće: 'Ekumenizam je počeo na inicijativu

²⁹ Iv 17, 6 – 11: „Objavio sam ime tvoje ljudima koje si mi dao od svijeta. Tvoji bijahu, a ti ih meni dade i riječ su tvoju sačuvali. Sad upoznaše da je od tebe sve što si mi dao jer riječi koje si mi dao njima predadoh i oni ih primiše i uistinu spoznaše da sam od tebe izišao te povjerovaše da si me ti poslao. Ja za njih molim; ne molim za svijet, nego za one koje si mi dao jer su tvoji. I sve moje tvoje je, i tvoje moje, i ja se proslavih u njima. Ja više nisam u svijetu, no oni su u svijetu, a ja idem k tebi. Oče sveti, sačuvaj ih u svom imenu koje si mi dao: da budu jedno kao i mi.“

protestantskih crkvi', koja može rezultirati različitim afektivno-identifikacijskim učincima i različitim stupnjevima (ne)prihvatanja ekumenizma u različitim Crkvama, trebalo bi prvo pojasniti, primjerice: misli li se pod nastankom ili početkom ekumenizma (1.) samo na prvo novovjeko korištenje pojma ekumenizam, ili se misli (2.) na sadržaj riječi ekumenizam; ako je riječ o sadržaju, pitanje je dalje – koji i kakav sadržaj se stavlja u taj pojam, ili se pak misli (3.) samo na novovjeki početak procesa ponovnog sjedinjavanja unutar protestantizma, koji je uslijedio nakon što se protestantizam unutar sebe, raslojio i izdiferencirao u stotine pa i tisuće denominacija...? Ako se pojam ekumenizam koristi u trećem smislu, onda se može reći da je on nastao unutar protestantizma, ali ako se o ekumenizmu govori, kako to čini Drugi vatikanski koncil, u njegovu širem smislu, u kontekstu općeg kršćanstva, i ako se polazi od njegove kristološke utemeljenosti i esencijalne dimenzije, kao nastojanja oko očuvanja postojećeg i uspostave potpunog jedinstva, gdje svaka pojedina Crkva ima povijest svojih vlastitih nastojanja, tada se ekumenizam ukazuje kao zajednička baština i zajednička zadaća kršćana jednako u svim Crkvama.³⁰

Stav katoličke crkve prema suvremenom ekumenskom pokretu isprva je obilježen nepovjerenjem, nesudjelovanjem i odbojnošću, ponajviše možda zbog okruženja iz kojeg ono dolazi. No, s papom Ivanom XXIII. nastupaju značajne promjene Učiteljstva katoličke crkve. U odnosu na prethodno spomenutu encikliku pape Pia XII. „*Mystici Corporis*“, već je sama simbolika i riječi koje stoje u činu sazivanja Sabora usmjerena prema ekumenizmu i predstavljaju snažan zaokret: „Vrijedi zamijetiti i trenutak koji Ivan XXIII. izabire da prvi puta objavi sazivanje Koncila: bio je to upravo 25. siječanj 1959., blagdan obraćenja sv. Pavla, zadnji dan svjetske molitvene osmine za jedinstvo kršćana, kada je u crkvi sv. Pavla izvan zidina, nakon molitve za jedinstvo, prisutnim kardinalima među ostalim kazao: 'Što se tiče održavanja ekumenskog Sabora on, u misli Svetoga Oca, teži ne samo za duhovnom izgradnjom kršćanskog puka, već također hoće da bude poziv odijeljenim zajednicama na traženje jedinstva'.“³¹

Drugi vatikanski sabor u svojim dokumentima ne donosi novosti u smislu da katolička crkva počinje naučavati nešto što nije u njoj prije postojalo, nego radi se o snažnijem isticanju njezinih temeljnih odrednica, u našem slučaju, snažnom isticanju ekumenske dimenzije crkve. O tome čitamo: „'Drugi Vatikanski sabor nije htio promijeniti i nije promijenio taj nauk, nego ga je štoviše htio razviti, produbiti i opsežnije razložiti'. Ovaj odgovor Kongregacija potkrjepljuje i navođenjem riječi pape Pavla VI. kod promulgacije konstitucije *Lumen gentium*:

³⁰ Jure ZEČEVIĆ, *Koncilski ekumenski zamah i današnja traženja*, 861.

³¹ Jure ZEČEVIĆ, *Koncilski ekumenski zamah i današnja traženja*, 857. – 858.

'Ništa se nije promijenilo u predanom nauku. Što je Krist htio, to i mi hoćemo. Što bijaše, ostalo je. Što je crkva stoljećima naučavala, to i mi učimo. Sada je samo ono, što je ranije bilo sadržano tek u praksi crkve, i javno izraženo kao nauk. Sada je ono, što je bilo predmet mišljenja, rasprave a djelomično i sporenja, izloženo u sigurno formuliranom nauku.'³²

Dekret „*Unitatis redintegratio*“ Drugog vatikanskog koncila ishodišna je točka i smjerokaz katoličkog nauka i katoličkih principa ekumenizma. U broju 4 Deklaracije stoji: „Budući da se danas u mnogim dijelovima svijeta pod milosnim dahom Duha Svetoga molitvom, riječju i djelom poduzimaju brojni pokušaji kako bi se prispjelo k onoj punini jedinstva koju hoće Isus Krist, ovaj Sveti sabor potiče sve katoličke vjernike da raspoznavajući znakove vremena domišljato sudjeluju u ekumenskom radu. Pod 'ekumenskim pokretom' shvaćaju se djelatnosti i pothvati koji se u skladu s različitim potrebama Crkve i okolnostima vremena pokreću i usmjeruju prema promicanju jedinstva kršćanâ...“³³ Ekumenski pokret, u kojem crkva usrdno potiče katolike da marljivo i razborito sudjeluju, jedan je od znakova vremena u kojem se uočavaju vrijednosti Kraljevstva Božjega. Svaki napor usmjeren prema kršćanskom jedinstvu u skladu je s molitvom utemeljitelja i modela ekumenskog jedinstva, Isusa Krista, koji je na posljednjoj večeri molio da svi njegovi učenici budu jedno, po uzoru na jedinstvo među osobama Presvetoga Trojstva (usp. Iv 17, 6 – 11). U deklaraciji „*Unitatis redintegratio*“ ne možemo, stoga, uočiti da se govori o tome kako katolička crkva želi započeti s ekumenizmom ili da se uključuje u ekumensko gibanje kojeg su započele druge crkve i crkvene zajednice. Govoreći o ekumenizmu, Deklaracija na samome početku, ističe da ekumenska dimenzija nije nešto ekskluzivno za pojedinu crkvu ili crkve, već da se ta milost, pod utjecajem Duha Svetoga pojavljuje među raznim kršćanima: „No, Gospodin vjekova, koji mudro i strpljivo nastavlja svoj milosni naum s nama grešnicima, od nekog je vremena stao u kršćane obilatije ulijevati duševnu muku i čežnju za jedinstvom. Ta je milost na svim stranama mnoge pokrenula te se i među odvojenom našom braćom, uz pomoć milosti Duha Svetoga, pojavilo i danomice se širi gibanje prema obnovi jedinstva svih kršćana. Sudjeluju pak u tom gibanju, što se zove ekumenskim, oni koji zazivaju Boga Trojedinoga i ispovijedaju svoju vjeru u Krista Gospodina i Spasitelja, i to ne samo kao odvojeni pojedinci već i okupljeni u skupine u kojima su čuli evanđelje i koje pojedinci nazivaju svojom i Božjom Crkvom. Ipak, svi oni nekako, mada na različite načine, teže prema Crkvi Božjoj, jednoj i vidljivoj, koja će biti uistinu

³² Jure ZEČEVIĆ, Katoličko razumijevanje jedinstva i zajedništva kršćana, u: *KAIROS – Evandeoski teološki časopis*, 2 (2008.) 1, 91.

³³ DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dekret o ekumenizmu „Unitatis redintegratio“* (21. XI. 1964.), u: DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti*, Zagreb, 2008., br. 4, 1 – 2. Dalje: UR.

sveopća i svemu svijetu poslana, da se svijet obrati evanđelju i da se tako na slavu Božju spasi.“³⁴ Izvorište ekumenizma ne promatra se samo u katoličkoj crkvi, niti ona „prisvaja ekumenizam kao samo njeno 'iznašašće', ali ga isto tako ne pripisuje niti samo drugim Crkvama, nego milost čežnje za jedinstvom i to gibanje 'što se zove ekumenskim' locira kako među katolicima tako, doslovno: 'i među odvojenom našom braćom'.“³⁵

³⁴ UR 1,1.

³⁵ Jure ZEČEVIĆ, Koncilski ekumenski zamah i današnja traženja, 860.

2. SLUŽBENI DOKUMENTI KATOLIČKE CRKVE KOJI PROMIČU EKUMENSKO DJELOVANJE I MOLITVU

Svrha ovoga rada je, kako je to napisano u uvodu, predstaviti stavove katoličke crkve i pravoslavnih crkava po pitanju zajedničke interkonfesionalne molitve između katolika i pravoslavnih kršćana. U prvome dijelu rada iznijet ćemo stajalište katoličke crkve u pogledu ekumenizma i poticaja na ekumensku molitvu na način da ćemo krenuti od dokumenata najviše razine prema onima niže razine. Razina autoriteta dokumenata katoličke crkve važna je kako bi se uvidjelo je li poticaj na interkonfesionalnu zajedničku molitvu, i ekumensko djelovanje općenito, prisutan na nižim crkvenim razinama ili potječe od najviših autoriteta učiteljstva.

Za potrebe ovoga rada navode iz dokumenata katoličke crkve podijelit ćemo u dvije skupine. Prva skupina predstavlja temeljne dokumente katoličkog Učiteljstva iz kojih smo izdvojili elemente koji potiču na ekumensko djelovanje, osobito na zajedničku molitvu s drugim kršćanima. Temeljni navodi su iz dokumenata Drugog vatikanskog sabora, Katekizma katoličke crkve i Zakonika kanonskog prava iz 1983. godine.

Na samome vrhu hijerarhije autoriteta crkvenih dokumenata stoje apostolske konstitucije i dekreti papâ, a što su, primjerice, dokumenti Drugog vatikanskog koncila (1962. – 1965). Uz dokumente Koncila u hijerarhiji autoriteta stoji Katekizam katoličke crkve i važeći Zakonik kanonskog prava (iz 1983. godine). Ovo su temeljni obvezujući dokumenti za sve katolike i predstavljaju legislativne dokumente koji sadrže dogmatsko-doktrinarno blago katoličke crkve.³⁶ Zato ćemo u ovome radu prvo iznijeti materijale relevantne za ovaj rad iz ovih triju izvora.

Nakon ovih temeljnih i obvezujućih izvora u Crkvi dolaze razni učiteljski dokumenti papâ, enciklike, apostolska pisma, koji izlažu, ističu ili objašnjavaju pojedine dogmatsko-doktrinarnе elemente ili kanonske zakone.³⁷ Po važnosti, ovi dokumenti Učiteljstva dolaze nakon onih koje smo naveli u prvoj skupini, a koji su dogmatsko-legislativne prirode. Dokumenti druge skupine ne donose novosti po pitanju nauka vjere ili kanonskih propisa.

³⁶ Članak iz digitalnog izdanja časopisa „Adoremus“: usp. Hellen HULL HITCHOK, The Authority of Church Documents, u: *Adoremus*, (2002.) 6. Članak je dostupan na linku: <https://adoremus.org/2002/09/the-authority-of-church-documents/> (6.XI. 2020).

³⁷ Usp. Hellen HULL HITCHOK, The Authority of Church Documents.

2.1. Dekret „*Unitatis redintegratio*“ Drugog vatikanskog sabora

Dekret „*Unitatis redintegratio*“ jedan je od devet dekreta koji su izglasani na Drugom vatikanskom saboru. Dekret je izglasan 21. studenoga 1964. godine, a glavni mu je cilj, u skladu sa saborskom težnjom za obnovom kršćanskog jedinstva, „predložiti pomagala, puteve i načine na koje oni mogu odgovoriti tom božanskom pozivu i milosti.“³⁸ „*Unitatis redintegratio*“ naziva se dekretom jer se pod riječju „dekret“ u kontekstu crkvenih dokumenata „obično razumije odredba ili odluka kojom se nešto praktično provodi u život. I doista, Dekret je bio zamišljen kao konkretna primjena nauke o kršćanima nekatolicima s obzirom na vječni spas, što je izražena u konstituciji LG [*Lumen gentium*, op. a.].“³⁹

2.1.1. „*Unitatis redintegratio*“, br. 4.

Drugi vatikanski sabor kao jedan od temeljnih zadataka postavio je pred sebe „promicanje ponovne uspostave jedinstva“⁴⁰, a taj se zadatak jasno očituje već u prvoj rečenici konstitucije o svetoj liturgiji „*Sacrosanctum concilium*“ gdje stoji da Sabor želi „promicati sve što god može pridonijeti jedinstvu sviju koji vjeruju u Krista.“⁴¹ U skladu s ovim zadatkom Sabora i na tragu istraživanja ovoga rada o poticajima na zajedničku molitvu u broju 4. dekreta „*Unitatis redintegratio*“ stoji: „Budući da se danas u mnogim dijelovima svijeta pod milosnim dahom Duha Svetoga molitvom, riječju i djelom poduzimaju brojni pokušaji kako bi se prispjelo k onoj punini jedinstva koju hoće Isus Krist, ovaj Sveti sabor potiče sve katoličke vjernike da raspoznavajući znakove vremena domišljato sudjeluju u ekumenskom radu.“⁴² Kao jedno od sredstava ekumenskog rada navodi se „molitva“. Dalje u istome broju Dekreta, navode se sredstva za djelotvoran ekumenski rad: ukloniti sve ono što ne priliči odijeljenoj braći, voditi dijalog i preispitivati sebe u pogledu Kristove volje da svi budu jedno (usp. Iv 17, 21).⁴³

³⁸ UR 1, 3.

³⁹ Ratko PERIĆ – Michal LACKO, *Dekret o ekumenizmu Unitatis redintegratio. Dekret o istočnim katoličkim crkvama Orientalium ecclesiarum*, Zagreb, 1987., 41.

⁴⁰ UR, 1, 1.

⁴¹ DRUGI VATIKANSKI SABOR, *Sacrosanctum concilium*, br. 1,1, u: DRUGI VATIKANSKI SABOR, *Dokumenti*, Zagreb, 2008.

⁴² UR 4, 1.

⁴³ UR 4, 2 navodi tri temeljne djelatnosti koje promiču jedinstvo kršćana: „Pod „ekumenskim pokretom“ shvaćaju se djelatnosti i pothvati koji se u skladu s različitim potrebama Crkve i okolnostima vremena pokreću i usmjeruju prema promicanju jedinstva kršćana; to su prije svega svi naponi da se uklone riječi, sudovi i djela koji po pravednosti i istini ne odgovaraju stanju odijeljene braće te tako otežavaju njihove uzajamne odnose; zatim u

Govoreći o sredstvu dijaloga u ekumenskom radu, Dekret navodi da kršćani u okviru dijaloga „sastaju na jednodušnu molitvu“⁴⁴, a malo dalje u istom broju navodi se da u ekumenskom pothvatu katolici trebaju „skrbiti za odijeljenu braću moleći za njih, razgovarajući s njima o crkvenim pitanjima te čineći prve korake prema njima.“⁴⁵ Već iz prve točke Dekreta u kojem se govori o zajedničkoj molitvi, duhovnom ekumenizmu, vidljiv je snažan poticaj da katolici mole s odijeljenom braćom i sestrama; štoviše, potiče ih se da budu oni koji će prvi moliti i u molitvi pristupiti kršćanima nekatolicima.

Spomenuto sredstvo dijaloga u ekumenskom kontekstu ima važan naglasak koji se može lako previdjeti, a doprinosi kvalitetnijem upoznavanju s drugim kršćanima: dijalog se vodi s prikladno upućenim stručnjacima.⁴⁶ „Za vođenje uspješna dijaloga nije dosta imati samo neko opće poznavanje religioznih, odnosno ekumenskih pitanja, ili čak ne imati ni to, nego posjedovati kakav znanstveni stupanj iz drugih struka. Pod dijalogom ovdje se razumije ne bilo kakav susret i razmjena mišljenja o vjeri nego razgovor među vrsno upućenim stručnjacima (*inter peritos*), i to u religiozno obojenoj sredini. Ako su sudionici doista stručnjaci, onda se može očekivati da će svatko dublje tumačiti nauku svoje zajednice koju zastupa, i to jasno i pristupačno svim nazočnima.“⁴⁷ Plod takvog kvalitetnog dijaloga je dvostruk: bolje upoznavanje drugih kršćanskih crkava i crkvenih zajednica te zajednička molitva. Za razvoj istinske zajedničke molitve Sabor govori da ona treba biti ostvarena u ozračju dijaloga kao plod razumijevanja drugoga i „jednodušnog“ prihvatanja. Zajednička molitva ostvarena u kontekstu dijaloga može biti „jednodušna“ jer je tada postaje vidljivo da je ono što kršćane međusobno povezuje veće od onoga što ih razdvaja. Molitva s drugim kršćanima za produbljivanje i usavršavanje već postojećeg kršćanskog jedinstva znak je predanja Bogu i očekivanja da, u konačnici, Bog izvodi to djelo: „Uvijek je znak velike kršćanske ljubavi i širokogrudnosti ne misliti samo na sebe i na svoju usku zajednicu, nego svojim srcem obuhvaćati sve u vjeri. Jednako tako, katolici su se dužni moliti za druge kršćane. Već je u Starom zavjetu rečeno:

religioznom duhu upriličeni skupovi kršćana iz raznih Crkava ili zajednica i na njima zapodjenut „dijalog“ između prikladno upućenih stručnjaka, u kojem svaki od njih dublje objašnjava nauku svoje zajednice i jasno pokazuje njegova obilježja. Po tom dijalogu, naime, svi stječu istinitiju spoznaju nauka i života te pravednije vrednovanje obiju zajednica; tada te zajednice također postižu onu širu suradnju u svim dužnostima koje se zahtijevaju od svake kršćanske savjesti radi zajedničkog dobra te se, gdje god je to dopušteno, sastaju na jednodušnu molitvu. I napokon, svi ispituju svoju vjernost Kristovoj volji glede Crkve te se, kako i valja, odlučno laćaju posla oko obnove i reforme.“

⁴⁴ UR 4, 2.

⁴⁵ UR 4, 5.

⁴⁶ Usp. UR 4, 2.

⁴⁷ Ratko PERIĆ – Michal LACKO, *Dekret o ekumenizmu Unitatis redintegratio. Dekret o istočnim katoličkim crkvama Orientalium ecclesiarum*, 64.

‘Ako Gospodin kuće ne gradi, uzalud se muče koji je grade’ (Ps 126, 1), i stoga, ako ne budemo molili Boga da on sagradi kuću jedinstva, uzalud su naši pothvati i naumi.“⁴⁸

2.1.2. „Unitatis redintegratio“, br. 7.

U broju 7. Dekreta „Unitatis redintegratio“ naglašava se važnost obraćenja srca i autentičnog življenja u skladu s Evanđeljem.⁴⁹ Osobna molitva i zajednička interkonfesionalna molitva važne su za ekumensko djelovanje, jer ekumenizam polazi od želje za osobnim obraćenjem kako bi se u većoj mjeri živjelo u skladu s Riječju Božjom i voljom Isusa Krista, o čemu svjedoči i broj 7 Dekreta. „Ovdje se radi o obnovi i obraćenju pojedinaca. Naglasak je pomaknut na unutrašnjost kršćanina, na srce i dušu. Zato je ekumenizam bitno duhovni pokret koji treba da ima odraza i na vanjštinu. [...] Putovi takva obraćenja vlastito su samoodricanje, krotkost (kroćenje) svoje čudi u služenju, bratska uslužnost itd. Koncil je namjerno i svjesno izabrao riječ »obraćenje« jer je pojam svojstven teologiji duhovnosti, vrlo čest u Sv. pismu i crkvenoj tradiciji, i označuje obraćenje svačijega srca, pa stoga taj izričaj ne može nikoga omalovažavati i vrijeđati.“⁵⁰

2.1.3. „Unitatis redintegratio“, br. 8.

O obraćenju srca, o kojem govori broj 7. Dekreta, nadovezuje se i broj 8. istoga Dekreta koji naglašava duhovni ekumenizam kao središte ekumenskog zbližavanja među kršćanima: „To obraćenje srca i tu svetost života, zajedno s privatnim i javnim molitvama za jedinstvo kršćana, valja smatrati dušom cijeloga ekumenskog pokreta te se s pravom mogu nazvati duhovnim ekumenizmom. [...] U nekim posebnim prigodama, kao što su molitve koje se zakazuju ‘za jedinstvo’ te na ekumenskim skupovima, slobodno je i, štoviše, poželjno da se katolici združuju u molitvi s odijeljenom braćom. Takve zajedničke prošnje zasigurno su vrlo

⁴⁸ Ratko PERIĆ – Michal LACKO, *Dekret o ekumenizmu Unitatis redintegratio. Dekret o istočnim katoličkim crkvama Orientalium ecclesiarum*, 66. – 67.

⁴⁹ UR 7: „Nema ekumenizma u pravom smislu riječi bez unutrašnjega obraćenja. [...] Neka svi Kristovi vjernici imaju na umu da jedinstvo kršćana to bolje promiču, štoviše udjelotvoruju, što čišće nastoje živjeti u skladu s evanđeljem. Što se, naime, tješnjim zajedništvom sjedine s Ocem, Riječju i Duhom, to će prisnije i lakše moći uvećati uzajamno bratstvo.“

⁵⁰ Ratko PERIĆ – Michal LACKO, *Dekret o ekumenizmu Unitatis redintegratio. Dekret o istočnim katoličkim crkvama Orientalium ecclesiarum*, 80.

učinkovito sredstvo da se postigne milost jedinstva; one izvorno označuju one sveze kojima su katolici još povezani s odijeljenom braćom: 'Gdje su naime dvojica ili trojica sabrana u moje ime, ondje sam ja među njima' (Mt 18, 20).⁵¹ Govoreći o UR 8 valja napomenuti da se ovdje donosi svojevrsno određenje duhovnog ekumenizma, o kojem je osobito govorio francuski svećenik Paul Couturier (1881. – 1953.), a pod kojim se shvaća rad na tri područja: obraćenje vlastita srca, autentičan život u skladu s Evanđeljem (svetost života) i molitva, bilo osobna, bilo zajednička kad je to dopušteno, u cilju ostvarenja punog i vidljivog kršćanskog jedinstva. „Kao što je duhovni ekumenizam duša ekumenskog pokreta, tako je molitva duša duhovnog ekumenizma. [...] Dekret dalje preporučuje jedinstvenu i jednodušnu molitvu svih kršćana.

Koncilski izrazi za molitvu vrlo su snažni i poticajni za vjernike. Molitva je vrlo učinkovito sredstvo (*perefficax medium*) da se isprosi milost jedinstva. Molitva izvorno očituje veze kojima su katolici još povezani s rastavljenom braćom. „Saborski poziv na zajedničku molitvu među kršćanima svakako je novost u Katoličkoj crkvi, ako se ima u vidu povijesna činjenica da je kroz više vremena bilo i zabrana i prešućivanja na tome polju. Iako je od početka ovoga stoljeća u Crkvi bilo molitava za kršćansko jedinstvo, ipak se ne može reći da su te molitve nosile suvremeni ekumenski biljeg.“⁵² Vidljivo je UR 8 snažno naglašava molitvu kao učinkovito sredstvo duhovnog ekumenizma, počevši od osobne razine, što je sredstvo koje je, s obzirom na visoku teološku i stručnu naobrazbu, svakome kršćaninu dostupno. Duhovni ekumenizam kreće od obraćenja pojedinca, molitvom se želi otvoriti kršćane jedne drugima kako bi prepoznali već postojeći stupanj jedinstva koji u ovom trenutku žive, te da takva molitva, bilo osobna, bilo zajednička, od nižih razina crkvenosti prema višima donosi konkretne primjere ekumenskog zajedništva.

U kontekstu UR 8 kasnije će biti riječi o „Direktoriju za primjenu načela i normi o ekumenizmu“ koji precizira u kojim prilikama i na koji način se preporučuje zajednička interkonfesionalna molitvu. No, ovdje možemo kratko spomenuti da je možda najpoznatiji oblik interkonfesionalnog kršćanskog molitvenog zajedništvovanja „Molitvena osmina za jedinstvo kršćana“ koja se svake godine odvija od 18. siječnja do 25. siječnja, odnosno do blagdana Obraćenja svetoga Pavla koji se slavi u Anglikanskoj, Luteranskoj i Katoličkoj crkvi. Na tragu UR 8 koji naglašava „obraćenje srca i svetost života, zajedno s privatnim i javnim molitvama za jedinstvo kršćana“⁵³, možemo reći da je cilj i molitvene osmine i svake druge

⁵¹ UR 8, 1 – 3.

⁵² Ratko PERIĆ – Michal LACKO, *Dekret o ekumenizmu Unitatis redintegratio. Dekret o istočnim katoličkim crkvama Orientalium ecclesiarum*, 85. – 86.

⁵³ UR 8, 1.

molitve za kršćansko jedinstvo posvećenje, što je Paul Couturier naglašavao. „Njegova je molitvena osmina počivala na ideji posvećenja, a ne povratka. Tako je i danas u praksi. Prema datumima, od 18. do 25. siječnja moli se: za jedinstvo svih kršćana, za posvećenje katolika, za posvećenje pravoslavaca, za posvećenje anglikanaca, za posvećenje protestanata, za posvećenje Židova, za posvećenje nekršćana, za jedinstvo svih ljudi u Kristovoj ljubavi i istini.“⁵⁴

Dekret o ekumenizmu „*Unitatis redintegratio*“ otvorio je mogućnost molitvenog zajedništvovanja s drugim kršćanima, s naglaskom na molitvu kao sredstvom obraćenja svakog katolika, svakog kršćanina, a koje smjera posvećenju i uspostavi punog i vidljivog jedinstva. „Dekret o primjeni načela i normi o ekumenizmu“ donosi precizacije ovih općenitih normi koje su određene dekretom „*Unitatis redintegratio*“.

Ovdje još valja dodati da UR 8 stavlja određena razborita ograničenja po pitanju sudjelovanja u zajedničkim bogoštovnim činima kršćana. O tome čitamo: „Ipak, zajedničko sudjelovanje u svetinjama ne smije se smatrati sredstvom koje se bez ikakva razlučivanja smije primjenjivati za ponovnu uspostavu jedinstva kršćana. To zajedničko sudjelovanje u svetinjama poglavito ovisi o dva načela: o tome da naznačuje jedinstvo Crkve i o udioništvu u sredstvima milosti. Naznačivanje jedinstva ponajčešće zabranjuje to zajedničko sudjelovanje. Nastojanje oko stjecanja milosti katkada ga preporučuje.“⁵⁵ Sudjelovanje kršćana na interkonfesionalnoj zajedničkoj molitvi pripada bogoštovnim činima u širem smislu riječi, ako pođemo od toga da je zajedništvo u sakramentima bogoštovlje u užem smislu. Stoga se odlomak Dekreta ne odnosi izravno na interkonfesionalnu zajedničku molitvu, no nije isključena potreba razboritosti ni kada govorimo o takvoj vrsti zajedničke molitve. Izraz Dekreta „sudjelovanje u svetinjama“ (UR 8, 4), odnosno „*communicationem in sacris*“, u latinskom originalu, izravno se odnosi na sudjelovanje u liturgijsko-sakramentalnim slavlјima⁵⁶, a neizravno na sudjelovanje u bogoštovnim činima u širem smislu riječi. Ova druga kategorija, na koju se Dekret neizravno odnosi, uključuje zajedničko sudjelovanje kršćana u duhovnim stvarima („*communicatio in spiritualibus*“) te u ovu kategoriju pripada tema ovoga rada, interkonfesionalna zajednička molitva. Govoreći, dakle, o interkonfesionalnoj zajedničkoj molitvi između katolika i pravoslavnih, govorimo o zajedničkom sudjelovanju u duhovnim stvarima („*communicatio in spiritualibus*“), tj. o bogoštovnim činima u širem smislu riječi.

⁵⁴ Ratko PERIĆ – Michal LACKO, *Dekret o ekumenizmu Unitatis redintegratio. Dekret o istočnim katoličkim crkvama Orientalium ecclesiarum*, 86.

⁵⁵ UR 8, 4.

⁵⁶ Usp. Ratko PERIĆ, Temelji i granice „bogoštovnog zajedničenja“ s pravoslavicima (I), u: *Služba Božja*, 2 (1976.) 16, 113.

Pojam „*communicatio*“ može se prevesti jednostavno kao „zajedništvo“, ali pošto pojam prenosi ideju aktivnog zajedništva može se različito prevesti, kao primjerice: „*zajedništvovanje, zajedničarenje, zajedničenje, zajedničko slavljenje* ili jednostavno *komuniciranje*.“⁵⁷

Zajedništvo katolika u bogoštovnim činima drugih kršćana i s drugim kršćanima, zadobilo je s Drugim vatikanskim saborom više mogućnosti i poticaja, nego što je to bio slučaj prije Sabora. U pogledu molitvenog zajedništva s ne-katolicima prije Sabora, može se zaključiti da je „*communicatio in sacris*“ bio posve nedopustiv i nezamisliv, osim u određenim okolnostima tijekom povijesti. Omekšavanje stava katoličke crkve prema ne-katolicima, započinje u 18. stoljeću kada se dopustilo katolicima da budu kumovi ili svjedoci na slavlјima ženidbe kod ne-katolika te da mogu posjećivati crkve ne-katolika, ali ne smiju sudjelovati na njihovim bogoštovnim činima. Početkom 20. stoljeća papa Pio X. dopustio je ukrajinskom metropolitu da katolicima omogući sakramentalno zajedništvovanje kod pravoslavnih, ali samo u slučaju nevolje ili progonstva. Zakonik kanonskog prava iz 1917. godine u kanonu 731. 2 donosi: „Zabranjeno je Otajstva Crkve podjelјivati krivovjercima i raskolnicima, iako se nalaze u zabludi u dobroj vjeri i mole ih, dok najprije ne budu, pošto se odreknu zabluda, opet s Crkvom izmireni.“⁵⁸

2.1.4. „*Unitatis redintegratio*“, br. 15.

Broj 15. Dekreta govori o liturgijskoj i duhovnoj baštini istočnih kršćana: „Svima je, također, poznato s kolikom ljubavlјu istočni kršćani obavljaju svete bogoslužne čine, osobito euharistijsko slavlјe, izvor života Crkve i zalog buduće slave [...] Stoga se slavlјem Gospodnje euharistije u tim pojedinačnim Crkvama izgrađuje i raste Božja Crkva...“⁵⁹

Ovaj broj Dekreta značajan je zbog toga što je pravoslavnim crkvama priznat status mjesnih crkava koje imaju valјane sakramente zbog valјane apostolske sukcesije. Valјanost apostolske sukcesije materijalne je naravi, jer se jednostavno utvrđuje i priznaje njezina valјanost („Budući da te Crkve, iako odijelјene, imaju prave sakramente, a poglavito snagom apostolskoga nasljedstva svećeništvo i euharistiju/ *Cum autem illiae Ecclesiae, quamvis seiunctae, vera sacramenta habeant, praecipue vero, vi successionis apostolicae, Sacerdotium*

⁵⁷ Zvonko PAŽIN, *Communicatio in sacris*, u: *Diacovensia*, 21 (2013.) 4, 709.

⁵⁸ KODEKS KANONSKOG PRAVA 1917. GODINA, *Uređen po odredbi sv. oca pape Pija X. Proglašen po nalogu pape Benedikta XV.*, Zagreb, 2007., kan. 731.

⁵⁹ UR 15, 1.

et Eucharistiam...“⁶⁰), ali formalna narav apostolske sukcesije nije zadovoljena, a to je zajedništvo s rimskim prvosvećenikom. Dekret ne ulazi u daljnje razlaganje ove problematike, već jednostavno utvrđuje prisutnost apostolske sukcesije.⁶¹

Katolici su s istočnim kršćanima povezani najtješnjom svezom (usp. UR 15, 3 – „*arctissima necessitudine*“) zbog valjane apostolske sukcesije iz koje proizlazi valjano, iako pravno nedopušteno, zajedništvo u sakramentima ili *communicatio in sacris*. Temelj ovakvog zajedništva već je prisutan i nerazoren između katolika i istočnih kršćana, stoga dalje u broju 15 Dekreta stoji: „[...] stanovito zajedničko sudjelovanje u svetinjama ne samo da je moguće nego je i preporučljivo, ako su okolnosti za to prikladne i crkvena ga vlast odobri.“⁶² Broj 15 Dekreta potvrđuje da zajedništvo katolika s istočnim kršćanima nikada zapravo nije prestalo postojati jer su u katoličkoj crkvi, kao i kod istočnih kršćana, prisutni valjani sakramenti uslijed valjane apostolske sukcesije. Stoga, kad je god moguće i preporučljivo *communucatio in sacris* se preporučuje.

Ovdje je, također, potreban razborit oprez. Gledano s katoličke strane, zajedništvo u svetinjama, po božanskom zakonu, ako povređuje jedinstvo Crkve, ili ako bi označavalo pristajanje uz kakvu zabludu u vjeri ili ako bi proizlazilo iz indiferentizma, zabranjeno je. No, ako su uklonjene ove opasnosti zbog spasenja i duhovnog dobra duša katolička crkva može primijeniti blaži način postupanja.⁶³ Sabor ima u vidu da je daleko veći broj onih koji nisu svojom krivnjom ili izričitim odbacivanjem odvojeni od punine zajedništva s katoličkom crkvom. „To je važno načelo: *formalni* heretik ili raskolnik u stanju je grijeha i zato ne može primiti sakramente. Međutim, redovito je puno više onih *materijalnih* heretika ili raskolnika koji su tako odgojeni i uvjereni da postupaju ispravno.“⁶⁴

Ako je takav način postupanja u pogledu zajedništvo u svetinjama („*communicatio in sacris*“), možemo zaključiti da po pitanju zajedništvo u duhovnim stvarima („*communicatio in spiritualibus*“) vrijedi još veći poticaj katolicima da s istočnim kršćanima sudjeluju u duhovnim stvarnostima. Sakramentalno zajedništvo, na poseban način zajedništvo u euharistijskom slavlju, vrhunac je i savršenstvo kršćanskog zajedništva i jedinstva. Sudjelovanje u duhovnim stvarima može poticati i pripravlja put za ostvarenje tog vrhunca. Zato po pitanju „*communicatio in spiritualibus*“ vrijede snažnije preporuke što ćemo kasnije

⁶⁰ UR 15, 3.

⁶¹ Usp. Ratko PERIĆ – Michal LACKO, *Dekret o ekumenizmu Unitatis redintegratio. Dekret o istočnim katoličkim crkvama Orientalium ecclesiarum*, 133.

⁶² UR 15, 3.

⁶³ Usp. DRUGI VATIKANSKI SABOR, *Dekret o istočnim katoličkim crkvama „Orientalium Ecclesiarum“* (21. XI. 1964.), br. 26., u: DRUGI VATIKANSKI SABOR, *Dokumenti*, Zagreb, 2008. Dalje: OE.

⁶⁴ Zvonko PAŽIN, *Communicatio in sacris*, 710. – 711.

vidjeti u radu izlažući odredbe Ekumenskog direktorija. U pogledu priznanja valjanosti sakramenata, nedostaje više recipročnih i jedinstvenih pogleda istočnih odijeljenih crkava prema Katoličkoj crkvi. „Odobrenje da je *communicatio in sacris* ne samo moguća, nego pod određenim uvjetima i poželjna protivi se višestoljetnoj praksi i disciplini Crkve, koja je zabranjivala bilo kakvo zajedničenje. U dobrom dijelu istočnih odijeljenih Crkava zabrana u toj stvari još uvijek postoji. Srpska pravoslavna crkva također ne dopušta zajedničko bogoslužje. Razlog je najviše u tome što u njoj vlada velika podvojenost s obzirom na priznanje crkvenosti, sakramentalnosti, odnosno valjanosti sakramenata u Katoličkoj crkvi. Neki teolozi niječu čak i valjanost krštenja, a drugi priznaju sve sakramente.“⁶⁵

2.1.5. „*Unitatis redintegratio*“, br. 18.

U zaključnom broju Dekreta o istočnim odijeljenim kršćanima (br. 18.) Drugi vatikanski sabor izjavljuje: „On također silno želi da se radi postupnoga ostvarenja toga jedinstva od sada svi naponi poduzimaju u različitim ustanovama i oblicima crkvenoga života, osobito molitvom i bratskim dijalogom o nauku i o hitnijim potrebama pastoralne zadaće u naše vrijeme.“⁶⁶ U navedenom broju Sabor izričito navodi molitvu (UR 18, 1: „*praesertim oratione*“) kao sredstvo postupnog ostvarenja jedinstva, uz bratski dijalog. Ovdje se ne precizira o kojem se obliku molitve radi, ali na tragu prijašnjih spominjanja pojma „molitva“ u dekretu „*Unitatis redintegratio*“ (4, 5; 7, 1 – 2; 8, 1 – 3) možemo zaključiti da se radi o osobnoj molitvi ili zajedničkoj molitvi unutar katoličkih vjerničkih zajednica, a interkonfesionalne zajedničke molitve između katolika i pravoslavnih podliježu procjeni i odobrenju mjerodavnih crkvenih vlasti, poglavito biskupa. Privatne molitve za kršćansko jedinstvo, koje prati iskrena želja za obraćanjem u prvom redu samih molitelja, duhovno je središte ekumenskog pokreta koje Crkva svesrdno preporučuje svim katolicima, a javne molitve zajedno s odijeljenom braćom upriličuju se „u posebnim prilikama (*in quibusdam peculiaribus*)“⁶⁷.

Dekret „*Unitatis redintegratio*“ jedinstven je dokument Drugog vatikanskog sabora koji afirmira sve što je dobro i što je zajedničko među ne-katolicima te na taj način snažno poziva sve katolike da se uključe u molitveni i bratski dijalog sa svim kršćanima.

⁶⁵ Ratko PERIĆ – Michal LACKO, *Dekret o ekumenizmu Unitatis redintegratio. Dekret o istočnim katoličkim crkvama Orientalium ecclesiarum*, 135.

⁶⁶ UR 18, 1.

⁶⁷ UR 8, 3.

2.2. Dekret o istočnim katoličkim crkvama „*Orientalium ecclesiarum*“ (OE)

Dekret o istočnim katoličkim crkvama „*Orientalium ecclesiarum*“ Drugog vatikanskog sabora proglašen je 21. studenoga 1964. godine. Sa svojih trideset brojeva jedan je od najkraćih dokumenata Sabora. U ovome radu usredotočit ćemo se na brojeve od 24. do 29. u kojima se ističe na koji način istočne katoličke crkve sudjeluju u ekumenskom djelovanju među istočnim ne-katoličkim crkvama.

Sam Dekret usko je vezan uz dekret „*Unitatis redintegratio*“. Isprva je naziv dokumenta bio „Dekret o istočnim crkvama“, ali pridjev „katoličkim“ dodan je kasnije kako bi se jasnije naznačilo da se radi o istočnim crkvama koje su u punom jedinstvu s rimskom crkvom i papom. „Dekret o ekumenizmu bavi se mnogim pitanjima poveznim s crkvama koje nisu u zajedništvu s Rimom. Zato se Dekret o istočnim katoličkim crkvama treba promatrati kao dopuna Dekretu o ekumenizmu.“⁶⁸

Dekret o istočnim katoličkim crkvama razvija bogatu ekleziologiju koja je u skladu s istočnjačkom tradicijom. Značajan teološki doprinos Drugom vatikanskom saboru dolazi od istočnih patrijarha i saborskih otaca koji su pomogli da se oblikuje ekleziologija koja je vjerna iskustvu i životu Crkve prvog tisućljeća. „Ekleziologija zajedništva, što je jedan od većih doprinosa Drugog vatikanskog sabora, rezultat je interakcije između istočno-crkvenih koncilskih otaca i zapadno-crkvenih koncilskih otaca. Dekret o istočnim katoličkim crkvama ponovno je potvrdio činjenicu da Katolička crkva nije monolitna te da može prihvatiti kulture i tradicije na mjestima gdje je ukorijenjena i posađena. Pluralistička ekleziologija, duhovnost i tradicije propisno su prepoznate od strane Učiteljstva Crkve.“⁶⁹

Odavanjem priznanja životu i ustrojstvu istočnih crkava željelo se nadići hegemoniju latinskog obreda i opasnost latinizacije istočnjaka. Zato već u prvoj točki Dekreta stoji: „Katolička crkva visoko cijeni ustanove, liturgijske obrede, crkvene predaje i način kršćanskog života istočnih Crkava.“⁷⁰ Bogatstvo obreda, tradicija te raznolikost autentičnog kršćanskog života, nije prijetnja jedinstvu već značajan doprinos njegovu ostvarenju. Zato je potrebno udaljiti se od opasnog poistovjećivanja opće crkve s rimokatoličkom crkvom, koja je partikularna crkva s vlastitim drevnim obredom i tradicijom te čiji biskup predsjedava općom Crkvom kao Kristov namjesnik: „[...] Podesno je i potrebno da Sabor pred velikom masom

⁶⁸ Francis THONIPPARA, *Orientalium Ecclesiarum: Second Vatican Council Decree on the Eastern Catholic Churches – A Historical Survey*, u: *Asian Horizons*, 8 (2014.) 1, 16.

⁶⁹ Francis THONIPPARA, *Orientalium Ecclesiarum: Second Vatican Council Decree on the Eastern Catholic Churches – A Historical Survey*, 15.

⁷⁰ OE 1, 1.

latinskih katolika koji se više puta poistovjećuju s općom Crkvom, proglasi da vrlo cijeni svu baštinu istočnih Crkvi. Istočne tradicije, obrede i ustanove, iako su različiti od zapadnih, ne treba smatrati kao iznimku koju valja podnositi, nego kao zajedničko dobro opće, Katoličke crkve.“⁷¹

2.2.1. „*Orientalium Ecclesiarum*“, br. 24.

U broju 24. navedenog Dekreta ističe se značaj koji istočne katoličke crkve imaju u pogledu ekumenizma: „Istočne Crkve koje su u zajedništvu s Apostolskom rimskom Stolicom, imaju posebnu zadaću promicati jedinstvo sviju kršćana, napose istočnih, u skladu s načelima Dekreta o ekumenizmu ovoga Svetog sabora – prije svega molitvama, primjerima života, zdušnom vjernošću starim istočnim predajama, boljim uzajamnim poznavanjem, suradnjom te bratskim poštovanjem stvari i osoba.“⁷²

Istočne katoličke crkve u organizmu sveopće Crkve zauzimaju posebno mjesto zbog svoga položaja u odnosu prema Rimu i prema ostalim istočnim odijeljenim crkvama. „S jedne strane, one su katoličke posebne Crkve u jedinstvu sa Svetom Rimskom Stolicom, a, s druge, one se pridržavaju svoje istočne baštine koja im je zajednička s pravoslavnima ili odijeljenim Crkvama. One su, dakle, neka vrsta mosta između Istoka i Zapada.“⁷³

Ove crkve, kao most između Istoka i Zapada, imaju značajnu ulogu u ekumenskim naporima katoličke crkve prema istočnim crkvama, a kao prvo od tih sredstava u ovome broju navodi se molitva. Molitvu ovdje valja shvatiti, kao i u Dekretu o ekumenizmu, u prvome redu kao osobnu molitvu, molitvu određenih monokonfesionalnih zajednica ili kao interkonfesionalnu molitvu, uz dopuštenje mjerodavne crkvene vlasti. Sjedinjenje svih kršćana, prije svega, djelo je Božje milosti pa se zato navodi prvo. A potom se spominje „primjer života“ što podsjeća na poziv na obraćenje koje odjekuje u prvim brojevima dekreta „Unitatis redintegratio“: „U ekumenskom radu katolički se vjernici bez sumnje trebaju skrbiti za odijeljenu braću moleći za njih, razgovarajući s njima o crkvenim pitanjima te čineći prve korake prema njima. No prije svega, oni sami moraju iskrena i pozorna srca odvagnuti ono što

⁷¹ Ratko PERIĆ – Michal LACKO, *Dekret o ekumenizmu Unitatis redintegratio. Dekret o istočnim katoličkim crkvama Orientalium ecclesiarum*, 225.

⁷² OE 21, 1.

⁷³ Ratko PERIĆ – Michal LACKO, *Dekret o ekumenizmu Unitatis redintegratio. Dekret o istočnim katoličkim crkvama Orientalium ecclesiarum*, 335.

u samoj katoličkoj obitelji valja obnoviti...“⁷⁴, te dalje: „Nema ekumenizma u pravom smislu riječi bez unutrašnjeg obraćenja. Naime, iz novosti duha te iz samozataje i posve slobodnoga iskazivanja ljubavi nastaju i sazrijevaju želje za jedinstvom. Stoga moramo moliti božanskog Duha za milost iskrene samozataje, poniznosti i blagosti u služenju, kao i bratske širokogrudnosti prema drugima.“⁷⁵ Dekret o ekumenizmu i Dekret o istočnim katoličkim crkvama naglašavaju primat djelovanja Duha Svetoga u djelu ekumenizma koji se po molitvi odjelotvoruje, prvenstveno u životima onih koji mole. Božje djelo sjedinjenja razdijeljenih kršćana započinje vlastitim obraćenjem, što dokumenti naglašavaju.

2.2.2. „*Orientalium Ecclesiarum*“, br. 28.

Broj 28. dekreta „*Orientalium Ecclesiarum*“, nadovezuje se na prethodna dva broja (br. 26. i 27.) u kojima se govori o „*communicatio in sacris*“ u užem ili sakramentalnom smislu. Broj 28. govori o izvansakramentalnom zajedništvoivanju katolika s istočnim kršćanima. Navodi se sljedeće: „Isto se tako na temelju tih načela i iz opravdanog razloga dopušta zajedničko sudjelovanje u svetim činima, stvarima i mjestima između katolikâ i odijeljene istočne braće.“⁷⁶ Navedeni broj Dekreta ne odnosi se direktno na interkonfesionalnu molitvu, no donosimo ga zbog toga što otvara prostor za interkonfesionalnu suradnju na izvansakramentalnom području između katolika i istočnih kršćana ne-katolika.

Ovo zajedništvoivanje u izvansakramentalnim stvarima lakše se može ostvariti, nego li zajedništvoivanje u sakramentima: „Držati se moraju ista načela kao što je već izloženo u broju 26, to jest da ne smije biti opasnost za vjeru i prilika za sablazan. Uvjet je isto tako mnogo širi: 'zbog opravdana razloga'. Zajedništvoivanje se dopušta u svetim činima, stvarima i mjestima.“⁷⁷ Primjer svetih čina su razne liturgijske ceremonije ili sudjelovanje na, primjerice, euharistiji bez pričesti kao čitač, pjevač i sl. Uzajamnost u svetim stvarima znači da katolici mogu ustupiti istočnim kršćanima liturgijske predmete, ruho i drugo, a u pogledu mjesta, katolicima je dopušteno ustupiti svoje bogoslužne prostore za potrebe božanske liturgije ili groblja za ukop istočnih kršćana.⁷⁸ O konkretnim načinima zajedništvoivanja u duhovnim stvarima ili na

⁷⁴ UR 4, 5.

⁷⁵ UR 7, 1.

⁷⁶ OE 28.

⁷⁷ Ratko PERIĆ – Michal LACKO, *Dekret o ekumenizmu Unitatis redintegratio. Dekret o istočnim katoličkim crkvama Orientalium ecclesiarum*, 352.

⁷⁸ Usp. Zvonko PAŽIN, *Communicatio in sacris*, 711.

izvansakramentalnom području bit će govora kasnije kad će se predstaviti što se navodi u dokumentu „Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu.“

2.3. Zakonik kanonskog prava Katoličke crkve (1983.)

Zakonik kanonskog prava koji je važeći za latinsku katoličku crkvu proglašen je 25. siječnja 1983. godine. Novi Zakonik nadahnjuje se na smjernicama obnove crkve koju je zacrtao Drugi vatikanski sabor, što znači da predstavlja napredak u ekumenskom djelovanju u odnosu na Zakonik iz 1917. godine, a koji je bio važeći do proglašenja novog Zakonika.

U kontekstu ovoga rada, pronađeno je nekoliko kanona koji se odnose na ekumensku stvarnost i djelovanje katoličke crkve.

Općenito govoreći o ekumenizmu u Zakoniku kanonskog prava, pridržava se smjernica donesenih na Drugom vatikanskom saboru i dekretu „*Unitatis redintegratio*.“ Ekumenska djelatnost katoličke crkve pod ravnanjem je pastira crkve i vodi se uz potrebnu razboritost: „Saborski dekret o ekumenizmu *Unitatis redintegratio*, osim što daje upute o praksi ekumenizma, određuje i nova načela za shvaćanje samostalnosti kršćanskih zajednica odvojenih od Rima i pravnoga položaja kršćana koji pripadaju tim zajednicama. Svrha je ekumenskog pokreta prema saborskim smjernicama obnova jedinstva među svim kršćanima, koji su već stoljećima razdvojeni. Sabor stavlja brigu za obnovu jedinstva kršćana na teret čitavoj Crkvi, kako vjernicima tako i pastirima (UR 5). Svi su se vjernici stoga dužni pridržavati se odredbi i uputa o ekumenizmu donesenih od mjerodavne crkvene vlasti. Isto tako, Sabor potiče vjernike da se suzdrže od svih lakoumnosti i nerazborita žara, jer bi to moglo nanijeti štete napretku jedinstva (UR 24). Zakonik u duhu Sabora sadrži različite odredbe o ekumenizmu (kan. 256, § 2; 383, § 3; 463, § 3; 825, § 2; 844, §§ 2-4; 874, § 2; 908; 933; 1183, § 3; 1365).“⁷⁹

U nastavku donosimo neke kanone koji govore o ekumenizmu, s posebnim naglaskom na istraživanje kanona koji upućuju na interkonfesionalnu zajedničku molitvu.

⁷⁹ JOSIP ŠALKOVIĆ, Zakonik kanonskog prava – teološko-pravna sinteza Sabora, u: *Bogoslovska smotra*, 75 (2005.) 3, 781.

2.3.1. Kanon 256.

Prvo, u kanonu 256. § 2 čitamo: „Neka se pitomci pouče o potrebama opće Crkve, tako da se zanimaju za promicanje zvanja, za misijska, ekumenska i druga, također društvena, važnija pitanja.“⁸⁰ Govoreći o izobrazbi svećenika, a nadovezujući se na UR 1, 1 koji govori o promicanju jedinstva kao jednog od glavnih ciljeva Drugog vatikanskog sabora⁸¹, Zakonik izričito navodi da u svećeničku naobrazbu spada i ekumenizam. Ekumenska izobrazba pitomaca spada u odgoj za opću crkvu pomoću koje se dobiva osjetljivost, svijest i širina o univerzalnosti crkve i njezinim izazovima.

2.3.2. Kanon 463.

Kanon 463. Zakonika u § 3. otvara mogućnost sudjelovanja ne-katolika na biskupijskim sinodama u svojstvu promatrača: „Dijecezanski biskup može na biskupijsku sinodu, ako to smatra prikladnim, pozvati kao promatrače i neke službenike ili članove Crkava ili crkvenih zajednica koje nisu u potpunom zajedništvu s Katoličkom Crkvom.“⁸²

2.3.3. Kanon 755.

Nadalje, kanon 755. u dva paragrafa izričitije govori, iako uopćeno, o promicanju ekumenskog pokreta: „Kan. 755 - § 1. Sav Biskupski zbor, a u prvom redu Apostolska Stolica imaju zadaću da među katolicima podupiru i vode ekumenski pokret, kojega je svrha obnova jedinstva među svim kršćanima, koje je Crkva dužna promicati po Kristovoj volji. § 2. Isto tako zadaća je biskupa i, prema pravnoj odredbi, biskupskih konferencija da promiču to jedinstvo i da prema različitim potrebama ili prilikama daju praktične odredbe, vodeći računa o propisima koje je donijela vrhovna crkvena vlast.“⁸³ Promicanje ekumenskog pokreta u prvom je redu pripisano Apostolskoj Stolici, a potom i čitavome Biskupskom zboru. Apostolska Stolica i Biskupski zbor nositelji su ekumenskog pokreta u katoličkoj crkvi i oni koji njime ravnaju. Kod

⁸⁰ ZAKONIK KANONSKOG PRAVA. Proglašen vlašću pape Ivana Pavla II., Zagreb, 1996., 123.

⁸¹ Usp. UR 1, 1.

⁸² ZAKONIK KANONSKOG PRAVA. Proglašen vlašću pape Ivana Pavla II., 235.

⁸³ ZAKONIK KANONSKOG PRAVA. Proglašen vlašću pape Ivana Pavla II., 381.

ovog kanona možemo uočiti tri elementa koji mogu stvoriti određene nejasnoće ili poteškoće u razumijevanju ekumenizma, barem s pravne strane. Prvo, kanon 755. smješten je, u novome Zakoniku, na samome kraju III. knjige Zakonika koja nosi naslov „Naučiteljska služba Crkve“. Na taj se način ekumenizam postavlja u okvir naučiteljske službe ili *munus docendi* Crkve, a ekumenski pokret ima širi obzor kretanja u katoličkoj crkvi. Drugo, kanon spominje Apostolsku Stolicu, Biskupski zbor te u drugom paragrafu biskupe i biskupske konferencije, kao podupiratelje i voditelje ekumenskog pokreta. U saborskom Dekretu „*Unitatis redintegratio*“ možemo uočiti dva mjesta da je katoličko načelo ekumenizma to da se ono odvija pod upravom i vodstvom pastira Crkve: „Kada sve to vjernici čine Katoličke crkve razborito i strpljivo čine pod budnim okom pastirâ“ (UR 4, 3) i „Ovaj Sveti sabor s radošću opaža kako iz dana u dan raste sudjelovanje katoličkih vjernika u ekumenskom radu; on ga povjerava biskupima diljem svega svijeta da ga domišljato promiču i njime razborito ravnaju“ (UR 4, 11).

No, isto tako, istina je i da „Skrb za ponovnu uspostavu jedinstva tiče se cijele Crkve, kako vjernikâ tako i pastirâ; ona obvezuje svakoga pojedinog od njih...“ (UR 5, 1), da „Sveti sabor potiče sve katoličke vjernike da raspoznavajući znakove vremena domišljato sudjeluju u ekumenskom radu“ (UR 4, 1) te da Sabor dekretom „*Unitatis redintegratio*“ „svim katolicima želi predložiti pomagala, puteve i načine na koje oni mogu odgovoriti tom božanskom pozivu i milosti“ (UR 1, 3). Uzimajući sve u obzir, bilo bi dobro da je u kanonu 755. snažnije istaknuta uloga čitave Crkve u ekumenskom pokretu pod vodstvom pastirâ. Treće, za razliku od Zakonika kanona Istočnih crkava (CCEO), gdje se u kanonima 902. – 908. donose konkretnije smjernice ostvarivanja ekumenskog djelovanja, latinski Zakonik ne donosi detaljnije pravne smjernice ekumenskog djelovanja. „Najposlije, kan. 755. CIC-a, unatoč tome što svakako predstavlja napredak u odnosu na zabranu Pio-Benediktova Zakonika – braći katolicima daje da otvoreno dijalogiziraju s nekatolicima ukoliko nemaju posebnu dozvolu Svete Stolice ili Ordinarija u odnosu na naučavanje II. vatikanskog sabora, opće odredbe koje iz njega proizlaze pokazuju se vrlo necjelovitima da bi činile solidnu normativnu osnovicu za ekumensko djelovanje katoličke Crkve.“⁸⁴

Kao što kanon 755. spominje da su nosioci ekumenskog djelovanja u katoličkoj crkvi pastiri („Sav Biskupski zbor, a u prvom redu Apostolska Stolica“), tako čini i „*Ut unum sint*“ br. 81 („Sav proces prate i pomažu biskupi i Sveta Stolica. Učiteljski autoritet ima odgovornost dati posljednji sud“). Obje formulacije u skladu su s UR 4, 3 („razborito i strpljivo čine pod budnim okom pastirâ“). Na tragu Saborskog Dekreta i Zakonika, papa je još jednom imao

⁸⁴ Libero GEROSA, *Crkveno pravo*, Zagreb, 2007., 97.

potrebu istaknuti ovu činjenicu u enciklici iz 1995. godine. Slično će biti i u dokumentu „Biskup i kršćansko jedinstvo: ekumenski *vademecum*“ (EV) gdje se ističe uloga biskupa kao prvog nosioca ekumenizma (usp. EV 4). Ne radi se ovdje o nepovjerenju prema laicima, nego o nužnom oprezu kako bi se ekumensko nastojanje što plodonosnije i stručnije provodilo.

2.3.4. Kanon 825.

Kanon 825. § 2 otvara mogućnost zajedničkog prijevoda Svetoga Pisma: „Prijevode Svetoga pisma, popraćene prikladnim tumačenjima, mogu katolički vjernici s dopuštenjem biskupske konferencije pripremiti i izdati i zajedno s odijeljenom braćom.“⁸⁵ Kanon ovdje proširuje mogućnosti ekumenskog djelovanja u smjeru zajedničkih svetopisamskih izdanja što je poticajno za produbljivanje zajedničke kršćanske baštine, u ovom slučaju – Svetoga Pisma.

2.3.5. Kanon 844.

Kanon 844. govori o zajedništvovanju katolika i ne-katolika u sakramentima („*communicatio in sacris*“). Zakonodavac polazi od redovitosti podjeljivanja sakramenata: katolički služitelji redovito podjeljuju sakramente katoličke crkve samo katolicima (usp. § 1). Međutim, postoje slučajevi kada se može odstupiti od tog načela.

U paragrafu 2. katolicima se daje mogućnost primanja sakramenata ispovijedi, euharistije i bolesničkog pomazanja od nekatoličkih služitelja u čijim crkvama postoje valjani sakramenti kada vjerniku katoliku nije fizički ili moralno moguće doći do katoličkog služitelja. Paragraf 3. kanona 844. katoličkim služiteljima dopušta se podjeljivanje sakramenata euharistije, pokore i bolesničkog pomazanja „članovima istočnih Crkava koje nisu u potpunom zajedništvu s Katoličkom crkvom ako to dotični po svojoj volji mole i ako su pravo raspoloženi; to vrijedi i za članove drugih Crkava koje su po sudu Apostolske stolice, što se tiče sakramenata, u istom položaju kao i spomenute istočne Crkve.“⁸⁶ Zakonodavac ne ulazi pobliže u tumačenje drugih crkava kojima se priznaje valjanost sakramenata, kao što se izričito spominje da katolička crkva priznaje valjanost sakramenata istočnih crkava koje nisu u punom jedinstvu s rimskom crkvom. U istočne crkve, kojima zakonodavac priznaje valjanost sakramenata,

⁸⁵ ZAKONIK KANONSKOG PRAVA. Proglašen vlašću pape Ivana Pavla II., 415.

⁸⁶ ZAKONIK KANONSKOG PRAVA. Proglašen vlašću pape Ivana Pavla II., 431.

pripadaju: Apostolska crkva istoka (Asirska crkva istoka), Stare orijentalne pravoslavne crkve (Armenska, Koptska, Etiopska, Eritrejska, Sirska pravoslavna crkva Antiohije, Malankarska sirska-pravoslavna crkva u Indiji) te pravoslavne (bizantske) crkve.

Paragraf 5. istoga kanona (844.) iznosi da u slučaju smrtne pogibelji, a postoji nemogućnost da se dođe do služitelja vlastite zajednice i očituju katoličku vjeru u sakramente, katolički služitelj može sakramente euharistije, pokore i bolesničkog pomazanja podijeliti i „drugim kršćanima koji nisu u potpunom zajedništvu s Katoličkom crkvom.“⁸⁷

Zakonik kanonskog prava dotiče se u još nekoliko kanona sljedećih pitanja koja se mogu staviti u kontekst šire osjetljivosti katoličke crkve za odnose s kršćanima ne-katolicima: kanon 861. § 2. (ovlašćuje svakoga čovjeka da, potaknut ispravnom pobudom, podijeli sakrament krštenja), kanoni 1124. – 1129. (tematika mješovitih brakova). Ove kanone nećemo opširnije navoditi jer nisu uže povezani s temom ovoga rada, kao što su povezani gore navedeni kanoni koji su detaljnije izneseni i opisani.

2.4. Apostolska konstitucija o Rimskoj kuriji „Dobri pastir“

U sklopu knjige Zakonika kanonskog prava, nakon knjigâ Zakonika, nalazi se priloženo, u izdanju koje je konzultirano za ovaj rad, apostolska konstitucija „Dobri pastir“ pape Ivana Pavla II. Konstitucija je promulgirana 28. lipnja 1988. godine, a donosi opis, strukturu i funkcioniranje Rimske kurije. Kako konstitucija opisuje, Rimska kurija je skup dikasterija i institucija koji pomažu rimskom biskupu u vršenju njegove službe vrhovnog pastira sveopće Crkve.⁸⁸

Apostolska konstitucija donosi u člancima 135. do 138. o Papinskom vijeću za promicanje jedinstva kršćana. Vijeće ima zadaću da, u skladu s katoličkim načelima ekumenizma, kako su donesene na Drugom vatikanskom saboru, promiče, usklađuje i bdije nad svim pothvatima koji se tiču ekumenskog rada.

Papinsko vijeće za promicanje jedinstva kršćana, prema člancima, bavi se sljedećim stvarima:

- „prikladnim pothvatima i djelovanjem baviti se ekumenskim radom“⁸⁹,

⁸⁷ ZAKONIK KANONSKOG PRAVA. Proglašen vlašću pape Ivana Pavla II., 431.

⁸⁸ Usp. IVAN PAVAO II., *Apostolska konstitucija o Rimskoj kuriji „Pastor bonus“* (28. VI. 1988.), Zagreb, 1996., čl. 3.

⁸⁹ IVAN PAVAO II., *Apostolska konstitucija o Rimskoj kuriji „Pastor bonus“* (28. VI. 1988.), čl. 135.

- „brine se da se provedu u djelo odluke II. vatikanskog sabora o ekumenizmu“⁹⁰,
- „potpomaže i nacionalne i međunarodne katoličke sastanke koji promiču jedinstvo kršćana, saziva ih i usklađuje i bdije nad njihovim pothvatima“⁹¹,
- „vodi brigu o odnosima s braćom Crkava i crkvenih zajednica koje još nisu u potpunom zajedništvu s Katoličkom crkvom i uspostavlja s njima osobito dijalog i razgovore radi promicanja jedinstva. [...] Određuje katoličke promatrače za kršćanske sastanke i poziva promatrače drugih Crkava i crkvenih zajednica na katoličke sastanke kada to smatra prikladnim.“⁹²

Zadaća Papinskog vijeća za promicanje jedinstva kršćana u prvom je redu usmjerena prema ravnanju ekumenskih sastanaka (usp. čl. 136.), dijalogu i razgovoru s drugim crkvama i crkvenim zajednicama (usp. čl. 137 § 3.) i uskoj suradnji s Kongregacijom za nauk vjere (usp. čl. 137 § 1). Ne donosi se pobliže govor o zajedništvovanju u duhovnim stvarnostima, odnosno zajedničkoj interkonfesionalnoj molitvi, no to ni nije narav ove Konstitucije. Ona je općenita po svojoj naravi, ali važno je istaknuti da se zalaže i promiče ekumenski rad na razini Rimske kurije, uspostavljajući Papinsko vijeće koje ima u svome nazivu svrhu promicati jedinstvo kršćana. U tome smislu svaki napor ovoga Vijeća, osobito „dijalog i razgovor“ (usp. čl. 137 § 3.) mogu se promatrati i kao promicanje zajedničke interkonfesionalne molitve. Zajednička međukršćanska molitva je svjedočenje već postojećeg jedinstva i dijaloga između crkava i crkvenih zajednica koje postoji među svim krštenicima te sredstvo dijaloga, razgovora i suradnje među svim kršćanima.

2.5. „Zakonik kanona Istočnih Crkava“

„Zakonik kanona Istočnih Crkava“ proglašen je od pape Ivana Pavla II. 18. listopada 1990., a na snagu je stupio 1. listopada 1991. godine. Zakonik donosi kanonske odredbe za istočne crkve koje su u punom zajedništvu s katoličkom crkvom. „Istočne Crkve *sui iuris* vrlo su brojne (ima ih 21, a broje oko 15.000.000 članova). Tu su Crkve četiriju tradicija: Aleksandrijska, Armenska, Kaldijska i Carigradska. [...] Zakonik kanonskog prava latinske Crkve vrijedi samo za Latinsku Crkvu (kan. 1.), a ZKIC kaže da se svi kanoni toga Zakonika odnose samo na katolike Istočnih Crkava, osim ako se drukčije ne određuje što se tiče odnosa

⁹⁰ IVAN PAVAO II., *Apostolska konstitucija o Rimskoj kuriji „Pastor bonus“* (28. VI. 1988.), čl. 136 § 1.

⁹¹ IVAN PAVAO II., *Apostolska konstitucija o Rimskoj kuriji „Pastor bonus“* (28. VI. 1988.), čl. 136 § 2.

⁹² IVAN PAVAO II., *Apostolska konstitucija o Rimskoj kuriji „Pastor bonus“* (28. VI. 1988.), čl. 136 § 3.

sa Latinskom crkvom (kan. 1).⁹³ Ovdje je potrebno nadodati da neki govore o pet obrednih tradicija Istoka: „21 istočna katolička Crkva u punome zajedništvu s Rimom podijeljena je u pet različitih liturgijsko-disciplinarnih tradicija: Aleksandrijska, Antiohijska, Armenska, Kaldejska i Carigradska. Ove primarne tradicije ili obredi, tako nazvani jer su (osim armenskog obreda) matrice za ostale različite obrede...“⁹⁴ Razlika se uočava kod navođenja armenske obredne tradicije koju neki ispuštaju zbog toga jer nije matrica iz koje su se razvili drugi obredi.

Zakonik kanona istočnih crkava govori o ekumenizmu u naslovu 18.: „Ekumenizam ili kako treba unapređivati jedinstvo kršćana“, kanoni 902. – 908. Ono što je uže vezano uz temu ovoga rada jest ono što nalazimo u kanonu 903.: „Istočnim katoličkim Crkvama pripada posebna zadaća da promiču jedinstvo među istočnim Crkvama ponajprije molitvama, primjerom života, odanom vjernošću starim predajama istočnih Crkava, uzajamnim i boljim poznavanjem, suradnjom i bratskim poštovanjem stvari i ljudi.“⁹⁵

Uočava se da je prvo navedeno sredstvo promicanja jedinstva kršćana među istočnim kršćanima, koji nisu u punom jedinstvu s katoličkom crkvom, molitva. Ne određuje se pobliže način molitve, ali na tragu UR 8, 1 koji govori o javnim ili privatnim molitvama za jedinstvo, termin „molitvama“ može se shvatiti u ovom dvostrukom kontekstu. O tome da je Zakonik kanona istočnih crkava u svome temelju ekumenski orijentiran čitamo u apostolskoj konstituciji proglašenja Zakonika: „Drugi vatikanski sabor jasno i razgovjetno razlaže da 'bogoljubna vjernost prema starim predajama' zajedno s 'molitvama, primjerima života, međusobnim i boljim poznavanjem, suradnjom i bratskim poštovanjem stvari i duha' najviše pridonosi da istočne Crkve koje su u potpunom zajedništvu s Rimskom Apostolskom Stolicom ispunjavaju 'posebnu zadaću njegovanja jedinstva svih kršćana, osobito istočnih' (dekr. *Orientalium Ecclesiarum*. br. 24) prema načelima dekreta 'O ekumenizmu'. [...] Što se pak tiče općeg ekumenskog pokreta koji je započet milošću Duha Svetoga da se izvrši savršeno jedinstvo cijele Kristove Crkve, tome novi Zakonik nimalo ne smeta, nego dapače itekako koristi.“⁹⁶

Istočni katolici u djelu ekumenizma imaju značajnu ulogu da promiču jedinstvo među svim istočnim kršćanima. U prvome redu molitvom, kako navodi kan. 903., ali i svjedočanstvom kršćanskog života, kako donose načela Sabora govoreći o duhovnom ekumenizmu. U ovome dijelu Zakonika uočljiva je poveznica s temom rada, što je

⁹³ Jure BRKAN, Proglašen Zakonik kanonâ istočnih Crkava, u: *Služba Božja, liturgijsko-pastoralna revija*, 31 (1991.) 1, 63.

⁹⁴ Libero GEROSA, *Crkveno pravo*, 56.

⁹⁵ ZAKONIK KANONA ISTOČNIH CRKAVA. Proglašen vlašću pape Ivana Pavla II., Zagreb, 1996., kan. 903.

⁹⁶ IVAN PAVAO II., *Apostolska konstitucija „Sacri canones“* (18. X. 1990.), u: ZAKONIK KANONA ISTOČNIH CRKAVA. Proglašen vlašću pape Ivana Pavla II., XI.

interkonfesionalna zajednička molitva između katolika i pravoslavnih. S katoličke strane, ovdje uočavamo poticaj na molitvu, prema svim istočnim kršćanima pa tako i pravoslavcima.

2.6. „Katekizam Katoličke Crkve“

„Katekizam Katoličke Crkve“ jedan je od temeljnih dokumenata katoličke crkve koji sustavno izlaže „nauk Svetoga pisma, Predaje koja živi u Crkvi i autentičnog Učiteljstva, kao i duhovnu baštinu Otaca, Naučitelja, svetaca i svetica Crkve, da tako omogući bolju spoznaju kršćanskog otajstva i osvježi vjeru naroda Božjega.“⁹⁷

Katekizam je podijeljen u četiri velike cjeline: Vjerovanje, Slavlje kršćanskog otajstva, Život u Kristu i Kršćanska molitva. „Ta su četiri dijela uzajamno povezana: kršćansko je otajstvo predmet vjere (prvi dio); slavi se i priopćuje u liturgijskim činima (drugi dio); prisutno je da prosvijetli i podrži djecu Božju u njihovu djelovanju (treći dio); temelj je naše molitve, kojoj je povlašteni izraz 'Oče naš', i predmet naše prošnje, naše hvale i našega zagovora za druge (četvrti dio).“⁹⁸

Papa Ivan Pavao II. u apostolskoj konstituciji „*Fidei depositum*“ za objavljivanje Katekizma izričito piše o različitim svrhama i uporabama u kojima će pastiri i vjernici imati Katekizam kao siguran temelj. Između ostalog, izričito se spominje ekumenizam: „Želi poduprijeti ekumenske napore nadahnute svetom željom za jedinstvom svih kršćana, točno pokazujući vrhunski i čudesni sklad katoličke vjere.“⁹⁹

U Katekizmu nalazimo više brojeva koji se bave tematikom ekumenizma. Od 2865 brojeva, koje nalazimo u čitavome Katekizmu, ekumenizmu je posvećeno deset brojeva: o krštenju kao temelju ekumenizma čitamo u brojevima 818. i 1271.; o posljedicama nedostatka ekumenizma donosi broj 855.; o razlozima za nastojanje oko postizanja ekumenskog jedinstva čitamo u brojevima 816. te u brojevima 819. do 822.; o uzrocima nedostatka ekumenizma govori broj 817. te o učincima ekumenskog dijaloga broj 1636. Ovako čitamo u tematskom kazalu Katekizma katoličke crkve pod pojmom „ekumenizam (*oecumenismus*)“.

⁹⁷ IVAN PAVAO II., *Apostolska konstitucija „Fidei depositum“ za objavljivanje Katekizma Katoličke Crkve prema Drugom vatikanskom saboru* (11. X. 1992.), u: HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Katekizam Katoličke Crkve*, Zagreb, 2016., str. 14.

⁹⁸ IVAN PAVAO II., *Apostolska konstitucija „Fidei depositum“ za objavljivanje Katekizma Katoličke Crkve prema Drugom vatikanskom saboru* (11. X. 1992.), str. 14.

⁹⁹ IVAN PAVAO II., *Apostolska konstitucija „Fidei depositum“ za objavljivanje Katekizma Katoličke Crkve prema Drugom vatikanskom saboru* (11. X. 1992.), str. 16.

Međutim, istražujući Katekizam pod pojmom „molitva“, nalazimo na neke brojeve od kojih neki jesu, a neki nisu povezani s pojmom „ekumenizam“ i govore o ulozi molitve u ekumenskom pokretu.

2.6.1. Broj 821.

Broj 821. nadovezuje se na broj 820. Katekizma te želi ukratko iznijeti na koji način Crkva mora „uvijek moliti i raditi da bi sačuvala, učvrstila i usavršila jedinstvo koje joj Krist želi. Za to je sâm Krist u času svoje muke molio i ne prestaje moliti za jedinstvo svojih učenika [...]“¹⁰⁰ Stoga, broj 821. Katekizma „u sedam točaka sažima sedam preporuka drugoga poglavlja dekreta *Unitatis redintegratio* (br. 6-12), koje je inače sastavljeno od osam brojeva (br. 5-12), a kojemu je zajednički naslov 'Provođenje ekumenizma'“.¹⁰¹

Na trećem mjestu broj 821. Katekizma, nakon obnavljanja crkve u vjernosti njenom pozivu i obraćenju srca, govori se o zajedničkoj molitvi. Katekizam se na ovome mjestu, govoreći o zajedničkoj molitvi, referira na deklaraciju „*Unitatis redintegratio*“ Drugog vatikanskog sabora (br. 8.) u kojem se govori o duhovnom ekumenizmu. „*Unitatis redintegratio*“ navodi u broju 8 tri bitna elementa duhovnog ekumenizma, za kojega ista deklaracija kaže da je duša čitavoga ekumenskog pokreta: obraćenje srca, svetost života (obnavljanje Crkve) te zajednička molitva (bilo privatna, bilo javna).

Dakle, na prva tri mjesta broj 821. Katekizma katoličke crkve govori o trima bitnim elementima duhovnog ekumenizma. Stavljajući u prvome redu naglasak na elemente duhovnog ekumenizma kao odgovora na Isusovu molitvu „da svi budu jedno“ (Iv 17, 21), odnosno stavljajući na prvo mjesto duhovni ekumenizam, u čijem su bitnom sastavu privatne i javne molitve za kršćansko jedinstvo, kao primarni odgovor na Isusovu velikosvećeničku molitvu, Katekizam želi afirmirati da ekumenizam započinje vjernošću Isusu Kristu kroz neprestano obraćenje koje se događa u molitvi.

¹⁰⁰ HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Katekizam Katoličke Crkve*, Zagreb, 2016., br. 820., str. 238.

¹⁰¹ Tomo VUKŠIĆ, Ekumenizam u „Katekizmu Katoličke Crkve“, u: *Crkva u svijetu*, 31 (1996.) 3, 312.

2.6.2. Broj 822.

Zaključujući članak „Crkva je jedna“, broj 822. Katekizma iznosi sljedeće: „Briga o obnovi jedinstva tiče se cijele Crkve, kako vjernika tako i pastira.' Ali trebamo biti svjesni 'kako ovaj sveti cilj – pomirenje svih kršćana u jedinstvu jedne i jedine Kristove Crkve – nadilazi ljudske snage i sposobnosti'. Stoga svu svoju nadu polažemo 'u Kristovu molitvu za Crkvu, u Očevu ljubav prema nama i u silu Duha Svetoga'.“¹⁰²

Katekizam se ovdje nadovezuje na UR 24 koji govori da djelo kršćanskog jedinstva nadilazi sve ljudske mogućnosti, stoga „svoju nadu posve polaže u Kristovu molitvu za Crkvu, u Očevu ljubav prema nama i u silu Duha Svetoga [...]“¹⁰³ Saborski oci ističu primat Božje milosti u ostvarenju kršćanskog jedinstva. Ekumenizam svoje puno ostvarenje ima u jedinstvu, djelovanju i milosti Presvetoga Trojstva, osobito sudjelujući u Kristovoj molitvi „da svi budu jedno“ (Iv 17, 21). Ovdje je zanimljivo primijetiti da broj 822. Katekizma preuzima isti izričaj kao i UR 5, 1: „Na prvo mjesto među onima koji se imaju brinuti za stvar ekumenizma stavlja vjernike pa tek potom pastire.“¹⁰⁴ To je različito od navoda iz Zakonika kanonskog prava, koji je raniji po datumu nastanka (1983.) te u kanonu 755. izričito govori: „Sav Biskupski zbor, a u prvom redu Apostolska Stolica imaju zadaću da među katolicima podupiru i vode ekumenski pokret, kojega je svrha obnova jedinstva među svim kršćanima, koje je Crkva dužna promicati po Kristovoj volji.“¹⁰⁵

2.6.3. Broj 1126.

U broju 1126. Katekizma katoličke crkve čitamo sljedeće: „Osim toga, budući da sakramenti izražavaju i razvijaju zajedništvo vjere u Crkvi, lex orandi – zakon molitve jedan je od bitnih kriterija dijaloga oko ponovne uspostave jedinstva kršćana.“¹⁰⁶

Ovaj broj Katekizma nalazi se u članku drugom „Vazmeno otajstvo u sakramentima Crkve“, dio „Sakramenti vjere“ koji donosi ono što je „sedmerim sakramentima zajedničko s doktrinalnog gledišta.“¹⁰⁷ Sakramenti Crkve su vrhovni izričaj zajedništva vjernika, slavljenjem

¹⁰² HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Katekizam Katoličke Crkve*, br. 822., str. 239.

¹⁰³ UR 24, 2.

¹⁰⁴ Tomo VUKŠIĆ, Ekumenizam u „Katekizmu Katoličke Crkve“, 312.

¹⁰⁵ ZAKONIK KANONSKOG PRAVA. Proglašen vlašću pape Ivana Pavla II., 381.

¹⁰⁶ HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Katekizam Katoličke Crkve*, br. 1126. str. 318.

¹⁰⁷ HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Katekizam Katoličke Crkve*, br. 1113., str. 315.

sakramenata to se jedinstvo neprestano produbljuje i razvija, a molitva se navodi kao jedan od temeljnih kriterija u ekumenskom dijalogu. Jedinstvo kojemu smjera ekumenizam, a čiji je vrhunac jedinstvo u sakramentima, poglavito Euharistiji, ima svoj razvojni put. Zajedništvu u sakramentima prethodi zajedništvo molitve i jedinstvo vjere.

Broj 1126. Katekizma poziva se na UR 2 u kojem stoji: „[...] zajedništvo svojega naroda Isus Krist usavršava u jedinstvu: u ispovijedanju jedne vjere, u zajedničkom slavljenju službe Božje te u bratskoj slozi Božje obitelji.“¹⁰⁸ Trostruki je vez zajedništva u Crkvi: vjera, sakramenti i molitva te jedinstvo hijerarhije.

2.7. „Direktorij za primjenu načela u normi o ekumenizmu“ (1994.)

Papinsko vijeće za promicanje jedinstva kršćana izdalo je, a papa Ivan Pavao II. odobrio je 25. ožujka 1993. treće izdanje „Direktorija za primjenu načela i normi o ekumenizmu“. Na hrvatskom jeziku Direktorij je izašao 1994. godine. Direktorij je sredstvo u službi ekumenske djelatnosti u katoličkoj crkvi. Upućen je u prvome redu pastirima Crkve koji zakonito ravnaju ekumenskim pokretom¹⁰⁹, ali i svim vjernicima i svim članovima raznih crkava i crkvenih zajednica koje nisu u punom jedinstvu s katoličkom crkvom. U cilju je Direktorija da svi oni, zajedno s katolicima „dijele skrb za kakvoću ekumenskog djelovanja.“¹¹⁰ Direktorij je praktične naravi te želi „poticati, prosvijetliti i voditi to djelovanje, a u posebnim slučajevima također davati obvezne upute u skladu s nadležnošću Papinskog vijeća za promicanje jedinstva kršćana.“¹¹¹

Treće izdanje Direktorija iz 1993. godine svojevrsna je nadopuna prvim dvama izdanjima istoga „Direktorija za primjenu načela i normi o ekumenizmu“ koji su izašli 1967. (prvo izdanje) i 1970. godine (drugo izdanje). U dvadeset i tri godine, između drugog i trećeg izdanja Direktorija, objelodanjeni su mnogi važni dokumenti u ekumenskom pogledu, stoga je bila potrebna određena nadopuna. Dokumenti koji su utjecali na reviziju i dopunu Direktorija su bili sljedeći: motuproprij „*Matrimonia mixta*“ (1970.), dokument „Uputa o posebnim slučajevima pripuštanja drugih kršćana u euharistijsko zajedništvo u katoličkoj crkvi“ (1972.),

¹⁰⁸ UR 2, 4.

¹⁰⁹ Usp. ZAKONIK KANONSKOG PRAVA. Proglašen vlašću pape Ivana Pavla II., kan. 755.

¹¹⁰ PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, ³*Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu*, Zagreb, 1994., br. 5.

¹¹¹ PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, ³*Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu*, br. 6.

dokument „Ekumenska suradnja na nacionalnoj, područnoj i mjesnoj razini“ (1975.), apostolska pobudnica „*Catechesi Tradendae*“ (1976.) te apostolska konstitucija „*Sapientia Christiana*“ (1979). Osobito je važan trenutak bilo proglašenje novog Zakonika kanonskog prava (1983.) za katolike latinskog obreda te Zakonika kanona istočnih crkava (1990.) za katolike istočnih obreda. Imajući u vidu sve ove značajne promjene, kao i dokumente katoličko-pravoslavnog dijaloga i dokument iz Lime (1982.) o krštenju, euharistiji i svećeništvu, papa Ivan Pavao II. već je 1988. najavio je novi ekumenski Direktorij koji će uzeti dati valjane smjernice u skladu s evidentnim promjenama.¹¹²

U ovome odsjeku bit će izneseni brojevi Direktorija koji govore o zajedničkoj interkonfesionalnoj molitvi, osobito s pravoslavnima ili su u užoj povezanosti s ovom tematikom.

2.7.1. Broj 9.

U broju 9. ekumenskog Direktorija čitamo: „Drugi vatikanski koncil jasno je zatražio od katolika da prigrle svojom ljubavlju sve kršćane, i to ljubavlju koja istinski želi nadvisiti ono što ih dijeli i na tome djelotvorno poraditi; oni moraju djelovati nadajući se i moleći za promicanje kršćanskog jedinstva; njihova vjera u otajstvo Crkve potiče ih i prosvjetljuje tako da njihovo ekumensko djelovanje bude nadahnjivano i vođeno pravim shvaćanjem Crkve koja je u Kristu kao 'sakrament, tj. znak i oruđe najtješnjeg sjedinjenja s Bogom i jedinstva cijeloga ljudskog roda'.“¹¹³

U ovome broju Direktorija uočavamo da se izrijeком spominje ekumensko djelovanje katolika „nadajući se i moleći“. Nada, kao bogoslovna krepost, i molitva usmjerene su prema Bogu kao onome koji može ispuniti ovu želju ekumenskog djelovanja.

¹¹² Usp. Tomislav Zdenko TENŠEK, Prikazi: Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu, u: *Bogoslovska smotra*, 65 (1995.) 2, 285. – 286.

¹¹³ PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, ³*Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu*, br. 9.

2.7.2. Broj 19.

U broju 19. Direktorija, u dijelu naslovljenom „Podjele među kršćanima i ponovna uspostava jedinstva“, pronalazimo sljedeće: „Milost je Božja potakla, osobito u našem stoljeću, članove mnogih Crkava i crkvenih zajednica, da nastoje prevladati podjele naslijeđene iz prošlosti i da iznova grade zajedništvo ljubavi molitvom, kajanjem, uzajamnim opraštanjem grijeha podjele u prošlosti i sadašnjosti i susretima s poticajima za suradnju i teološki dijalog. To je svrha i djelovanje onoga što se naziva ekumenskim pokretom.“¹¹⁴

U ovome broju Direktorija vidljivo je da se na prvome mjestu zajedništvo ljubavi među kršćanima, kao i podjele, prevladavaju na prvom mjestu molitvom.

2.7.3. Broj 25.

Govoreći o „Ekumenizmu u životu kršćana“ broj 25. Direktorija iznosi sljedeće: „Ekumenizam je sa svojim ljudskim i moralnim zahtjevima duboko ukorijenjen u otajstveno djelovanje Očeve providnosti, po Sinu i u Duhu i prodire u dubinu kršćanske duhovnosti. On zahtijeva ono 'obraćenje srca i onu svetost života, zajedno s privatnim i javnim prošnjama za kršćansko jedinstvo' koje Dekret o ekumenizmu Drugoga vatikanskog koncila naziva 'duhovnim ekumenizmom' i smatra 'dušom cijeloga ekumenskog pokreta'. Oni koji se duboko poistovjećuju s Kristom, moraju se uskladiti s njegovom molitvom, osobito molitvom za jedinstvo; oni koji žive u Duhu, moraju dopustiti da ih preobrazi ljubav koja zbog jedinstva 'sve pokriva, sve vjeruje, svemu se nada, sve podnosi'; oni čiji je život označen kajanjem, trebaju biti osobito osjetljivi na grijeh podjele i molit će za oprostjenje i obraćenje.“¹¹⁵

Referirajući se na deklaraciju „*Unitatis redintegratio*“ broj 8.¹¹⁶, ovaj broj Direktorija izriče da je molitva za jedinstvo poistovjećivanje s Kristom i njegovom molitvom za jedinstvo (usp. Iv 17, 21) te da svi oni čiji je život označen kajanjem (aluzija na obraćenje srca)¹¹⁷ pozvani su osobito moliti za „oprostjenje i obraćenje“ zbog grijeha podjele.

¹¹⁴ PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, ³Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu, br. 19.

¹¹⁵ PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, ³Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu, br. 25.

¹¹⁶ UR 8, 1: „To obraćenje srca i onu svetost života, zajedno s privatnim i javnim molitvama za jedinstvo kršćana, valja smatrati dušom cijeloga ekumenskog pokreta te se s pravom mogu nazvati duhovnim ekumenizmom.“

¹¹⁷ Usp. UR 7; 8, 1.

2.7.4. Broj 27.

Unutar dijela „Različite razine ekumenskog djelovanja“, broj 27. donosi: „Ipak, kada članovi iste obitelji pripadaju različitim Crkvama i crkvenim zajednicama, kad se kršćani ne mogu pričešćivati s bračnim drugom ili djecom ili prijateljima, patnja zbog podijeljenosti snažno se osjeća i trebala bi jače poticati na molitvu i ekumensku djelatnost.“¹¹⁸

Ovdje pronalazimo govor o interkonfesionalnoj molitvi na razini obitelji. Obično se o interkonfesionalnoj zajedničkoj molitvi promišlja na višim razinama koje obuhvaća crkve, crkvene zajednice, denominacije ili druge veće skupine. No, ovaj broj Direktorija govori o obiteljskoj stvarnosti, kad se živi u mješovitoj kršćanskoj ženidbi u kojoj supružnicima i djeci nije moguće živjeti međusobnu puninu duhovno-sakramentalne povezanost po Euharistiji. U tom slučaju preporuča se da se moli unutar obitelji za jedinstvo i da se potiče na ekumensku djelatnost.

2.7.5. Broj 34.

U dijelu „Složenost i različitost ekumenskih prilika“, u broju 34. čitamo: „Značajke ekumenskog nastojanja redovito ovise o mjesnim prilikama. Važno je da se u zajedničkom nastojanju katolici posvuda u svijetu uzajamno podupiru molitvom i da jedni druge ohrabruju, kako bi se moglo nastaviti traženje kršćanskog jedinstva u njegovoj mnogostrukosti, u poslušnosti zapovijedi Gospodinovoj.“¹¹⁹

Ovaj broj Direktorija ističe važnost da se katolici, iako u različitim zahtjevima ekumenskih prilika diljem svijeta, međusobno podupiru i ohrabruju molitvom. Želi se naglasiti, na tragu UR 24, da je djelo ekumenizma u prvom redu Božje, a ne ljudsko djelo. Stoga, molitva učvršćuje katolike u međusobnom zajedništvu i osnažuje da budu poslušni zapovijedi Gospodnjoj.

¹¹⁸ PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, ³*Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu*, br. 27.

¹¹⁹ PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, ³*Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu*, br. 34.

2.7.6. Broj 41.

U drugoj glavi Direktorija pod naslovom „Ustrojstvo službe kršćanskog jedinstva u Katoličkoj crkvi“, govoreći o biskupijskom delegatu za ekumenizam, u broju 41. stoji sljedeće: „U dijecezama biskup treba imenovati odgovarajuću osobu kao biskupijskog delegata za ekumenska pitanja. On će biti zadužen da animira biskupijsku ekumensku komisiju i da usklađuje djelatnosti, kao što je opisano u br. 44 (ili da vrši te aktivnosti ako takva komisija ne postoji). Kao bliski biskupov suradnik i uz odgovarajuću pomoć, ta će osoba poticati u biskupiji različite molitve za jedinstvo kršćana, brinut će se da ekumenski zahtjevi utječu na aktivnosti dijeceze, utvrditi posebne potrebe dijeceze i nastojati da biskupija bude o njima informirana.“¹²⁰

Na biskupijskoj razini predviđa se postojanje ekumenske komisije na čijem je čelu biskupijski delegat za ekumenska pitanja. Ako ne postoji takva komisija, onda barem biskupijski delegat usklađuje i ravna svim ekumenskim djelatnostima biskupije, odnosno dijeceze. Biskupijski delegat za ekumenizam brine se, u prvom redu, za provođenje duhovnog ekumenizma u vidu promicanja različitih molitava za jedinstvo kršćana.

2.7.7. Broj 44.

Govoreći o „Biskupijskoj ekumenskoj komisiji ili tajništvu“ broj 44. Direktorija dotiče se dužnosti takve komisije. Između ostalog 44 c) donosi sljedeće: „Unaprijediti duhovni ekumenizam prema načelima koncilskog Dekreta o ekumenizmu i drugim točkama ovog Direktorija s obzirom na javnu i privatnu molitvu za jedinstvo kršćana.“¹²¹

Interkonfesionalne zajedničke molitve u nadležnosti su biskupijske ekumenske komisije ili tajništva, odnosno ako takvo tijelo ne postoji, tada je u nadležnosti biskupijskog delegata za ekumenizam.

¹²⁰ PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, ³*Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu*, br. 41.

¹²¹ PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, ³*Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu*, br. 44 c.

2.7.8. Broj 50.

U dijelu naslovljenom „Ustanove posvećenog života i družbe apostolskog života“, broj 50. Direktorija iznosi općenito da ustanove posvećenog života i družbe apostolskog života imaju „specifične prilike za promicanje ekumenske misli i djelovanje u skladu s vlastitim karizmama i konstitucijama.“¹²² Priliku za ostvarivanje ovoga poziva redovničke ustanove, kongregacije te družbe apostolskog života imaju, u kontekstu ekumenske molitve, na sljedeće načine: „promicati svijest ekumenske važnosti njihovih specijalnih oblika života, jer su obraćenje srca, osobna svetost, javna i privatna molitva te nesebično služenje Crkvi i svijetu srž ekumenskog pokreta“¹²³ te „voditi računa o naravi i zahtjevima mjesta i osoba, priređivati susreta s kršćanima različitih Crkava i crkvenih zajednica za liturgijske molitve, razmišljanja, duhovne vježbe i za dublje shvaćanje duhovnih kršćanskih tradicija.“¹²⁴

Direktorij predviđa da ustanove posvećenog života i družbe apostolskog života, u skladu s vlastitom karizmom i konstitucijama, nastoje promicati ekumensku djelatnost. Osobito se naglašava, što spada na narav posvećenog života, da se u duhu molitve njeguju i oblici međukršćanske molitve.

2.7.9. Broj 60.

U broju 60. Direktorija u dijelu „Sredstva odgoja i obrazovanja“ navodi se propovijedanje. Ono može poslužiti kao poticaj na molitvu: „Različiti dijelovi liturgijske godine pružaju zgodne prilike za razvijanje misli o kršćanskom jedinstvu i za poticanje na proučavanje, razmišljanje i molitvu.“¹²⁵ Propovijed može, također, biti u službi promicanja duhovnog ekumenizma i poticaja na molitvu za jedinstvo.

¹²² PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, ³Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu, br. 50.

¹²³ PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, ³Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu, br. 50 a.

¹²⁴ PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, ³Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu, br. 50 c.

¹²⁵ PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, ³Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu, br. 60.

2.7.10. Broj 62.

U kontekstu dijela „Sredstva odgoja i obrazovanja“ za ekumenizam u broju 62. navodi se liturgija. Liturgija je izvor iz kojega se crpi kršćanski duh, važan doprinos jedinstvu, slavlje i začetak jedinstva.¹²⁶

Pod stavkom b) iste točke razmatra se o molitvi za jedinstvo: „Dobro je biti vjeran molitvi za jedinstvo kršćana, prema uputama u ovom Direktoriju, bilo u vrijeme kad to liturgija predlaže – kao, naprimjer, prigodom službe riječi ili u istočnim slavljinama zvanim 'litia' ili 'moleben' – bilo posebno za vrijeme – u vjerničkoj molitvi ili u litanijama što se zovu 'jektenije' ili u slavljenju zavjetne mise za jedinstvo kršćana, uz pomoć odgovarajućih obrazaca. Osim toga za ekumensko obrazovanje korisna je pojačana molitva za jedinstvo u određenim prigodama kao u tjednu molitve za jedinstvo (18. – 25. siječnja), ili u tjednu između Uzašašća i Duhova, kako bi Duh Sveti utvrdio Crkvu u jedinstvu i apostolstvu njezina sveopćega spasenjskog poslanja.“¹²⁷

Osim što liturgija jest vrhunac i slavljenje otajstva jedinstva svih onih koji u Krista vjeruju, također je povlašteno mjesto molitve za puno ostvarenje već postojećeg jedinstva među kršćanima, osobito u prigodnim vremenima koje nudi liturgijska godina. Direktorij upućuje da liturgija može biti mjesto molitve za kršćansko jedinstvo.

2.7.11. Broj 63.

U dijelu „Sredstva odgoja i obrazovanja“ u broju 63. čitamo o duhovnom životu kao posebnom mjestu razvijanja duhovnog ekumenizma koji treba smatrati „dušom cijeloga ekumenskog pokreta“¹²⁸ Kada uvjeti dopuste, treba na praktični način upriličiti zajedništvo s drugim kršćanima: „To vrednovanje ne smije ostati samo teoretsko. Kada to posebni uvjeti dopuste, ono treba biti upotpunjeno praktičnim poznavanjem drugih tradicija duhovnosti. Stoga, sudjelovanje u molitvi i neka vrsta sudjelovanja u javnom bogoštovlju i

¹²⁶ Usp. PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, ³*Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu*, br. 62.

¹²⁷ PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, ³*Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu*, br. 62 b.

¹²⁸ UR 8, 1.

oblicima pobožnosti drugih kršćana, u suglasnosti s postojećim normama, mogu imati odgojnu vrijednost.“¹²⁹

Direktorij ovdje upućuje na praktično „poznavanje drugih tradicija duhovnosti“. Uz određene uvjete, pod ravnanjem pastira, katolici mogu sudjelovati u javnim bogoštovnim činima i drugim oblicima pobožnosti koje su vlastite različitim kršćanskim zajednicama. Ovdje se ne radi o interkonfesionalnom molitvenom susretu, s obzirom da se oni s posebnom brižljivošću pripremaju u zajedništvu Crkava i crkvenih zajednica koje su sudionice, nego ovdje je riječ o sudjelovanju u vlastitim bogoštovnim i molitvenim činima neke Crkve i crkvene zajednice. Na njima, u odgojne svrhe i kada uvjeti dopuste, katolici mogu sudjelovati.

2.7.12. Broj 68.

Broj 68. Direktorija u odsjeku pod nazivom „Najprikladnija područja za obrazovanje“, govori o školi kao mjestu odgoja za ekumenizam. „Duh ljubavi, poštovanja i dijaloga zahtijeva da se odbace predrasude i riječi koje daju lažnu sliku o drugim kršćanima. To nadasve vrijedi za katoličke škole, u kojima mladi moraju rasti u vjeri, molitvi i u odluci da će provoditi u praksi kršćansko Evanđelje jedinstva. Treba ih poučavati u istinskom ekumenizmu, slijedeći nauk Katoličke Crkve“¹³⁰

U okrilju katoličkih škola Direktorij upućuje poziv da djeca i mladi rastu u vjeri, molitvi i odlučnom provođenju Evanđelja koje poziva na jedinstvo. Odgoj za ekumenizam, dijalog i mir jedno je od temeljnih odgojnih poslanja katoličkih škola.

2.7.13. Broj 79.

Govoreći o obrazovanju zaređenih službenika koji su u pastoralnoj službi Direktorij u broju 79. ističe kako „ekumenska dimenzija treba prožimati cijelo teološko obrazovanje [...] i treba biti obvezatan.“¹³¹ U pogledu sadržaja ekumenskog tečaja, pod stavkom g) istoga broja

¹²⁹ PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, ³*Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu*, br. 63.

¹³⁰ PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, ³*Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu*, br. 68 a.

¹³¹ PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, ³*Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu*, br. 79.

donosi takav tečaj može imati između ostaloga ovaj sadržaj: „Duhovni ekumenizam, osobito smisao molitve za jedinstvo i drugi oblici približavanja jedinstvu za koje je Krist molio.“¹³²

Duhovni ekumenizam, osobito odgoj za molitvu za jedinstvo, Direktorij ističe kao prikladan sadržaj teološkog obrazovanja u okviru obvezatne ekumenske izobrazbe.

2.7.14. Broj 89.

U dijelu „Uloga katoličkih sveučilišta“ broj 89. Direktorija poziva da i katolička sveučilišta pruže polaznicima „čvrstu ekumenski izobrazbu.“¹³³ Koraci koji se mogu poduzeti u smjeru duhovnog ekumenizma i molitve su sljedeće: „Važno je isticati molitvu za jedinstvo ne samo u Tjednu molitve na tu nakanu, nego i u drugim prigodama u tijeku godine.“¹³⁴

Direktorij ovdje daje prostor da se u više prigoda tijekom akademske godine, ne samo u Tjednu molitve za jedinstvo kršćana mogu upriličiti molitve na nakanu jedinstva kršćana.

2.7.15. Broj 91.

Broj 91. Direktorija, u dijelu naslovljenom „Permanentna izobrazba“, ima namjeru osvijestiti važnost trajne cjeloživotne formacije u ekumenizmu „jer je ekumenski pokret u razvoju.“¹³⁵ Poziv na permanentnu formaciju vrijedi za sve članove Crkve, kler, laike i posvećene osobe (usp. br. 91. a).

Stavka e) istoga broja govori specifično o „različitim oblicima duhovnih susreta“, pri čemu se može reći da u ovu klasifikaciju ulazi i interkonfesionalna zajednička molitva kao oblik duhovnog zajedništvovanja među kršćanima: „Zgodno je, zatim, okoristiti se različitim oblicima duhovnih susreta za produbljivanje elemenata zajedničkih i specifičnih duhovnosti. Ti susreti pružaju priliku za razmišljanje o jedinstvu i za molitvu za pomirenje svih kršćana.

¹³² PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, ³Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu, br. 79 g.

¹³³ PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, ³Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu, br. 89.

¹³⁴ PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, ³Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu, br. 89 f.

¹³⁵ PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, ³Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu, br. 91.

Sudjelovanje članova različitih Crkava i crkvenih zajednica u takvim susretima može koristiti uzajamnom razumijevanju i rastu duhovnog zajedništva.“¹³⁶

U kontekstu interkonfesionalne molitve i ovoga broja Direktorija, može se, također, reći da takvi molitveni susreti produbljuju svijest o onome što je kršćanima zajedničko, pomažu u osvješćivanju važnosti rada na jedinstvu svih koji u Krista vjeruju te pomaže u razmjeni duhovnog zajedništva.

2.7.16. „Zajedništvo u životu i duhovnoj djelatnosti među krštenima“

Četvrta glava Direktorija za primjenu načela i normi o ekumenizmu, naslovljena „Zajedništvo u životu i duhovnoj djelatnosti među krštenima“ iznosi nauk katoličke crkve o sudjelovanju u duhovnim dobrima katolika s ne-katolicima. Interkonfesionalna zajednička molitva, osobito katolika s pravoslavnima što je tema ovoga rada, pripada domeni zajedništvovanja u duhovnim stvarima („*communicatio in spiritualibus*“). Stoga, ovo poglavlje Direktorija najuže je vezano uz temu rada i donosi ključne informacije o tome što je katolicima omogućeno u pogledu zajedničke molitve s drugim kršćanima.

U prvome redu sve što će ovdje biti istraženo odnosi se na sve kršćane, pa i pravoslavne kojima katolička crkva priznaje valjanost svih sakramenata. Stoga, govor o zajedničkoj molitvi s kršćanima povezan je s temom ovoga rada, zajednička interkonfesionalna molitva katolika i pravoslavnih. No, sve ono što će u Direktoriju biti posebno istaknuto za odnose katolika prema pravoslavnima, bit će posebno istaknuto. Zasad, sve doneseno u Direktoriju što se navodi za sve kršćane, vrijedi i za pravoslavne.

2.7.16.1. Broj 102.

Broj 102. Direktorija donosi opća načela sudioništva kršćana u duhovnim djelatnostima i dobrima. O tome ovaj broj piše: „Kršćane se može poticati na sudioništvo u djelatnostima i

¹³⁶ PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, ³Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu, br. 91 e.

duhovnim dobrima, tj. da dijele onu duhovnu baštinu koja im je zajednička, na način i na razini koji odgovaraju njihovu sadašnjem stanju odijeljenosti.“¹³⁷

Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu ovdje donosi izričaj kojim se kršćane „može poticati“ („*possono essere incoraggiati*“¹³⁸) na duhovno zajedništvo s drugim kršćanima. U navedenom broju (102.) Direktorij se poziva na dekret „*Unitatis redintegratio*“ gdje u broju 8. stoji: „U nekim posebnim prigodama, kao što su molitve koje se zakazuju 'za jedinstvo' te na ekumenskim skupovima, slobodno je i, štoviše, poželjno da se katolici združuju u molitvi s odijeljenom braćom. Takve zajedničke prošnje zasigurno su vrlo učinkovito sredstvo da se postigne milost jedinstva; [...] Ipak, zajedničko sudjelovanje u svetinjama [„*Attamen communicationem in sacris*“, op. a.] ne smije se smatrati sredstvom koje se bez ikakva razlučivanja ne smije primjenjivati za ponovnu uspostavu jedinstva kršćana.“¹³⁹

Valja ovdje razlikovati izraze koji se koriste. Sudjelovanje katolika u molitvi s odijeljenom braćom je poželjno („*licitum est immo et optandum*“, UR 8, 3), dok zajedništvo u svetinjama (sakramentalnim činima, kao što je euharistija) ne smije se smatrati sredstvom postizanja jedinstva („*considerare non licet velut medium indiscretim*“, UR 8, 4).

Direktorij ovdje svojim izričajem nastoji ovoj problematici pristupiti s razložnim oprezom kako bi se izbjegle moguće zloporabe, osobito u pogledu slavljenja sakramenata.

2.7.16.2. Broj 103.

Ovaj broj pobliže naznačuje što se mislilo u broju 102. pod izrazom „sudioništvo u djelatnostima i duhovnim dobrima“. Ipak, valja primijetiti da u naslovu stoji „Sudioništvo u duhovnim djelatnostima i dobrima“, što predstavlja razliku u odnosu na izričaj „sudioništvo u djelatnostima i duhovnim dobrima“, kako donosi broj 102. Direktorija. Ako se pridjev „duhovnim“ stavi odmah ispred „djelatnostima“ i „dobrima“ onda oba elementa dobivaju

¹³⁷ PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, ³Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu, br. 102.

¹³⁸ PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA PROMOZIONE DELL'UNITA DEI CRISTIANI, *Direttorio per l'applicazione dei principi e delle norme sull'ecumenismo* (25. III. 1993.), br. 102. Citat je preuzet sa službenih mrežnih stranica Papinskog vijeća za promicanje jedinstva kršćana. Na navedenoj stranici nalazi se mrežno izdanje aktualnog „Direktorija za primjenu načela i normi o ekumenizmu“, treće izdanje iz 1993. godine, na talijanskom jeziku. Poveznica na citiranu talijansku verziju Direktorija: <http://www.christianunity.va/content/unitacristiani/it/documenti/direttorio-per-lapplicazione-dei-principi-e-delle-norme-sullecum.html#3> (15. IV. 2021.)

¹³⁹ UR 8, 3 – 4.

kontekst i značenje „duhovnoga“. S obzirom da sam naslov i broj 103 koriste izraz „duhovnim djelatnostima i dobrima“, moguće je da izraz „djelatnostima i duhovnim dobrima“ broja 102 predstavlja nenamjernu pogrešku.

Broj 103. Direktorija iznosi sljedeće: „Izraz 'sudioništvo u duhovnim djelatnostima i dobrima' obuhvaća zajedničko moljenje, sudjelovanje u liturgijskom činu u strogom smislu, kao što je to navedeno niže u br. 116, te zajednička upotreba mjesta i svih potrebnih liturgijskih predmeta.“¹⁴⁰ U okviru teme ovoga rada, ovdje je primarni naglasak na „zajedničko moljenje“ jer ovdje pripada interkonfesionalna zajednička molitva. Pod pojmom „liturgijski čini“ misli se na ono što može biti blisko temi rada, ali ne spada u narav interkonfesionalne zajedničke molitve. O tome će biti ukratko izneseno niže.

Zbog povezanosti broja 103. s brojem 116., ovdje odmah slijedi navod: „Pod liturgijskim bogoštoljstvom razumijeva se bogoštovanje koje se slavi prema knjigama, uputama i običajima Crkve ili crkvene zajednice pod predsjedanjem svećenika ili ovlaštene osobe te Crkve ili crkvene zajednice. To liturgijsko bogoštovanje može biti nesakramentsko ili to može biti slavljenje jednog ili više kršćanskih sakramenata. Ovdje je riječ o nesakramentskom liturgijskom bogoštovlju.“¹⁴¹

S obzirom da je tema ovoga rada interkonfesionalna zajednička molitva, kojoj je posebno posvećen jedan dio Direktorija naslovljen „Zajednička molitva“ (br. 108. – 115.), izraz „sudjelovanje u liturgijskom činu u strogom smislu“ (br. 103.) i „liturgijsko bogoštovanje može biti nesakramentsko ili to može biti slavljenje jednog ili više kršćanskih sakramenata. Ovdje je riječ o nesakramentskom liturgijskom bogoštovlju“ (br. 116.), iako se koristi izraz molitva nije riječ o onom obliku molitve koji se istražuje u ovome radu. Sudjelovanje u duhovnim stvarima („*communicatio in spiritualibus*“) širi je pojam i uključuje u sebi nesakramentalna slavlja, a zajedništvo u svetinjama („*communicatio in sacris*“) se odnosi na svete čine bogoslužja („bogoštovanje koje se slavi prema knjigama, uputama i običajima Crkve ili crkvene zajednice pod predsjedanjem svećenika ili ovlaštene osobe te Crkve ili crkvene zajednice“¹⁴²), poglavito na Euharistiju, što je uže shvaćanje pojma „*communicatio in sacris*.“¹⁴³ Dakle, u navedenim brojevima (br. 103., a osobito br. 116.), može biti korisno razjasniti da se pod „liturgijskim činima“ misli na ono što je doneseno u Direktoriju pod naslovom „Sudioništvo u

¹⁴⁰ PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, ³Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu, br. 103.

¹⁴¹ PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, ³Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu, br. 116.

¹⁴² PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, ³Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu, br. 116.

¹⁴³ Usp. Zvonko PAŽIN, *Communicatio in sacris*, 708 – 709.

nesakramentskom bogoštovlju“ (br. 116. – 121.). To su liturgijski čini koji su nesakramentalni: „U nekim prilikama, službena molitva stanovite Crkve može više odgovarati ekumenskim službama pripravljenima za tu prigodu. Sudjelovanje u slavlјima kao što su jutarnja ili večernja molitva, posebna bdijenja itd., omogućit će osobama različitih liturgijskih tradicija - katolicima, pravoslavcima, anglikancima i protestantima - da bolje shvate molitvu drugih zajednica i da dublje sudjeluju u tradicijama koje su se često razvile iz istih zajedničkih korijena.“¹⁴⁴ Ti nesakramentalni liturgijski čini su „službena molitva stanovite Crkve“¹⁴⁵, dok interkonfesionalni molitveni susreti su posebno pripremljeni i sadrže različite elemente različitih kršćanskih tradicija. Iako se može učiniti slično, tema ovoga rada – interkonfesionalna zajednička molitva – ne ulazi u područje „*communicatio in sacris*“ u širem smislu (liturgijsko-nesakramentalno bogoštovlje), već pripada domeni „*communicatio in spiritualibus*“.

2.7.17. „Zajednička molitva“ (br. 108. – 115.)

Brojevi 108. do 115. „Direktorija za primjenu načela i normi o ekumenizmu“, usko su povezani s temom ovoga rada jer govore o zajedničkoj interkonfesionalnoj molitvi.

2.7.17.1. Broj 108.

U broju 108. čitamo: „Tamo gdje je to prikladno, katolike treba poticati da se u skladu s crkvenim pravilima okupljaju na molitvu s kršćanima drugih Crkava i crkvenih zajednica. Te su zajedničke molitve bez sumnje djelotvorno sredstvo da se izmoli milost jedinstva i pravo su očitovanje veza kojima su katolici još uvijek sjedinjeni s tim drugim kršćanima. Zajednička molitva sama je po sebi put koji vodi k duhovnom pomirenju.“¹⁴⁶

Ove riječi Direktorija upućuju ponovno na UR 8: „U nekim posebnim prilogama, kao što su molitve koje se zakazuju 'za jedinstvo' te na ekumenskim skupovima, slobodno je, i štoviše, poželjno da se katolici združuju u molitvi s odijeljenom braćom.“¹⁴⁷

¹⁴⁴ PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, ³Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu, br. 117.

¹⁴⁵ PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, ³Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu, br. 117.

¹⁴⁶ PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, ³Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu, br. 108.

¹⁴⁷ UR 8, 3.

Direktorij ovdje upućuje jasan poziv da vjernike katolike „treba poticati“ na zajedničku molitvu s kršćanima „drugih Crkava i crkvenih zajednica“ s ciljem da se „izmoli milost jedinstva“. No, ovi molitveni čini su znakovi i očitovanje povezanosti kojom su „katolici još uvijek sjedinjeni s drugim kršćanima.“ To je dva bitna elementa koje interkonfesionalna zajednička molitva sadrži: očitovanje postojećeg jedinstva i prošnja za ostvarenje savršenog jedinstva.

2.7.17.2. Broj 109.

Ovaj broj Direktorija govori o raznim prošnjama i prigodama koje mogu biti inkorporirane u molitvene susrete te vrste: „Zajednička molitva preporučuje se katolicima i drugim kršćanima kako bi zajedno prikazali Bogu svoje potrebe i brige kao na primjer mir, socijalna pitanja, uzajamna ljubav među ljudima, dostojanstvo obitelji, posljedice siromaštva, gladi i nasilja, itd. To isto vrijedi za prigode kada se prema okolnostima nacija, pokrajina ili zajednica, želi upriličiti zajednički zahvalu ili prošnju Bogu, kao na nacionalni praznik, u vrijeme javnih nesreća ili žalosti, u dan spomena onih koji su pali za domovinu, itd. Zajednička molitva preporučuje se i na studijskim ili radnim susretima.“¹⁴⁸

2.7.17.3. Broj 110.

Broj 110. Direktorija donosi sljedeće: „Zajednička bi molitva zato trebala biti osobito zauzeta za obnavljanje kršćanskoga jedinstva. Ona se može usredotočiti, na primjer, na otajstvo Crkve i njezino jedinstvo, na krštenje kao sakramentalnu vezu jedinstva, ili na obnovu osobnog i zajedničkarskog života kao prijeko potrebnog sredstva za postizanje savršenog jedinstva. Zajednička se molitva naročito preporučuje u 'Tjednu molitve za jedinstvo kršćana' ili u razdoblju između Uzašašća i Duhova.“¹⁴⁹

Ovaj broj Direktorija naglašava primarni cilj zajedničke interkonfesionalne molitve, a to je „obnavljanje kršćanskog jedinstva.“ Ona se, dakako, može usredotočiti i na druge aspekte,

¹⁴⁸ PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, ³*Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu*, br. 109.

¹⁴⁹ PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, ³*Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu*, br. 110.

ali ovdje spomenuti (krštenje, otajstvo Crkve, obraćenje srca, zajedništvo) su, također, u službi osvješćivanja i molitve za jedinstvo. Na taj način pokazuje se da temeljna svrha i molitvena nakana interkonfesionalnih molitvenih susreta je obnavljanje kršćanskog jedinstva.

2.7.17.4. Broj 111.

Broj 111. Direktorija pobliže određuje narav interkonfesionalne zajedničke molitve: „Predstavnici Crkava, crkvenih zajednica ili drugih skupina trebali bi surađivati i zajednički pripremiti takvu molitvu. Trebali bi međusobno odlučiti o načinu kako će svaka pojedina zajednica u tome sudjelovati, izabrati teme i odrediti svetopisamska čitanja, himne i molitve.

a) U takvom slavlju ima mjesta za svako čitanje, molitvu ili himan koji izražavaju ono što je zajedničko svim kršćanima s obzirom na vjeru i duhovni život. Može se uključiti i nagovor, pozdrav ili biblijska meditacija koji, crpeći iz zajedničke kršćanske baštine, povećavaju uzajamnu ljubav i jedinstvo.

b) Treba paziti da svetopisamske prijevode kojima se služi mogu svi prihvatiti i da prijevodi budu vjerni izvornom tekstu.

c) Poželjno je da ustrojstvo tih slavlja vodi računa o različitim načinima zajedničke molitve u skladu s liturgijskom obnovom mnogih Crkava i crkvenih zajednica, osobito pazeći na zajedničku baštinu himana, tekstova uzetih iz lekcionara i liturgijskih molitava.

d) Pripravljajući slavlje između katolika i članova koje od istočnih Crkava, potrebno je paziti na liturgijsku stegu vlastitu svakoj od Crkava, u skladu s br. 115, niže.¹⁵⁰

Direktorij u ovome broju naglašava neka bitna svojstva interkonfesionalne zajedničke molitve: u njoj izradi i pripravi sudjeluju svi sudionici molitvenog skupa, predstavnici Crkava, crkvenih zajednica i drugih skupina; molitva treba sadržavati ono što je zajednička vjerska i duhovna kršćanska baština iz koje svi sudionici mogu crpiti inspiraciju za izgradnju jedinstva; ustrojstvo molitve treba biti prihvatljivo i razumljivo svim sudionicima. Ovo su temeljna načela o kojima valja voditi računa prilikom pripremanja molitvenog susreta između raznih kršćana.

Posebna točka (br. 111 d.) odnosi se na molitveno zajedništvo s članovima istočnih Crkava. Ovaj stavak Direktorija poziva se dalje na broj 115.: „Budući da je slavljenje euharistije na dan Gospodnji temelj i središte cijele liturgijske godine, katolici su ne dirajući zakone

¹⁵⁰ PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, ³*Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu*, br. 111.

istočnih Crkava - dužni sudjelovati na misi u nedjelju i zapovjedne blagdane. Stoga nije preporučljivo organizirati ekumenske službe nedjeljom i treba podsjetiti da čak i kada katolici sudjeluju ekumenskim službama ili službama drugih crkava i crkvenih zajednica, ostaje obveza sudjelovanja na misi u gore spomenute dane.¹⁵¹ Budući da katolička crkva priznaje valjanost sakramenata istočnih crkava, slavlje svete mise, odnosno božanske liturgije u istočnim crkvama, ostaje temelj i nenadoknativ izvor kršćanskog života. Stoga, ekumenski molitveni susreti nisu na razini euharistije, iako kod crkava reformacije i reformacijske baštine prevladavaju nedjeljni molitveni susreti, pa ne mogu biti zamjena za euharistijsko slavlje niti može biti na istoj razini.

2.7.17.5. Broj 112.

Direktorij u broju 112. donosi sljedeće: „Premda je svaka crkva mjesto na kojem zajednica običava slaviti vlastitu liturgiju, gore spomenute zajedničke službe mogu se slaviti u crkvi jedne ili druge zainteresirane zajednice, s pristankom svih sudionika. Kakvo se god mjesto upotrijebi, ono treba biti za sve ugodno, prikladno uređeno i da pridonosi pobožnosti.“¹⁵²

Prostori koje crkve i crkvene zajednice inače koriste za bogoslužja može poslužiti kao prostor za interkonfesionalnu zajedničku molitvu, uz pristanak svih sudionika. Bogoslužni prostor za tu prigodu valja dolično i prikladno urediti kako bi odgovarao naravi molitvenog slavlja, tj. da potiče na pobožnost.

2.7.17.6. Broj 113.

Broj 113. Direktorija donosi: „Sa zajedničkim pristankom sudionika, oni koji imaju službu u slavlju mogu obući odjeću koja odgovara njihovom položaju u Crkvi i naravi slavlja.“¹⁵³

¹⁵¹ PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, ³Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu, br. 115.

¹⁵² PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, ³Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu, br. 112.

¹⁵³ PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, ³Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu, br. 113.

Predslavitelj i svi nosioci službi pod molitvenim slavljem mogu, uz pristanak svih sudionika, nositi liturgijsku odjeću koja odgovara naravi molitvenog slavlja i koja im je vlastita po položaju unutar njihovih crkava i crkvenih zajednica.

2.7.17.7. Broj 114.

Broj 114. Direktorija piše sljedeće: „U nekim slučajevima, pod vodstvom osoba koje imaju posebnu izobrazbu i odgovarajuće iskustvo, može biti korisno pripremiti duhovno sudioništvo u obliku dana sabranosti, duhovnih vježbi, skupina za proučavanje i uzajamni razgovor o tradicijama duhovnosti i trajne udruge za dublje istraživanje zajedničkoga duhovnog života. Uvijek treba ozbiljno paziti na ono što je rečeno o priznavanju stvarnih postojećih naukovnih razlika, kao i o učenju i stezi Katoličke Crkve u svezi sa sakramentskim sudioništvom.“¹⁵⁴

Direktorij u ovome broju proširuje mogućnost molitvenog zajedništvovanja među kršćanima koje može biti upriličeno i prošireno u sljedeće oblike: dan sabranosti, duhovne vježbe, dijalog o duhovnim tradicijama i vrijednostima te udruga s ciljem istraživanja međusobnog duhovnog bogatstva. Pri ostvarenju ovakvih duhovnih projekata treba uzeti u obzir da je potrebna prisutnost stručnih osoba i da se iznesu stvarne razlike u nauci i sakramentalnog zajedništva koje katolička crkva naučava u odnosu prema ne-katolicima.

2.7.18. Broj 161.

Broj 161. Direktorija iznosi sljedeće: „Kada kršćani žive i mole zajedno na način kako je to opisano u IV. glavi, oni svjedoče svoju vjeru svoje krštenje u ime Boga, Oca sviju, Sina njegova Isusa, Otkupitelja sviju, i u Duha Svetoga koji snagom svoje ljubavi sve preobražava i sjedinjuje. Na tom zajedništvu života i duhovnih darova, utemeljeni su i mnogi drugi oblici ekumenske suradnje koji izražavaju i promiču jedinstvo te objelodanjuju svjedočanstvo spasiteljske moći Evanđelja koje kršćani daju svijetu.“¹⁵⁵

¹⁵⁴ PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, ³*Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu*, br. 114.

¹⁵⁵ PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, ³*Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu*, br. 161.

U prethodnom dijelu zasebno smo izložili IV. glavu Direktorija („Zajedništvo u životu i duhovnoj djelatnosti među krštenima“), osobito dio „Zajednička molitva.“ Četvrto poglavlje Direktorija otvara mnoge mogućnosti suradnje među kršćanima. Temelj svakog kršćanskog zajedništvovanja jest sakrament krštenja. O tome odmah na početku IV. poglavlja progovara Direktorij: „Po sakramentu krsta osoba je zaista pritjelovljena Kristu i njegovoj Crkvi i preporuča se na udioništvo u božanskom životu. Krst je stoga sakramentalni vez jedinstva među onima koji su njime preporođeni. [...] Krst se podjeljuje vodom i obrascem koji jasno pokazuje čin krštenja u ime Oca i Sina i Duha Svetoga.“¹⁵⁶ Po valjanom krsnom zajedništvu (podijeljenom trinitarnom formulom) proizlazi svako životno i duhovno zajedništvo među kršćanima.

2.7.19. Broj 187.

Direktorij u broju 187. upućuje na različite na koje se može produbljivati duhovno zajedništvo među različitim crkvama i crkvenim zajednicama: „Crkve i crkvene zajednice čiji članovi žive u homogenom kulturalnom ozračju morale bi, gdje je to moguće, zajedno sastaviti zbirku najvažnijih kršćanskih tekstova (Očenaš, Apostolsko vjerovanje, Nicejsko-carigradsko vjerovanje, trojstvena doksologija, Slava). Takvu bi zbirku redovito upotrebljavale sve Crkve i crkvene zajednice, barem kada zajedno mole, u ekumenskim prigodama. Jednako bi bila poželjna suglasnost u prijevodu Psaltira za liturgijsku upotrebu, ili barem suglasnost o nekim češće upotrebljavanim psalmima. Preporuča se tražiti sličnu suglasnost za neka zajednička čitanja Svetoga pisma određena za liturgijsku uporabu. Upotreba liturgijskih molitava i drugih molitava još iz doba kada Crkva nije bila podijeljena može pridonijeti jačanju ekumenskog duha. Isto se tako preporučaju zajedničke pjesmarice ili- barem zbirka zajedničkih pjesama koja bi se umetnula u pjesmarice različitih Crkava i crkvenih zajednica; također se preporuča suradnja u razvoju liturgijske glazbe. Kada kršćani zajedno jednoglasno mole, njihovo zajedničko svjedočanstvo dosiže nebesa ali se isto tako čuje na zemlji.“¹⁵⁷

Direktorij pruža smjernice u kojima poziva da se najvažniji kršćanski tekstovi, molitve i svetopisamski dijelovi zajednički usuglase među crkvama i crkvenim zajednicama. Jačanju

¹⁵⁶ PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, ³*Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu*, br. 92. – 93.

¹⁵⁷ PAPINSKO VIJEĆE ZA PROMICANJE JEDINSTVA KRŠĆANA, ³*Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu*, br. 187.

ekumenskog zajedništva i molitve pridonosi uporaba liturgijskih tekstova i molitava iz vremena kada jedna Kristova crkva još nije bila podijeljena. Direktorij daje mogućnost jačanja ekumenske i molitvene suradnje priređivanjem prigodnih zajedničkih izdanja: molitvenici, pjesmarice, liturgijska glazba. Sve s ciljem produbljivanja i istraživanja zajedničke duhovne baštine svih kršćana. U zajedničkom produbljivanju kršćanske duhovnosti otvara se prostor za hod i prema punom sakramentalnom zajedništvu.

2.7.20. Zaključak

„Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu“ Papinskog vijeća za promicanje jedinstva kršćana predstavlja jedan od temeljnih dokumenata katoličke crkve kojim se, u prvom redu pastiri, služe kako bi plodonosno ravnali ekumenskim naporima. Direktorij je dan, u konačnici, svim vjernicima kao poticaj i poziv na ekumensku zauzetost. Direktorij, stoga, donosi smjernice za mnoga konkretna područja na kojima se ekumensko zajedništvo može ostvarivati. Osobit prostor za ekumenski rad daje polje kršćanske duhovnosti gdje je lakše ostvariti zajedništvo, negoli na sakramentalnoj razini na kojoj, na postojećem stupnju jedinstva, nije moguće ostvariti puno zajedništvo.

Direktorij govori o sakramentu krštenja kao temelju kršćanskog zajedništva, a novost u odnosu na prijašnje dokumente Crkve očituje se i u terminologiji koja se koristi za kršćane koji nisu u punom jedinstvu s katoličkom crkvom: „Za primijetiti je da naš dokument svjesno izbjegava upotrebljavati izričaje kao 'crkve i odijeljene zajednice', 'odijeljene crkve i crkvene zajednice', 'od nas odijeljena braća' koje nalazimo u Dekretu o ekumenizmu (br. 3). Umjesto njih radije govori o 'crkvama i crkvenim zajednicama koje nisu u punom zajedništvu s Katoličkom crkvom'.“¹⁵⁸

Direktorij se pozitivno izjašnjava po pitanju interkonfesionalne zajedničke molitve, potiče ju i daje konkretne smjernice za njezino ostvarenje.

¹⁵⁸ Tomislav Zdenko TENŠEK, Prikazi: Direktorij za primjenu načela i normi o ekumenizmu, 287.

2.8. Ivan Pavao II.: „*Ut unum sint*“ (UUS)

Papa Ivan Pavao II. dana 25. svibnja 1995. godine objavio je encikliku „*Ut unum sint*“ („Da budu jedno“). U toj ekumenskoj enciklici papa Ivan Pavao II. progovara u prvome redu o papinskom primatu u Crkvi i mogućim rješenjima u budućem crkvenom zajedništvu. Enciklika je objavljena mjesec dana prije posjeta carigradskog patrijarha Bartolomeja papi Ivanu Pavlu II.

Na početku enciklike papa ističe zauzetost katoličke crkve po pitanju ekumenizma: „Želeći pokazati koliko je za Katoličku crkvu važan ekumenski put, Ivan Pavao II. u prvom poglavlju enciklike iznosi katolička ekumenska načela postavljena u dekretu o ekumenizmu '*Unitatis redintegratio*' Drugoga vatikanskoga koncila, te također navodi konkretna sredstva koja služe postizanju jedinstva kršćana: dijalog (UUS 31 – 39) i praktična suradnja (UUS 40), ali iznad svega molitva koja čini dijalog plodnijim (UUS 33).“¹⁵⁹

Ovom enciklikom papa želi pokazati nastojanje katoličke crkve oko jedinstva kršćana, no u ovome dijelu rada stavit ćemo naglasak na papine poticaje na zajedničku molitvu s drugim kršćanima, osobito pravoslavnima.

2.8.1. Broj 2.

U početnim točkama enciklike čitamo: „Ipak, osim razlika u naučavanju, koje se moraju rješavati, kršćani ne mogu umanjiti teret prastarih nerazumijevanja, naslijeđenih iz prošlosti, kao i nesporazume i predrasude jednih prema drugima. To stanje nerijetko otežava nepokretnost, ravnodušnost i nedostatno uzajamno poznavanje. Zauzetost za ekumenizam mora se stoga temeljiti na obraćenju srca i na molitvi, što će također privesti k nužnom pročišćavanju povijesnog pamćenja.“¹⁶⁰

Papa osvještuje ono o čemu već dekret o ekumenizmu govori, a to je da se ekumensko djelovanje temelji na duhovnom ekumenizmu. Temelji duhovnog ekumenizma su: obraćenje srca, svetost života te privatne i javne molitve za jedinstvo svih kršćana.¹⁶¹ U tome smislu

¹⁵⁹ Alan MODRIĆ, Papinski primat i njegovo služenje jedinstvu kršćana: Uz 25. obljetnicu enciklike *Ut unum sint*, u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, 76 (2021.) 2, 236.

¹⁶⁰ IVAN PAVAO II., *Enciklika Ut unum sint pape Ivana Pavla II. o ekumenskom nastojanju*, Zagreb, 1995., br. 2.

¹⁶¹ Usp. UR 8, 1.

molitva, kako osobna tako i javna molitvena interkonfesionalna okupljanja, u skladu su sa željom Sabora i onime što papa preporučuje svim katolicima.

2.8.2. „Prvenstvo molitve“ (br. 21. – 27.)

Enciklika posvećuje sedam brojeva govoru o prvenstvu molitve u ekumenskim nastojanjima Crkve. Na ovaj način odaje se priznanje molitvi kao osobitom sredstvu postizanja punog jedinstva kršćana.

2.8.2.1. Broj 21.

Navodeći riječi UR 8, 1 o duhovnom ekumenizmu papa piše: „Kročimo putem koji vodi k obraćenju srca, k ritmu ljubavi, koja se u isto vrijeme obraća Bogu i braći: svoj braći pa i onoj koja još nisu u potpunom zajedništvu s nama. Iz ljubavi nastaje čežnja za jedinstvom i kod onih koji su ignorirali zahtjev ljubavi. Ljubav je graditeljica zajedništva između osoba i zajednica. Kada se ljubimo težimo za produbljenjem našega zajedništva i za njegovim usmjerenjem prema punini. [...] Ova ljubav nalazi svoj najsavršeniji izraz u zajedničkoj molitvi. Zajedničko okupljanje na molitvu braće koja nisu u međusobnom punom zajedništvu Drugi vatikanski sabor naziva dušom cjelokupnog ekumenskog pokreta. Ona je 'jako djelotvorno sredstvo da se izmoli milost jedinstva i prirodno označuje one veze koje još povezuju katolike s rastavljenom braćom'. Pa i kad se ne moli u formalnom smislu za jedinstvo kršćana, nego na druge nakane, kao na primjer za mir, molitva po samoj sebi postaje izraz i potvrda jedinstva. Zajednička molitva kršćana doziva samoga Krista da pohodi zajednicu onih koji ga mole: 'Jer gdje su dvojica ili trojica sabrana radi mene, tu sam ja među njima' (Mt 18, 20).“¹⁶²

Kršćanska ljubav i nastojanje oko jedinstva svoj najsavršeniji izraz zadobiva u onom činu u kojem se kršćani usmjeravaju prema izvoru ljubavi i uzoru jedinstva – Bogu – a to je molitva. Molitva je konkretan izraz kršćanske ljubavi, a kad se okupljaju kršćani koji nisu u punom zajedništvu tada molitva postaje sredstvo da se izmoli Božja milost za postizanje punog jedinstva i podsjetnik da je ono što kršćane već sada povezuje daleko više od onoga što ih rastavlja.

¹⁶² IVAN PAVAO II., *Enciklika Ut unum sint* pape Ivana Pavla II. o ekumenskom nastojanju, br. 21.

2.8.2.2. Broj 22.

Papa u enciklici dalje produbljuje: „Kada kršćani mole zajedno, bliže je na vidiku cilj jedinstva. Duga kršćanska povijest označena mnogovrsnim razbijenostima kao da se ponovno sastavlja, težeći za onim izvorom svoga jedinstva koji je Isus Krist. On 'je isti jučer, danas i uvijek!' (Heb 13, 8). U molitvenom zajedništvu Krist je stvarno prisutan; moli 'u nama', 's nama' i 'za nas'. Ravna našu molitvu u Duhu Tješitelju, kojeg je obećao i darovao svojoj Crkvi već u dvorani posljednje večere u Jeruzalemu kad ju je uspostavio u njezinu izvornom jedinstvu.“¹⁶³

Isus Krist je temelj svakog molitvenog zajedništvovanja, pa i interkonfesionalnog molitvenog zajedništvovanja kršćana. Krist, koji je temelj kršćanske vjere i u čije ime su kršćani po krštenju postali dio jedne Kristove crkve, je vez zajedništva svih kršćana.

U istom broju papa dalje naglašava da su kršćani pozvani po molitvi produbljivati svoje zajedništvo u Isusu Kristu: „Na ekumenskom putu jedinstva zacijelo prvenstvo ima zajednička molitva, povezanost u molitvi svih onih koji se okupljaju oko Krista. Ako kršćani, unatoč svojim podjelama, budu umjeli sve se češće sabirati na zajedničku molitvu oko Krista, porast će njihova svijest kako je maleno ono što ih dijeli u usporedbi s onim što ih povezuje. Ako se budu sve češće i ustrajnije susretali u molitvi pred Kristom, steći će odvažnost da se sučele sa svom žalosnom i ljudskom stvarnošću podjela i naći se ponovno u onom zajedništvu Crkve koje trajno oblikuje Krist u Duhu Svetom, unatoč svim ljudskim slabostima i ograničenostima.“¹⁶⁴

Iz molitvene povezanosti kršćana, čiji je temelj Isus Krist po zajedničkom krštenju, raste svijest o kršćanskom zajedništvu koje već sada postoji.

2.8.2.3. Broj 23.

Broj 23. enciklike donosi dalje: „Konačno, molitveno zajedništvo privodi k tome da Crkvu i kršćanstvo gledamo novim očima. Ne smijemo naime zaboraviti da je Gospodin molio od Oca jedinstvo svojih učenika da ono bude svjedočanstvo o njegovu poslanju i da svijet uzmogne povjerovati da ga je poslao Otac (usp. Iv 17, 21). [...] 'Ekumenska' molitva u službi je kršćanskog poslanja i njegove vjerodostojnosti. Radi toga ona mora na poseban način biti

¹⁶³ IVAN PAVAO II., *Enciklika Ut unum sint pape Ivana Pavla II. o ekumenskom nastojanju*, br. 22.

¹⁶⁴ IVAN PAVAO II., *Enciklika Ut unum sint pape Ivana Pavla II. o ekumenskom nastojanju*, br. 22.

prisutna u životu Crkve i u svakoj djelatnosti koja ima za svrhu promicati jedinstvo kršćana. To je kao da se moramo uvijek iznova sabirati u dvorani posljednje večere velikog četvrtka, premda naša zajednička prisutnost na tom mjestu čeka još uvijek puno ostvarenje sve dok se — nakon nadvladanih prepreka koje stoje na putu punog crkvenog zajedništva — svi kršćani ne okupe na jednom euharistijskom slavlju.“¹⁶⁵

Kao što je i prije u radu spomenuto, molitveno zajedništvovanje između kršćana na koje katolička crkva snažno potiče svoje vjernike, mjesto je i način iščekivanja punog euharistijskog zajedništva koji je konačni cilj interkonfesionalnih molitvenih susreta.

2.8.2.4. Broj 24.

Papa Ivan Pavao II. piše dalje: „Činjenica da mnogi ekumenski susreti gotovo uvijek uključuju i molitvu i u njoj čak dosižu svoj vrhunac razlog je radosti. Tjedan molitve za jedinstvo kršćana, koji se obavlja u mjesecu siječnju ili u nekim zemljama u tjednu Pedesetnice, postao je proširenom čvrstom tradicijom. Ali i izvan toga postoje mnogobrojne prigode koje tijekom godine privode kršćane k zajedničkoj molitvi.“¹⁶⁶

U ovome broju papa se prisjeća znamenitih susreta s predstojnicima drugih kršćanskih Crkvi i crkvenih zajednica na kojima je doživio radost molitvenog zajedništva. Stoga, u tome duhu, potiče katoličke vjernike da se i izvan redovitih prigoda (kao što je Tjedan molitve za jedinstvo kršćana) okupljaju na zajedničku molitvu s drugim kršćanima kako bi u takvim molitvenim slavlјima i zajedništvu iskusili da Crkvu „Duh Tješitelj usmjeruje na traženje jedinstva svih vjernika u Kristu.“¹⁶⁷

1.8.2.5. Broj 25.

U ovome broju enciklike papa navodi da je ovih godina svoga pontifikata mogao u mnogo prilika javno i privatno moliti s predstavnicima drugih crkava i crkvenih zajednica. Posebno navodi jedan takav molitveni susret koji dobro oslikava značaj i ozračje interkonfesionalnih molitvenih susreta: „Želio bih sada podsjetiti i na onaj molitveni susret koji

¹⁶⁵ IVAN PAVAO II., *Enciklika Ut unum sint pape Ivana Pavla II. o ekumenskom nastojanju*, br. 23.

¹⁶⁶ IVAN PAVAO II., *Enciklika Ut unum sint pape Ivana Pavla II. o ekumenskom nastojanju*, br. 24.

¹⁶⁷ IVAN PAVAO II., *Enciklika Ut unum sint pape Ivana Pavla II. o ekumenskom nastojanju*, br. 24.

me je sjedinio u molitvi večernjih hvala u bazilici sv. Petra s luteranskim nadbiskupima, primasom Švedske i primasom Finske prigodom 600. obljetnice sv. Brigite (5. listopada 1991.). Radi se o primjeru koji govori kako je svijest o dužnosti molitve za jedinstvo postala sastavnim dijelom života Crkve. Nema važnijeg ni značajnijeg događaja koji ne bi bio popraćen prisutnošću dviju strana i molitvom kršćana.“¹⁶⁸

2.8.2.6. Broj 26.

U broju 26. papa nastavlja: „Molitva, zajedništvo u molitvi, daje nam uvijek iznova otkriti istinu evanđeoskih riječi: 'samo je jedan vaš Otac' (Mt 23,9), onaj Otac, Abbâ, kojega sam Krist zaziva, On koji je njegov jedinorođeni Sin i istobitan s njime. I potom: 'samo je jedan vaš učitelj, svi ste vi braća' (Mt 23,8). 'Ekumenska' molitva otkriva ovu temeljnu dimenziju bratstva u Kristu, koji je umro da sve raspršene sinove sjedini u jedno, da mu postanemo sinovima u Sinu (usp. Ef 1,5) i potpunije odražavamo nedokučivo očinstvo Božje i u isto vrijeme istinu o vlastitom čovječstvu svakoga i svih. Ekumenska molitva, molitva braće i sestara, očituje sve to. Upravo zato što su jedni od drugih odijeljeni, s toliko većom nadom ujedinjuju se u Kristu i povjeravaju mu svoju budućnost i svoje jedinstvo. [...] Samo obraćenje srca, bitna pretpostavka svakog autentičnog traženja jedinstva, proizlazi iz molitve i ona je upravlja prema svom dovršenju...“¹⁶⁹

Papi je ovdje važno još jednom istaknuti da se u molitvi otkriva već postojeće temeljno zajedništvo svih kršćana. Molitva je mjesto susreta i produbljivanja odnosa, s Bogom i međusobno; molitva, bilo privatna bilo javna, jest okruženje u kojem se događa obraćenje srca, a koje je pretpostavka za uspostavu autentičnog jedinstva.

2.8.2.7. Broj 27.

U zadnjem broju enciklike u dijelu o „Zajedničkoj molitvi“ stoji: „Moliti za jedinstvo nije pak pridržano onima koji žive usred podijeljenih kršćana. Iz onog intimnog i osobnog dijaloga kojega mora svatko od nas voditi s Gospodinom u molitvi ne može se isključiti briga za jedinstvo. Naime, samo tako će ona postati punim sastavnim dijelom stvarnosti našega života

¹⁶⁸ IVAN PAVAO II., *Enciklika Ut unum sint pape Ivana Pavla II. o ekumenskom nastojanju*, br. 25.

¹⁶⁹ IVAN PAVAO II., *Enciklika Ut unum sint pape Ivana Pavla II. o ekumenskom nastojanju*, br. 26.

i obveza koje smo preuzeli u Crkvi. Da bih ovaj zahtjev ponovno potvrdio, stavio sam pred oči vjernicima Katoličke Crkve uzor koji mi se čini primjernim, i to onaj sestre trapistice Marie Gabrielle od Jedinstva, koju sam proglasio blaženom 25. siječnja 1983. Sestra Maria Gabriella, pozvana na život izvan svijeta, posvetila je svoje postojanje molitvi usredotočenoj na 17. poglavlje Ivanova evanđelja i prinijela ga za jedinstvo kršćana. Upravo to je srž svake molitve: posvemašnje i nepridržano predanje vlastitog života Ocu po Sinu u Duhu Svetom. Primjer sestre Marie Gabrielle poučava nas i pomaže nam razumjeti da ne postoje posebna vremena, situacije ili mjesta da bi se molilo za jedinstvo. Kristova molitva Ocu model je za sve, uvijek i na svakom mjestu.“¹⁷⁰

Zaključujući govor o zajedničkoj molitvi papa daje kršćanima primjer sestre Marie Gabrielle, trapistkinje, koja je sav svoj život, svoju molitvu i žrtvu, posvetila Bogu za jedinstvo kršćana. Na taj način očituje se, i papa na to poziva, da molitva za jedinstvo upućena je svim kršćanima. Moliti za jedinstvo kršćana znak je autentične kršćanske duhovnosti, koja uvažava Isusov zahtjev u Iv 17, 21, i ta molitva se očituje u konkretnom životu svih kršćana. Papa želi istaknuti da je važno i moliti i živjeti autentičan molitveni život, čiji je sastavni dio i odgovor na Isusovu molitvu „da svi budu jedno“ (Iv 17, 21).

2.8.3. Broj 28.

U dijelu enciklike naslovljenom „Ekumenski dijalog“, odmah iza dijela enciklike o „Zajedničkoj molitvi“ odmah u prvoj točki stoji: „Budući da je molitva 'duša' ekumenske obnove i težnje za jedinstvom, sve što sabor naziva dijalogom oslanja se na molitvu i od nje prima zamah.“¹⁷¹

Papa u ovoj točki naglašava da je temelj svakolikog ekumenskog dijaloga molitva. Iz molitvenog dijaloga i zajedništvovanja proizlazi svaki drugi ekumenski dijalog i zajedništvo. Drugačije ni ne može biti, nego da su molitva i dijalog neodvojivo povezani jer je sâm Bog dijalog, kao i Crkva i čovjek. „Crkva je mjesto istovremenosti s Isusom Kristom i stoga je istaknuto mjesto za dijalog s njime. Po mom mišljenju, jezgra kršćanskog života sastoji se u istovremenosti – ili mogli bismo reći: u dijalogu – sa samim Bogom. Samo onaj tko vodi

¹⁷⁰ IVAN PAVAO II., *Enciklika Ut unum sint pape Ivana Pavla II. o ekumenskom nastojanju*, br. 27.

¹⁷¹ IVAN PAVAO II., *Enciklika Ut unum sint pape Ivana Pavla II. o ekumenskom nastojanju*, br. 28.

intenzivan dijalog s Bogom, a to znači tko mu životno biva istovremen, komu je dakle otvoren osobni odnos prema Bogu, taj će Boga iskusiti i upoznati kao stvarnost u vlastitom životu.“¹⁷²

Osoba koja vodi dijalog s Bogom (molitva) s vremenom će postati svjesnija stvarnosti Božje prisutnosti, ne samo u vlastitom životu, nego i u životu svakoga čovjeka. Iz te molitvene spoznaje, iz dijaloga s Bogom, rađa se dijalog sa svakim čovjekom kao s bratom i sestrom, u konačnici – slikom Božjom.

2.8.4. Broj 32.

U dijelu naslovljenom „Mjesne strukture dijaloga“, broj 32. donosi sljedeće: „Ekumenski dijalog je od bitne važnosti. Takvim naime dijalogom svi stječu istinitiju spoznaju i pravičniji sud o naučavanju i životu jedne i druge Zajednice; tada ove zajednice postižu živu suradnju u svim služanjima što ih opće dobro iziskuje od svake kršćanske savjesti i, u okviru dopuštenoga, sastaju se na jednodušnu molitvu.“¹⁷³

U kontekstu molitve, papa ovdje ističe da molitva između različitih kršćanskih zajednica treba biti „jednodušna“ i da se treba odvijati u okviru „dopuštenoga“. Jednodušnost se postupno postiže, kako kroz molitvu, tako i kroz ekumenski dijalog.

2.8.5. „Dijalog kao ispit savjesti“ (br. 33. – 35.)

U dijelu enciklike naslovljenom „Dijalog kao ispit savjesti“, papa nastavlja o onome što je naznačio u točki 28. kada je govorio o odnosu ekumenskog dijaloga i ekumenske molitve.

2.8.5.1. Broj 33.

U broju 33. stoji: „Po saborskom shvaćanju ekumenski dijalog ima obilježje zajedničkog traženja istine, posebno o Crkvi. Naime, istina oblikuje savjesti i usmjeruje njihovo djelovanje u prilog jedinstva. U isto vrijeme ona zahtijeva da savjesti kršćana, braće međusobno

¹⁷² Stefan HEßE, Crkva u dijalogu, u: George AUGUSTIN – Sonja SAILER-PFISTER – Klaus VELLGUTH (prir.), *Kršćanstvo u dijalogu. Perspektive kršćanskog identiteta u pluralnom društvu*, Zagreb, 2020., 16.

¹⁷³ IVAN PAVAO II., *Enciklika Ut unum sint pape Ivana Pavla II. o ekumenskom nastojanju*, br. 32.

podijeljene, kao i njihova djela budu podložni Kristovoj molitvi za jedinstvo. Tu postoji uzajamno međusobno djelovanje molitve i dijaloga. Dublja i svjesnija molitva čini da dijalog urodi bogatijim plodovima. Ako je molitva s jedne strane uvjet dijaloga, s druge strane ona je njegov plod u sve zrelijem obliku.“¹⁷⁴

U ovoj točki papa produbljuje razmišljanje o odnosu ekumenskog dijaloga i ekumenske molitve. Duboka i iskrena molitva rađa djelotvornijim dijalogom jer je ona, s jedne strane, uvjet ekumenskog dijaloga, a s druge strane, i plod koji neprestano sazrijeva, odnosno razvija se. Dijalog i molitva su neodvojivo povezani.

2.8.5.2. Broj 34.

Broj 34. dalje donosi: „Zahvaljujući ekumenskom dijalogu možemo govoriti o većoj zrelosti naše međusobne zajedničke molitve. To je moguće ukoliko dijalog ispunja u isto vrijeme i ulogu ispita savjesti.“¹⁷⁵

Međukršćanski dijalog pridonosi produbljivanju i zrelosti interkonfesionalne zajedničke molitve. To dolazi od činjenice da su i molitva i dijalog, ako su iskreni, usmjereni prema traženju istine. U dobronamjernom traženju istine pomoću dijaloga kršćani su sve bliži istini koja ih međusobno povezuje – zajedničko krštenje i povezanost u Isusu Kristu.

2.8.5.3. Broj 35.

U broju 35. enciklike stoji: „Još jednom dolazi nam u pomoć Drugi vatikanski sabor. Može se reći da je sav dekret o ekumenizmu prožet duhom obraćenja. Ekumenski dijalog ima u ovom dokumentu svoje vlastito obilježje; on postaje 'dijalogom obraćenja' i tako, prema tvrdnji pape Pavla VI., autentičnim 'dijalogom spasenja'. Dijalog se ne može razviti slijedeći isključivo horizontalni tijek, ograničujući se na susret, razmjenu gledišta ili čak na darove vlastite svakoj zajednici. On teži također i ponajprije k vertikalnoj dimenziji, koja ga usmjeruje k Spasitelju svijeta i Gospodaru povijesti, koji je naše pomirenje. Vertikalna dimenzija dijaloga sastoji se od zajedničkog i uzajamnog priznanja našeg stanja ljudi i žena koji su sagriješili. I upravo dijalog otvara braći i sestrama, koji žive u zajednici nepotpuna međusobnog zajedništva,

¹⁷⁴ IVAN PAVAO II., *Enciklika Ut unum sint* pape Ivana Pavla II. o ekumenskom nastojanju, br. 33.

¹⁷⁵ IVAN PAVAO II., *Enciklika Ut unum sint* pape Ivana Pavla II. o ekumenskom nastojanju, br. 34.

onaj nutarnji prostor u kojem Krist, izvor jedinstva Crkve, može biti efikasno djelatan sa svom snagom svoga Duha Tješitelja.“¹⁷⁶

Govoreći o ekumenskom dijalogu, papa kaže da on ima horizontalnu i vertikalnu dimenziju. Horizontalna dimenzija jest povezanost kršćana međusobno koja se očituje u ljudskom susretu, dijalogu i razmjeni mišljenja. Takav dijalog, koliko god bio poželjan, sam po sebi nije dovoljan. Istinski ekumenski dijalog uključuje u sebi i vertikalnu dimenziju, odnosno usmjerenost ekumenskih napora prema „Spasitelju svijeta i Gospodaru povijesti“ koji jedini može ostvariti željeno pomirenje i jedinstvo kršćana. Dozivajući u sjećanje ono što govori Dekret o ekumenizmu (usp. UR 7. – 8.), ekumenski dijalog zadobiva vertikalnu dimenziju kroz obraćenje srca. To obraćenje srca ostvaruje se milošću božanskog Duha po molitvi (usp. UR 7, 1). Molitva je jedna od triju bitnih stupova duhovnog ekumenizma, uz svetost života i, već navedeno, obraćenje srca.

Dijalog obraćenja, koji treba biti temeljna karakteristika ekumenskog dijaloga, i ozračje molitve u kojem se takav dijalog rađa potreban je kako bi se izbjegla napast da se ekumenizam gradi na ljudskim uvjetima i p(ret)ostavkama: „Upravo čisto ljudske podjele daju si rado važnost bitnoga, skrivaju se tako reći iza njega: ljudsko, ono što su ljudi sami napravili nameće se kao božansko. Širi se tiha divinizacija vlastitoga koja je trajna čovjekova napast. [...] različitost uopće ne mora nestati, jer ne utječe negativno na bit Crkve [...] nego na razlikovanju istine od čisto ljudskih predaja.' Osloboditi se od pobožanstvenjenja 'vlastitoga' i stvarno se odvažiti uputiti u 'duhovni prostor', u kojemu reforma i obnova Crkve (a time i opstojnost izazova 'ekumenizma') uopće tek postaju mogućima, čini se nije samo sada najveći zahtjev pred kojim stoji ekumenski dijalog.“¹⁷⁷ Osvješčivanjem važnosti dijaloga obraćenja, prvenstveno na unutarnjoj razini (savjesti pojedinaca i kršćanskim zajednicama), a potom i u ekumenskom dijalogu, koje se ostvaruje u molitvenom dijalogu s Bogom i međusobno, papa vraća ekumenizam na temelje, a to je sâma molitva koja svoj izvor ima u Isusovoj molitvi (usp. Iv 17, 21) i konačno ostvarenje ne po ljudskoj djelatnosti, nego po milosti Duha.

¹⁷⁶ IVAN PAVAO II., *Enciklika Ut unum sint* pape Ivana Pavla II. o ekumenskom nastojanju, br. 35.

¹⁷⁷ Edward FRÖHLING, Ekumenizam kao oblik življenja, u: George AUGUSTIN – Sonja SAILER-PFISTER – Klaus VELLGUTH (prir.), *Kršćanstvo u dijalogu. Perspektive kršćanskog identiteta u pluralnom društvu*, 109. – 110.

2.8.6. Broj 50.

U broju 50. enciklike „*Ut unum sint*“ donosi se jasno i nedvosmisleno priznanje valjanosti svih sakramenata istočnih crkava: „Sa svoje strane sabor je razmatrao s objektivnošću i dubokom naklonošću Istočne Crkve, istaknuvši njihovu eklezijalnost i objektivne sveze zajedništva koje ih vežu s Katoličkom Crkvom. Dekret o ekumenizmu tvrdi: 'Slavljenjem Gospodinove euharistije u tim pojedinačnim Crkvama gradi se i raste Crkva Božja' da bi dosljedno tome dodao da Crkve 'mada rastavljene, imaju prave sakramente a poglavito, i to

snagom apostolskog nasljeđa, svećeništvo i euharistiju, kojima su s nama još povezane najtješnjom vezom.' Priznata je velika liturgijska i duhovna tradicija Istočnih Crkava, poseban karakter njihova povijesnog razvoja, disciplina koju su slijedile od ranih vremena i potvrdili je sveti oci i ekumenski koncili, njihov vlastiti način naviještanja nauka. Sve to u uvjerenju da se legitimna raznolikost stvarno ne protivi jedinstvu Crkve, nego joj uvećava ukras i nemalo

doprinosi ispunjenju njezina poslanja. Drugi vatikanski sabor želi utemeljiti dijalog na postojećem zajedništvu i upozorava upravo na bogatu stvarnost Istočnih Crkava: 'Stoga ovaj sveti sabor potiče sve, no naročito one koji namjeravaju zauzeti se za obnovu željenog punog zajedništva između istočnih Crkava i Katoličke Crkve: neka poklone dužnu pozornost ovom posebnom položaju Crkava Istoka u njihovu rađanju i rastu, kao i naravi odnosa što su vladali između njih i Rimske Stolice prije raskola, te neka sebi o svemu tome stvore ispravan sud.'“¹⁷⁸

S obzirom da je ovaj rad usmjeren prema rastu ekumenskih odnosa s pravoslavnima pomoću molitvenog zajedništvovanja, navedeni broj enciklike pokazuje i iznova potvrđuje uniformnost stajališta katoličke crkve prema svim sakramentima istočnih crkava, među njima i

svim pravoslavnima: priznaje se valjanost svih sakramenata, poglavito euharistije. Zbog valjanog apostolskog nasljeđa i sakramenata, katolička crkva najtješnje je povezana s istočnim kršćanima. Molitveno zajedništvovanje s pravoslavnima posebno je snažno zbog sakramentalnog zajedništva koje postoji između katolika i pravoslavnih, iako je nepotpuno, jer slavljenjem euharistije u katoličkoj i pravoslavnoj crkvi raste i izgrađuje se Crkva Kristova. Molitveno zajedništvovanje katolika s pravoslavnima ima, zbog ove stvarnosti, mnogo veće temelje i zajedništvo, nego s drugim crkvama i crkvenim zajednicama koje nemaju očuvano apostolsko nasljeđe i sakramente. Zajedničko slavlje euharistije u punom jedinstvu, što je konačni cilj ekumenskih napora i molitava, u većoj mjeri se ocrtava i moguće je u zajedništvu katolika i istočnih kršćana.

¹⁷⁸ IVAN PAVAO II., *Enciklika Ut unum sint* pape Ivana Pavla II. o ekumenskom nastojanju, br. 50.

2.8.7. „Koliki je naš put?“

Treće poglavlje enciklike naslovljeno je „*Quanta est nobis via?*“ („Koliki je naš put?“) i papa se na početku pita: „Sada se možemo upitati koliki nas put još odvaja od onog blagoslovljenog dana u kojem će biti postignuto jedinstvo vjere te uzmognemo u slozi slaviti svetu Gospodnju euharistiju.“¹⁷⁹ U ovom poglavlju enciklika promišlja se kojim smjerom u ekumenizmu valja ići da se ostvari jedinstvo svih koji su u Krista kršteni, odnosno koliki još put treba prevaliti do punog i vidljivog zajedništva kršćana.

Unutar ovog poglavlja brojevi 82. do 85. govore o duhovnom ekumenizmu i svjedočenju svetosti, osobito po duhovnosti mučenika. Svaka kršćanska konfesija posjeduje blago onih koji su u ispovijedanju svoje vjere u Isusa Krista išli sve do mučeničke smrti. Mučenici, zajednički svih kršćanima, svjedoče da je ono što povezuje kršćane veće od onoga što ih razdvaja. U smislu interkonfesionalne molitve, ovi brojevi ne donose mnogo, ali ističu temelje duhovnog ekumenizma, među kojima je i molitva.

2.8.7.1. Broj 82.

U broju 82. enciklike stoji: „Katolička Crkva mora ući u ono što bi se moglo nazvati 'dijalog obraćenja', u kojem je postavljen temelj nutarnjeg ekumenskog dijaloga. U tom dijalogu, koji se ostvaruje pred Bogom, svatko mora istražiti svoje krivnje, priznati svoje grijehe i staviti sama sebe u ruke onoga koji je Zagovornik kod Oca, Isusa Krista. [...] Samo stajanje pred Bogom može biti čvrstim osnovom obraćenja pojedinih kršćana i trajne reforme Crkve, istodobno ljudske i zemaljske ustanove, i to su prethodni uvjeti svakog ekumenskog nastojanja. Jedan od osnovnih postupaka ekumenskog dijaloga jest napor uključiti kršćanske zajednice u nutarnji duhovni prostor, u kojem ih Krist u snazi Duha privodi da se bez iznimke ispituju pred Ocem i pitaju da li su bile vjerne njegovoj zamisli o Crkvi.“¹⁸⁰

Papa naziva „dijalog obraćenja“ temeljem nutarnjeg ekumenskog dijaloga. Nutarnjeg u smislu samog pojedinca i u smislu pojedine konfesije. Dijalog obraćenja odvija se u nutrini pojedinca i nutrini određene Crkve ili crkvene zajednice pred Bogom gdje se ispituje vjernost Isusovoj molitvi „da svi budu jedno“ (Iv 17, 21). Kršćani koji žele ostvarivati ekumenski dijalog i donositi plodove usmjerene prema izgradnji jedinstva kršćana, pozvani su u molitvi, bilo

¹⁷⁹ IVAN PAVAO II., *Enciklika Ut unum sint pape Ivana Pavla II. o ekumenskom nastojanju*, br. 77.

¹⁸⁰ IVAN PAVAO II., *Enciklika Ut unum sint pape Ivana Pavla II. o ekumenskom nastojanju*, br. 82.

privatnoj bilo javnoj, preispitivati jesu li vjerni Očevoj zamisli o jednoj Kristovoj Crkvi. Iskreno preispitivanje u molitvenom ozračju pridonosi postupnom obraćenju srca, a obraćenje srca, odnosno dijalog obraćenja, preduvjet je ekumenskog dijaloga. Ovdje papa iznova osvještava neodvojivu povezanost ekumenskog dijaloga od ekumenske molitve.

2.8.7.2. Broj 102.

Zaključujući encikliku papa Ivan Pavao II. u poticajima, između ostaloga donosi: „Moć Duha Božjega daje da raste i da se izgrađuje Crkvu tijekom vjekova. Upravljaajući pogled na novo tisućljeće Crkva moli milost Duha da ojača njezino jedinstvo i da ono poraste prema punom zajedništvu s drugim kršćanima. Kako to postići? U prvom redu molitvom. Molitva bi uvijek morala biti ispunjena onim nemirom koji je čežnja za jedinstvom i stoga jedan od nužnih oblika ljubavi koju gajimo prema Kristu i prema Ocu bogatom milosrđem. Molitva mora imati prednost na tom putu kojim smo krenuli s drugim kršćanima prema novom tisućljeću. Kako to postići? Sa zahvaljivanjem, jer se na ovoj točki sastanka ne pojavljujemo praznih ruku: 'Jednako i Duh pritječe upomoć našoj slabosti (...) jer mi ne mammo što da molimo kako treba, sam Duh posreduje za nas neizrecivim uzdisajima' (Rim 8, 26) da bismo se pripravili te Boga molili ono što nam treba. Kako to postići? Kroz nadu u Duhu, koja je kadra od nas udaljiti spektre prošlosti i bolne spomene podjele; On nam može podariti jasnoću, snagu i hrabrost da poduzmemo nužne korake tako da naš napor uvijek bude izvoran.“¹⁸¹

Papa zaključuje encikliku „*Ut unum sint*“ vrlo jasnim riječima koje na prvo mjesto stavljaju molitvu kao sredstvo ostvarenja jedinstva kršćana. Molitva – osobna, tiha, svakodnevna – ali i ona javna kad se kršćani zajednički okupljaju, predoznajući tako savršeno jedinstvo prema kojem u molitvi napreduju, dobiva u Papinoj enciklici primat u svemu ekumenskom djelovanju. U ozračju molitve gradi se odnos zajedništva s Bogom i međusobno zajedništvo, u molitvi se događa „dijalog obraćenja“ i preispitivanje vjernosti Kristovoj molitvi za jedinstvo, u molitvi se ljudsko djelovanje otvara djelovanju i plodnosti Duha Božjega. Molitva, privatna i javna, temelj je ekumenskog dijaloga i temelj izgradnje jedinstva kršćana. Ovom enciklikom ekumenska interkonfesionalna molitva iznova dobiva afirmaciju od najviših razina crkvenog Učiteljstva.

¹⁸¹ IVAN PAVAO II., *Enciklika Ut unum sint pape Ivana Pavla II. o ekumenskom nastojanju*, br. 102.

2.9. „*Orientale Lumen*“

U ovome dijelu rada bit će izloženo što apostolsko pismo „*Orientale Lumen*“ pape Ivana Pavla II. donosi o istočnim kršćanskim crkvama. Apostolsko pismo „*Orientale Lumen*“ promulgirano je 2. svibnja 1995. Pismo je nastalo povodom stogodišnjice apostolskog pisma „*Orientalium dignitas*“ pape Lava XIII. Oba apostolska pisma žele ukazati na značenje istočnih tradicija i obreda za sveopću Crkvu.

U kontekstu ovoga rada ovo apostolsko pismo je navedeno kako bi se istaknulo pozitivno vrednovanje i poštovanje katoličke crkve prema istočnim kršćanima te kako bi se istražili poticaji upućeni katolicima na zajedničku molitvu s istočnim kršćanima, odnosno, u okviru ovoga rada, pravoslavnim kršćanima.

2.9.1. Monaštvo i redovništvo kao sinteza zajedničke kršćanske duhovnosti

Otkrivajući svjetlo Istoka, bogatstvo istočnokršćanske tradicije, obredâ i duhovnosti, papa osobito ističe monaštvo kao univerzalno ljudsku, ali i kršćansku pojavu, koja u sebi nosi obilježje zajedničke kršćanske baštine i duhovnosti prvih stoljeća, dok je Crkva bila vidljivo i formalno jedna. Iako to ne znači da nije od samih početaka to jedinstvo bilo neprestano ugrožavano herezama. Ovdje, govoreći o tome da je Crkva prvih stoljeća bila jedna, se misli na to da nije bilo formalno-pravnih raskola koji bi imali tako snažne posljedice kakve su imali raskoli iz 1054. i 1517. godine.

Monaštvo je duhovna kršćanska baština „nešto što je nastalo već u počecima, u vrijeme dok je Kristova Crkva bila jedna i jedinstvena, ona predstavlja i jest nešto što je bogatstvo Crkve Kristove i nešto što jest i može biti ‘znak jedinstva’, zajedništva i ‘povratak na izvore’, jer je ta duhovna baština i obilje, te ‘časna starina’ ono bogatstvo i stvarnost koja nas najviše približava i povezuje s izvornom, apostolskom baštinom i životom prvotne Crkve.“¹⁸² Monaški život i duhovnost, osobito uzor molitvenog života kojim žive monasi i redovnici papa daje za uzor i poticaj za konačno ostvarenje kršćanskog jedinstva. Pod pojmom monaštvo ovdje se misli na posvećeni život istočnih crkava, a pod pojmom redovništvo na posvećeni život zapadne crkve. Spominjući ovdje monaštvo kao uzor ekumenizma želi se istaknuti da je monaštvo, ali i redovništvo i svaki oblik posvećenog života u Crkvi primarno usmjeren na molitvu, osobito,

¹⁸² Dušan MORO, Monaštvo – znak i poticaj jedinstvu Crkve, u: *Služba Božja: liturgijsko-pastoralna revija*, 44 (2004.) 1, str. 38.

ako je molitva autentična, na Isusovu velikosvećeničku molitvu „da svi budu jedno“ (Iv 17, 21). Stoga, monaštvo (unutar apostolskom pisma o kojem je riječ u ovom dijelu rada), ali i redovništvo općenito model je življenja i ostvarenja duhovnog ekumenizma, osobito privatnog i javnog moljenja za jedinstvo svih kršćana. Kao takav, posvećeni život jest povlašteno mjesto promicanja molitve i poticaja na interkonfesionalne zajedničke molitve.

U središtu monaške duhovnosti i redovništva jest molitva. Program monaškog života dobro se oslikava u sljedećim točkama: „a) paziti na samoga sebe; b) imati Boga uvijek pred svojim očima; c) uzeti Sv. pismo kao pravilo svoga djelovanja; d) moliti, raditi i ustrajati u tom djelovanju.“¹⁸³ U zapadnim oblicima posvećenog života: „Ako je naime duša ekumenizma molitva i obraćenje, nema dvojbe da Ustanove posvećenoga života i Društva apostolskoga života imaju osobitu dužnost da njeguju tu obvezu. Prema tome, hitno je da se u životu posvećenih osoba otvore veći prostori ekumenskoj molitvi i istinskom evanđeoskom svjedočanstvu, da bi se snagom Duha Svetoga mogli srušiti zidovi podjela i predrasuda među kršćanima.“¹⁸⁴

Po uzoru na monaški život i duhovnost, kao i po uzoru na posvećeni život općenito, svim članovima Crkve, svih konfesija, daje se poticaj da se ta stvarnost Kristove Crkve postane očit znak već postojećeg zajedništva i putokaz prema punom ostvarenju jedinstva. Dokumenti katoličke crkve te predstavljeni uzor monaštva i redovništva ukazuju na put molitve kao put ostvarenja jedinstva: „Na prvome mjestu jest ‘duhovni ekumenizam’ - ekumenizam molitve, kontemplacije, predanosti i zazivanja Božjeg dara ‘jedinstva’ koji treba izmoliti.“¹⁸⁵

2.9.2. Broj 18.

U broju 18., koje se nalazi unutar poglavlja naslovljenog „Od spoznaje k susretu“, čitamo sljedeće: „Premda nije manjkalo poteškoća i razilaženja, apostolski (usp. 2 Kor 9,11-14) i otački spisi pokazuju najtješnje bratske veze između Crkava u punom zajedništvu vjere u poštivanju specifičnosti i identiteta. Zajedničko iskustvo mučeništva i razmatranje djela mučenika svake Crkve, udioništvo na nauku tolikih svetih učitelja vjere, u snažnom širenju misli i njihovoj produbljenoj razmjeni, pojačavaju ovaj divan osjećaj jedinstva. Razvoj različitih iskustava eklezijalnog života nije priječio da po uzajamnim vezama kršćani mognu

¹⁸³ Dušan MORO, *Monaštvo – znak i poticaj jedinstvu Crkve*, 52.

¹⁸⁴ Dušan MORO, *Monaštvo – znak i poticaj jedinstvu Crkve*, 61.

¹⁸⁵ Dušan MORO, *Monaštvo – znak i poticaj jedinstvu Crkve*, 61.

nastaviti dokazivati sigurnost da su kod kuće u svakoj Crkvi, jer se iz svih, u divnoj raznolikosti jezika, uzdizala hvala jedinom Ocu, po Kristu u Duhu Svetom; sve su bile okupljene na slavljenju euharistije, srcu i modelu zajednice, ne samo s obzirom na duhovnost ili moralni život, nego i na samu strukturu Crkve, u raznolikosti službi pod predsjedanjem biskupa, apostolskog nasljednika. Prvi koncili rječito su svjedočanstvo o tom ustrajnom jedinstvu u različitosti. I kad su se — nerijetko pod utjecajem političkih i kulturoloških čimbenika — umnožili stanoviti dogmatski nesporazumi, koji su već doveli do žalosnih posljedica u odnosima među Crkvama, ostalo je živo nastojanje oko molitve za jedinstvo Crkve i njegova promicanja. U prvom kontaktu ekumenskog dijaloga Duh Sveti nam je omogućio da utvrdimo kako nam je zajednička vjera i potpuna vjernost apostolskoj kerigmi te za to od sveg srca zahvaljujemo Bogu.“¹⁸⁶

U ovome broju, u pogledu molitve, papa ističe da se od samih početaka iz svekolike različitosti Crkve ipak uzdizala jedinstvena hvala „jedinom Ocu, po Kristu u Duhu Svetom“. Čak i nakon tragičnih događaja kidanja jedinstva tijekom povijesti Crkve, uvijek je ostajalo „živo nastojanje oko molitve za jedinstvo Crkve i njegova promicanja“. Pod utjecajem Duha Svetoga u ekumenskom dijalogu, koji je neodvojiv od molitve (kako papa ističe u „*Ut unum sint*“ koji je naveden ranije u radu), otkriva se bogatstvo već postojećeg zajedništva u vjeri i vjernosti prvotnoj apostolskoj kerigmi. To je plod ekumenskog dijaloga, ekumenske molitve koji postupno otvara putove prema jedinstvu.

2.10. „*Tertio millennio adveniente*“

Papa Ivan Pavao II. dana 10. studenog 1994. promulgirao je apostolsko pismo „*Tertio millennio adveniente*“ („Nadolaskom trećeg tisućljeća“), povodom nadolaska jubilarne 2000. godine. Ovim apostolskim pismom papa je želio pomoći svim članovima katoličke crkve da se, u duhu biblijskog razumijevanja jubilarne godine, što bolje pripreme na ulazak u novo tisućljeće ljudske povijesti. Prilika je to, također, za ispit savjesti, a na što je papa potaknuo.

Govoreći o grijesima i sablazni koje su počinili članovi Crkve, u broju 34. čitamo: „Među grijehe koji traže veću obvezu pokore i obraćenja sigurno moraju biti uvršteni oni koji su nanijeli štetu jedinstvu što ga je Bog htio za svoj Narod. U tijeku tisuću godina koje se navršavaju, još više nego li u prvom tisućljeću, crkveno je zajedništvo, 'ponekad ne bez krivnje

¹⁸⁶ IVAN PAVAO II., *Apostolsko pismo „Orientale Lumen“ pape Ivana Pavla II. biskupima, kleru i vjernicima prigodom stogodišnjice „Orientalium dignitas“ pape Lava XIII.*, Zagreb, 1995., br. 18.

ljudi na objema stranama', upoznalo bolne razdore koji otvoreno proturječe Kristovoj volji i sablazan su svijetu. Težina tih grijeha prošlosti, nažalost, još se i danas osjeća, i ostaju isto tako kao kušnje u sadašnjosti. Nužno je za njih činiti pokoru, zazivajući žarko oprostjenje Kristovo. U ovom posljednjem dijelu tisućljeća, Crkva se mora obratiti žarkom molitvom Duhu Svetomu, zazivajući od njega milost jedinstva kršćana. To je jedan od ključnih problema za evanđeosko svjedočanstvo u svijetu. [...] No, svi smo svjesni da dostizanje toga cilja ne može biti samo plod ljudskih, iako nužnih napora. Jedinstvo je, u konačnici, dar Duha Svetoga. [...] Potrebno je proslijediti doktrinalni dijalog, ali prije svega još više se založiti u ekumenskoj molitvi. Ona se jako pojačala nakon Koncila, ali mora još dalje rasti, uključujući sve više kršćana u skladu s velikim Kristovim zazivom prije Muke: 'Oče... neka i oni budu jedno u nama' (Iv 17,21).“¹⁸⁷

U svojevrsnoj Papinoj ispovijedi u ime Crkve čovječanstvu za grijehе koje su njezini članovi počinili, govori se i o grijehu protiv jedinstva Crkve. Razdor Crkve otvorena je rana na Tijelu Kristovu koja izričito proturječi Kristovoj volji i molitvi (usp. Iv 17, 21). Rana nejedinstva kršćana umanjuje snagu Evanđelja i šteti uvjerljivosti navještaja. Stoga, više negoli u doktrinarnom dijalogu, koji je također nužan, papa poziva na ekumensku molitvu. Poziv je to koji još odzvanja od Drugog vatikanskog koncila i dekreta „*Unitatis redintegratio*“: osobna molitva, molitva unutar kršćanskih crkava i zajednica te interkonfesionalna zajednička molitva u prikladnim vremenima. U molitvi na svim tim razinama papa poziva na molitvu za jedinstvo svih kršćana. U tom smislu, i ovo apostolsko pismo Ivana Pavla II. otvara mogućnost katolicima za interkonfesionalnu zajedničku molitvu.

2.11. „Biskup i kršćansko jedinstvo: ekumenski vademecum“ (EV)

Papinsko vijeće za jedinstvo kršćana izdalo je, uz blagoslov i dozvolu pape Franje, 4. prosinca 2020. godine dokument pod naslovom „Biskup i kršćansko jedinstvo: ekumenski vademecum“. Dokument je praktične naravi i korisno pomagalo biskupu u njegovoj biskupiji za konkretno i praktično provođenje katoličkih načela o ekumenizmu.

Vademecum ističe ulogu biskupa, glave mjesne crkve i poveznice sa sveopćom Crkvom, u promicanju i provođenju ekumenizma. Dokument „opisuje što bi trebao biti ekumenski stav vjernika Katoličke Crkve, koji bi trebao biti prožet istinom, ljubavlju, poniznošću, strpljivošću i upornošću. *Vademecum* izlaže da bi biskup trebao biti čovjek jedinstva, dijaloga i kulture

¹⁸⁷ IVAN PAVAO II., *Tertio millennio adveniente. Nadolaskom trećeg tisućljeća. Apostolsko pismo o pripremi jubileja godine 2000.*, Zagreb, 1996., br. 34.

susreta. Njegova služba duboko je povezana sa sinodalnošću jer su, i sinodalnost i ekumenizam, procesi istoga puta.“¹⁸⁸ *Vademecum* osvještava ulogu biskupa u promicanju ekumenizma jer ono spada na narav biskupske službe. „Biskupska služba jedinstva duboko je povezana sa sinodalnošću. Prema papi Franji, 'pažljivo preispitivanje kako su, u životu Crkve, princip sinodalnosti i služba predsjedatelja artikulirani, donijet će značajan doprinos napretku odnosa između naših Crkava'. Biskupi koji tvore jedan kolegij zajedno s Papom, vrše svoju pastirsku i ekumensku službu na sinodalan način zajedno sa čitavim narodom Božjim.“¹⁸⁹

U broju 4. *Vademecuma* vidljiv je pomak naglaska na sinodalnost crkve u međusobnom zajedništvu pastira i vjernika. Pastiri, poglavito biskupi, nosioci su i promicatelji ekumenizma, kao Biskupski kolegij na čijem je čelu Papa, ali i u sinodalnom zajedništvu s čitavim narodom Božjim. U odnosu na prijašnje dokumente Učiteljstva, koji su citirani ovdje u radu, uočava se pomak s više hijerarhijskog poimanja ekumenizma, na sinodalan poimanje.

Predstavljanje *Vademecuma* ovdje će se ograničiti na ono što je u skladu s temom rada, zajednička molitva. U tom smislu, bit će naglašen drugi dio dokumenta pod naslovom „Katolička Crkva u odnosu s drugim kršćanima“. Unutar toga poglavlja točka A. naslovljena je „Duhovni ekumenizam“ (br. 16. – 24.) i donosi, između ostalog i o zajedničkoj interkonfesionalnoj molitvi.

2.11.1. Broj 16.

Broj 16. započinje govorom o duhovnom ekumenizmu: „Duhovni ekumenizam opisan je u *Unitatis redintegratio* 8 kao 'dušom cijeloga ekumenskog pokreta'. Na svakoj Euharistiji katolici mole Gospodina da udijeli Crkvi 'jedinstvo i mir' (Rimski obred, prije znaka mira) ili se moli za 'postojanost svetih Božjih Crkava i za sjedinjenje svih'¹⁹⁰ (Božanska liturgija sv. Ivana Zlatoustoga, litanije mira). Duhovni ekumenizam ne sastoji se samo od molitve za jedinstvo kršćana, nego je i 'obraćenje srca i svetost života' (UR 8). Doista, 'Neka svi Kristovi

¹⁸⁸ Sławomir PAWŁOVSKI, *Ekumeniczne vademecum dla biskupów*, Komentarz teologiczny. Ecumenical vademecum for Bishops. Theological commentary, u: *Studia Oecumenica*, 20 (2020.), 437. Citirano iz internetskog izdanja navedenog časopisa: <https://doi.org/10.25167/so.3096> (1. VI. 2021).

¹⁸⁹ PONTIFICAL COUNCIL FOR PROMOTING CHRISTIAN UNITY, *The Bishop and Christian Unity: an Ecumenical Vademecum*, Typis polyglottis vaticanis, 2020., br. 4. Ovdje citirano je tipsko izdanje dokumenta na engleskom jeziku. Preuzeto sa službenih stranica Papinskog vijeća za promicanje jedinstva kršćana: <http://www.christianunity.va/content/dam/unitacristiani/Documentazione%20generale/2020Vademecum/Vademecum-EN-GARAMOND.pdf> (1.VI. 2021).

¹⁹⁰ Ovdje je donesen prijevod iz: LITURGIJSKO VIJEĆE KRIŽEVAČKE EPARHIJE, *Božanska liturgija svetog oca našega Ivana Zlatoustoga*, Zagreb, 2018., 29.

vjernici imaju na umu da jedinstvo kršćana to bolje promiču, štoviše udjelotvoruju, što čišće nastoje živjeti u skladu s Evanđeljem' (UR 7). Duhovni ekumenizam zahtijeva obraćenje i reformu. Kao što je papa Benedikt XVI. rekao: 'Konkretne geste koje ulaze u srce i uzburkaju savjest su esencijalne, jer nadahnjuju u svima nutarnje obraćenje koje je preduvjet svakog ekumenskog napretka.' Slično je u svome priručniku za ekumenizam kardinal Walter Kasper napisao: 'Samo u kontekstu obraćenja i obnove ranjene veze zajedništva mogu biti ozdravljene.'¹⁹¹

Nutarnje obraćenje srca koje se događaju u intimnom prostoru molitve preduvjet je za plodonosno ekumensko djelovanje. Ovaj broj *Vademecuma* afirmira molitvu kao temeljnu djelatnost koja daje prostor Božjem djelovanju, odnosno zahvatu Duha Božjega, koji upravlja Crkvu prema ostvarenju jedinstva svih kršćana.

2.11.2. Broj 17.

Broj 17. *Vademecuma* naslovljen je „Moliti s drugim kršćanima“ i donosi sljedeće: „Zato što dijelimo stvarno zajedništvo kao braća i sestre u Kristu, katolici ne samo da mogu, nego doista moraju tražiti prilike da mole s drugim kršćanima. Određeni oblici molitve posebno su prikladni u traganju za jedinstvom kršćana. Jednako kako na završetku obreda krštenja prepoznamo dostojanstvo koje svi imamo jer smo postali djeca jednoga Oca te tako molimo molitvu Gospodnju, jednako je prikladno moliti tu istu molitvu s drugim kršćanima s kojima dijelimo krštenje. Slično tomu, drevna kršćanska praksa molitve psalama i duhovnih hvalospjeva zajednički (molitva Crkve) je tradicija koja nastavlja biti uobičajena u mnogim kršćanskim zajednicama i stoga je prikladna da se moli ekumenski (vidi Ekumenski direktorij, br. 117. – 119). U promicanju zajedničke molitve katolici trebaju biti osjetljivi da činjenicu da neke kršćanske zajednice ne prakticiraju zajedničku molitvu s drugim kršćanima, kao što je nekoć bio slučaj i s Katoličkom crkvom.“¹⁹²

Vademecum ovdje donosi konkretne upute za provođenje interkonfesionalne zajedničke molitve. Zajedništvo u molitvi proizlazi iz zajedničkog krštenja po kojem je svim kršćanima zajednički jedan krst, jedan Otac i jedan Isus Krist. Zajedništvo koje proizlazi iz

¹⁹¹ PONTIFICAL COUNCIL FOR PROMOTING CHRISTIAN UNITY, *The Bishop and Christian Unity: an Ecumenical Vademecum*, br.16. Osobni prijevod iz tipskog izdanja na engleskom jeziku.

¹⁹² PONTIFICAL COUNCIL FOR PROMOTING CHRISTIAN UNITY, *The Bishop and Christian Unity: an Ecumenical Vademecum*, br.17. Osobni prijevod iz tipskog izdanja na engleskom jeziku.

krštenja veće je od svih ljudskih podjela. *Vademecum* preporučuje molitvu Gospodnju, psalme i duhovne kantike kao osobito prikladne molitvene obrasce na zajedničkim molitvenim susretima. *Vademecum*, istovremeno, upozorava da katolici budu osjetljivi na one kršćanske zajednice koje još uvijek ne njeguju zajedničku molitvu s drugim kršćanima. Ne osuđuje ih se, nego se podsjeća na to da je nekoć i katolička crkva činila isto. Ova izjava je na tragu duhovnog obraćenja, odnosno priznanja onoga što u povijesti pojedine crkve, u ovom slučaju katoličke, nije bilo u punom skladu s Evanđeljem, ali što se s vremenom ispravilo.

2.11.3. Broj 18.

„Drugi vatikanski sabor naučava da 'je svjestan kako ovaj sveti cilj, pomirenje svih kršćana u jedinstvu jedne i jedine Kristove Crkve, nadilazi ljudske snage i sposobnosti' (UR, br. 24). U molitvi za jedinstvo priznajemo da je jedinstvo dar Duha Svetoga, a ne nešto što možemo postići vlastitim naporima. Tjedan molitve za jedinstvo kršćana obilježava se svake godine od 18. do 25. siječnja ili oko svetkovine Duhova u nekim dijelovima svijeta. Svake godine materijale priprema ekumenska skupina kršćana u određenoj regiji, usredotočena na biblijski tekst i pružajući temu, zajedničko bogoslužje i kratka biblijska razmišljanja za svaki dan u tjednu. Biskup može vrlo učinkovito unaprijediti djelo kršćanskog jedinstva sudjelujući u ekumenskoj molitvi obilježavajući tako Tjedan s ostalim kršćanskim vođama i potičući župe i skupine da rade s ostalim kršćanskim zajednicama prisutnim na tom području kako bi zajednički organizirali posebne molitvene događaje tijekom toga tjedna.“¹⁹³

Tjedan molitve za jedinstvo kršćana kroz godine se istaknuo kao središnji događaj u godini u kojem se crkveni predstavnici, zajedno s vjernicima, okupljaju kroz više dana na interkonfesionalne zajedničke susrete. Uloga biskupa, pastira mjesne Crkve i znaka jedinstva sveopće Crkve (usp. EV, br. 4.), jest sljedeća: da sudjeluje u Tjednu molitve za jedinstvo kršćana, da potiče župne zajednice svoje biskupije na posebnu suradnju s drugim kršćanskim zajednicama u pripremi molitvenih događaja. Stječe se dojam da *Vademecum* naglašava kako se Tjedan molitve treba intenzivnije obilježavati na svim razinama Crkve kako se ne bi dogodilo da na razini biskupije postoje središnji molitveni susreti u Tjednu molitve, a na župnim razinama se ne događa ništa. Ključno je da Tjedan molitve oživi na župnoj razini, a biskupu se

¹⁹³ PONTIFICAL COUNCIL FOR PROMOTING CHRISTIAN UNITY, *The Bishop and Christian Unity: an Ecumenical Vademecum*, br.18. Osobni prijevod iz tipskog izdanja na engleskom jeziku.

daje zadaća da potiče svoje vjernike na molitveni susret katoličkih župnih zajednica s drugim kršćanskim zajednicama.

2.11.4. Broj 19.

Broj 19. *Vademecuma* ističe važnost osobne molitve za svu braću i sestre u Kristu: „Važan aspekt duhovnog ekumenizma jest jednostavno moliti za svoju braću i sestre u Kristu, a posebno za one s kojima živimo. Čak i ako postoje poteškoće u lokalnim ekumenskim odnosima ili ako nam se ne uzvraća otvorenost, možemo i dalje moliti za blagoslov tih kršćana. Takva molitva može postati redovitim dijelom naše osobne molitve i prošnja u našim liturgijama. „*Ut unum sint*“ uči da 'nema važnijeg ili značajnijeg događaja koji ne bi bio popraćen prisutnošću dviju strana i molitvom kršćana“ (br. 25). Kršćani iz različitih tradicija dijelit će zajednički brigu o lokalnoj zajednici u kojoj žive i posebnim izazovima s kojima se suočava. Kršćani mogu pokazati svoju brigu zajedničkim obilježavanjem značajnih događaja ili obljetnica u životu lokalne zajednice i zajedničkom molitvom za njene posebne potrebe. Globalne stvarnosti poput ratovanja, siromaštva, nevolje migranata, nepravde i progona kršćana i drugih vjerskih skupina također zahtijevaju pažnju kršćana koji se mogu udružiti u molitvi za mir i za one najranjivije.“¹⁹⁴

Vademecum ovdje poziva na interkonfesionalnu zajedničku molitvu u raznim prigodama u životu lokalnih zajednica. Nije samo Tjedan molitve prilika za zajedničku međukršćansku molitvu, već i razne prigode iz života lokalnih zajednica u kojima kršćani žive. Svi kršćani pozvani su pokazivati brigu za svoje zajednice, na najmanjim razinama, i sudjelovati u životu zajednice zajedničkom molitvom i okupljanjima na svim značajnijim prigodama u životima lokalne zajednice. Na taj način kršćani pobjeđuju indiferentnost i daju svjedočanstvo zajedničkog molitvenog života što doprinosi rastu Kraljevstva Božjega.

2.11.5. Broj 20.

Broj 20. *Vademecuma* govori o Svetome pismu kao instrumentu zajedničke molitve u službi jedinstva: „*Unitatis redintegratio* opisuje Pismo kao 'izvršno sredstvo u moćnoj ruci

¹⁹⁴ PONTIFICIAL COUNCIL FOR PROMOTING CHRISTIAN UNITY, *The Bishop and Christian Unity: an Ecumenical Vademecum*, br.19. Osobni prijevod iz tipskog izdanja na engleskom jeziku.

Božjoj da se postigne [...] jedinstvo' (br. 21). Ekumenski Direktorij potiče da se učini sve što je moguće kako bi se potaknulo kršćane da zajedno čitaju Sveto pismo. Time se, nastavlja se u dokumentu, učvršćuje vez jedinstva među kršćanima, otvoreni su Božjem ujedinjavajućem djelovanju i jača njihovo zajedničko svjedočenje Riječi Božje (vidi br. 183). Sa svim kršćanima katolici dijele Sveto pismo, a s mnogima dijele i zajednički nedjeljni lekcionar. Ova zajednička biblijska baština pruža mogućnosti okupljanja na molitvu i raspravu utemeljenu na Pismu, za *lectio divina*, za zajedničke publikacije i prijevode, pa čak i za ekumenska hodočašća na sveta biblijska mjesta. Služba propovijedanja može biti posebno moćno sredstvo za pokazivanje da se kao kršćani hranimo iz zajedničkog izvora Svetog pisma. Prema potrebi, katolički i drugi kršćanski služitelji mogu biti pozvani da dijele službu propovijedanja u međusobnim ne-euharistijskim službama (Direktorij br. 135; vidi također 118. –119.).¹⁹⁵

Vademecum ovdje ističe Riječ Božju, odnosno Sveto pismo, koje je izvrsno sredstvo za okupljanje kršćana na zajedničku molitvu. Osobito zato što je svim kršćanima zajedničko Sveto pismo, a mnogi kršćani dijele i zajedničke prijevode. U novije vrijeme, objavljuju se zajednički ekumenski prijevodi Svetoga pisma s komentarima (na poticaj Direktorija, br. 183. – 186.). Zajednička baština Riječi Božje, prema *Vademecumu*, sredstvo je postizanja jedinstva i zajedničko blago koje već sada katolici dijele sa svim kršćanima.

2.11.6. Brojevi 21. – 24.

U ovome dijelu *Vademecum* ne progovara izričito o zajedničkoj interkonfesionalnoj molitvi, ali osvještava mogućnost produbljivanja duhovnog ekumenizma na mnogim poljima.

Vademecum u ovim brojevima donosi: da katolici dijele mnoge liturgijske svetkovine i vremena s drugim kršćanima (br. 21.); govori se o ekumenizmu krvi, kako kaže papa Franjo, odnosno o ekumenizmu mučenika (usp. „*Tertio millennio adveniente*“, br. 37.) koji želi častiti sve mučenike vjere, svih konfesija, koji su svoje živote dali kao svjedočanstvo za Krista (br. 22.); monaštvo, odnosno posvećeni život, što je zajednička tradicija i blago svih kršćana, a koje je nastalo prije svih unutarkršćanskih podjela daje svjedočanstvo autentičnog evanđeoskog života (br. 23.); i donosi se o iscjeljivanju sjećanja koje svoj uzor ima u povlačenju ekskomunikacije iz 1054. što su učinili papa Pavao VI. i carigradski patrijarh Atenagora te

¹⁹⁵ PONTIFICAL COUNCIL FOR PROMOTING CHRISTIAN UNITY, *The Bishop and Christian Unity: an Ecumenical Vademecum*, br.20. Osobni prijevod iz tipskog izdanja na engleskom jeziku.

zajednička proslava petstote obljetnice Reformacije koju su katolici i luterani zajednički obilježili 2017. godine (br. 24.).

Na kraju ovoga dijela *Vademecuma*, donosi se 8 praktičnih uputa za provođenje onoga o čemu je bila riječ u poglavlju o duhovnom ekumenizmu *Vademecuma*. Ovdje će biti donesene one koje se odnose na interkonfesionalnu zajedničku molitvu: „Obilježiti Tjedan molitve za jedinstvo kršćana organiziranim ekumenskom molitvenom službom i potaknuti župe da učine isto; angažirati se s drugim kršćanskim vođama o mogućnosti održavanja zajedničkih biblijskih studijskih dana, ekumenskih hodočašća/procesija, zajedničkih simboličkih gesti, ili moguće razmjene relikvija i svetih slika; održati ekumensku molitvenu službu o zajedničkom problemu s ostalim lokalnim kršćanskim vođama; poticati vaše [upućeno biskupima, op. a.] svećenike ili pastoralne asistente da se redovito susreću na molitvu s ostalim kršćanskim službenicima i vođama koji djeluju u njihovu susjedstvu.“¹⁹⁶

2.11.7. Brojevi 25. – 26.

Naznačeni brojevi *Vademecuma* naslovljeni su „Dijalog ljubavi“. Ovdje *Vademecum* ne govori izravno o interkonfesionalnoj zajedničkoj molitvi, ali ističe snažno temeljni aspekt već postojećeg jedinstva među kršćanima – sakrament krštenja. Krštenje je polazišna točka u daljnjem produbljivanju jedinstva svih Kristovih učenika i temelj izgradnje dijaloga ljubavi. Ako se uzme ivanovska definicija da je Bog ljubav (usp. 1 Iv 4, 16), onda je molitva rast u ljubavi prema Bogu i, posljedično tome, u ljubavi jednih prema drugima, što je Isusova zapovijed učenicima i svakome kršćaninu (usp. Iv 13, 34 – 35).

Broj 25. navodi o zajedničkim vezama među kršćanima: „Sav ekumenizam je krsni ekumenizam. Dok katolici prepoznaju sve kao braću i sestre po svojstvu da imamo zajedničkog Stvoritelja, još više prepoznaju dubok odnos s krštenim kršćanima iz drugih kršćanskih zajednica koji su njihova braća i sestre u Kristu, slijedeći Novi zavjet i Oce Crkve.“¹⁹⁷

Broj 26. ističe da katolici imaju obavezu prvi činiti korake prema drugima, barem malim koracima: „Katolici ne bi trebali čekati druge kršćane da pristupe njima, već radije trebaju uvijek biti spremni učiniti prvi korak prema drugima (usp. UR, br. 4). Ova 'kultura susreta' je

¹⁹⁶ PONTIFICAL COUNCIL FOR PROMOTING CHRISTIAN UNITY, *The Bishop and Christian Unity: an Ecumenical Vademecum*, str. 21. Osobni prijevod iz tipskog izdanja na engleskom jeziku.

¹⁹⁷ PONTIFICAL COUNCIL FOR PROMOTING CHRISTIAN UNITY, *The Bishop and Christian Unity: an Ecumenical Vademecum*, br. 25. Osobni prijevod iz tipskog izdanja na engleskom jeziku.